

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Kriminologijos katedra

INGRIDA PETRAUSKAITĖ

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa
Magistro darbas

**PAGALBOS SISTEMA SEKSUALINIŲ SMURTAŲ
PATYRUSIOMS MOTERIMS LIETUVOJE: NUO
ANTRINĖS VIKTIMIZACIJOS IKI ĮGALINIMO**

Darbo vadovas: dr. Algimantas Čepas

Vilnius
2022

Turinys

Santrauka	3
Summary.....	4
Įvadas.....	5
1. Literatūros apžvalga	9
1.2. Teorinis pagrindas.....	13
1.3. Tyrime naudojamos seksualinio smurto sąvokos apibrėžimas	17
1.4. Tyrime naudojamų aukų įgalinimo bei antrinės viktimizacijos sąvokų apibrėžimas	18
2. Tyrimo metodika.....	22
3. Empirinio tyrimo rezultatai	26
3.2. Seksualinio smurto aukų moterų pagalbos sistema Lietuvoje	26
3.3. Antrinės viktimizacijos grėsmės dabartinėje pagalbos sistemoje.....	33
3.4. Kodėl atsisakome tinkamai padėti seksualinį smurtą patyrusioms moterims?.....	39
4. Išvados.....	42
Literatūros sąrašas	44
Priedai.....	49

Santrauka

Seksualinis smurtas prieš moteris yra globalaus masto problema. Šį smurtą patyrusios moterys susiduria su įvairiais ilgalaikiais fiziniais bei psichologiniais padariniais, kurie turi didelę įtaką aukų gyvenimo kokybei. Šiuos padarinius sušvelninti ir seksualinį smurtą patyrusias moteris įgalinti gali tik veiksminga, profesionali ir į šių aukų poreikius atsižvelgianti pagalbos sistema.

Tyrimas siekia išsiaiškinti, kaip šiuo metu veikia nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų pagalbos sistema Lietuvoje. Remiantis feministinėmis teorijomis iškelta darbo tezė, jog Lietuvoje veikianti bendrinė pagalbos sistema negali visapusiškai įgalinti nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų. Manoma, jog dabartinėje pagalbos sistemoje seksualinį smurtą patyrusių aukų poreikiai nėra pilnai išaiškinami ir pripažįstami, dėl ko didėja grėsmė aukoms patirti antrinę viktimizaciją.

Atlikus aštuonis ekspertinius interviu su pagalbos sistemos darbuotojais buvo patvirtinta, jog dabartinė Lietuvoje veikianti pagalbos sistema nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims turi nemažai esminių trūkumų, kurie trukdo visapusiškam aukų įgalinimui. Negana to, šie sistemos trūkumai lemia ir tai, jog nusprendusios kreiptis pagalbos seksualinio smurto aukos moterys dažnai patiria antrinę viktimizaciją. Galiausiai, patvirtinta, jog dabartinė pagalbos sistema nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims nėra tobulinama dėl šalyje vyraujančios lyčių nelygybės. Lietuvoje egzistuojanti moterų subordinacija stabdo tolimesnes diskusijas apie tai, kaip reikėtų tinkamai padėti seksualinį smurtą patyrusioms moterims, dėl ko aukų pažeidžiamumas šalyje ir toliau išliks itin didelis.

Summary

Sexual violence against women is a global issue. Women survivors of sexual violence often experience both physical and psychological consequences after their victimization. Only effective, professional, and empowering victim support can minimize consequences that women encounter after experiencing sexual violence.

This research seeks to examine how effective is the current victim support for female victims of sexual violence in Lithuania. By using feminist theories, a thesis statement is made that the current generic victim support that operates in Lithuania cannot fully empower female victims of sexual violence. Current victim support fails to understand and recognize the needs of women who have experienced sexual violence. This also means that the current victim support can cause secondary victimization to victims that seek assistance.

By conducting eight expert interviews with employees from various victim support services, it was confirmed that the current victim support in Lithuania has several essential shortcomings that prevent the empowerment of female victims of sexual violence. As a result, victims often experience secondary victimization by seeking help after the assault. This research also confirms that the current victim support is not adapted to the needs of female victims of sexual violence due to gender inequality. The subordination of women in Lithuania prevents the discussion on how to fully empower women survivors of sexual violence, which means that the vulnerability of these victims will not diminish in the near future.

Įvadas

Seksualinio smurto atvejai yra globalaus masto problema. Šių nusikaltimų auka gali tapti bet kuris asmuo, nepaisant jo lyties, amžiaus, socialinės klasės, išsilavinimo ar charakterio savybių. Šiuo metu daugiausiai kalbama apie seksualinį smurtą prieš moteris, nes jos itin dažnai tampa šių nusikaltimų taikiniu. Tyrimai rodo, jog seksualinę prievartą pasaulyje patiria kas trečia moteris¹. Europos Sąjungos duomenimis, labiausiai pažeidžiamos yra jauno amžiaus merginos (18-29 m.), tačiau seksualinį smurtą patiria ir moterys, kurioms yra virš 60 metų². Statistika taip pat fiksuoja, jog seksualinio smurto aukomis tampa skirtingo socialinio statuso moterys. Registruojamos tiek bedarbės, aukštojo išsilavinimo neturinčios seksualinio smurto aukos moterys, tiek aukštesnį socioekonominį statusą turinčios nukentėjusiosios³. Svarbu pabrėžti, jog visų padarytų seksualinio smurto nusikaltimų skaičių sužinoti yra sunku, dėl to šie nusikaltimai yra itin latentiški.

Kalbėti apie seksualinio smurto nusikaltimus reikia ne tik dėl jų masto šiuolaikiniame pasaulyje, tačiau ir dėl skausmingų fizinių ir psichologinių pasekmių šių nusikaltimų aukoms. Seksualinio smurto aukos moterys gali užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis (įskaitant ir ŽIV) ar susidurti su neplanuotu nėštumu. Jos taip pat dažnai susiduria su psichikos sutrikimais, pavyzdžiui, depresija ar potrauminio streso sutrikimu⁴. Šių nusikaltimų aukoms taip pat gali išsivystyti miego, valgymo sutrikimai, priklausomybė nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų⁵. Galiausiai, žinoma ir tai, jog seksualinį smurtą patyrusios moterys daug dažniau nei šio smurto nepatyrusios moterys susiduria su suicidinėmis mintimis ir netgi bando nusižudyti⁶.

Vakarų valstybės, atsižvelgdamos į fizines ir psichologines traumas, kurias patiria seksualinio smurto aukos, siekia sukurti įstatyminę bei socialinę aplinką, kurioje šių nusikaltimų aukoms būtų teikiama visapusiška pagalba. Pavyzdžiui, seksualinio smurto (ir kitų nusikaltimų) aukų apsaugai Europos Sąjungoje taikoma 2012 m. priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai⁷ (geriau

---

¹ World Health Organization, „Violence Against Women“. 2021. < <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> > [Žiūrėta 2022 01 25]

² European Union Agency for Fundamental Rights, „Violence Against Women: an EU-wide Survey“, 2014. < https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf > [Žiūrėta 2022 01 25]

³ Europos lyčių lygybės institutas, „Gender Statistics Database“. 2012. < https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/genvio_sex_assa_sur_prev_phys_sex_sexass/bar > [Žiūrėta 2022 05 15]

⁴ Fiona Mason ir Zoe Lodrick, „Psychological Consequences of Sexual Assault“. *Best practice & research. Clinical obstetrics & gynaecology*, 27(1), 2012, 27-37.

⁵ World Health Organization, „Global and Regional Estimates of Violence Against Women“. 2013. < <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625> > [Žiūrėta 2022 01 25]

⁶ Sarah E. Ullman ir Leanne R. Brecklin, „Sexual Assault History and Suicidal Behavior in a National Sample of Women“. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 32(2), 2002, 117-130.

⁷ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, 2012. < <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj> > [Žiūrėta 2022 02 02]

žinoma kaip Europos Aukų teisių direktyva). Lietuvoje taip pat priimti įstatymai, kurių pagrindu seksualinio smurto aukos moterys gali gauti pagalbą šalyje. Vienas jų – 2011 m. priimtas Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, kuris išskyrė seksualinį smurtą kaip vieną iš smurto artimoje aplinkoje rūšių. Seksualinio smurto bei kitų nusikaltimų aukų padėti taip pat siekta keisti 2021 m. priimtu Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymu. Šis įstatymas svarbus tuo, jog Lietuva pirmą kartą apibrėžė „pirmojo kontakto institucijos“ terminą ir šių įstaigų sąrašą. Šiuo metu pirmojo kontakto institucijų funkcijas atlieka ne tik teisėsaugos institucijos, bet ir Bendrasis pagalbos centras, savivaldybių administracijos, švietimo bei sveikatos priežiūros įstaigos, socialinių paslaugų įstaigos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba⁸. Taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Lietuvoje patvirtinta pagalbos tarnybų akreditavimo tvarka. Vėliau pagal šią tvarką Lietuvoje buvo akredituotos 26 pagalbos tarnybos, kurios taip pat turi teikti profesionalią ir greitą pagalbą bet kokio nusikaltimo aukoms. Priimtas įstatymas turėjo patobulinti esamą nusikaltimų aukų apsaugos sistemą ir į ją įtraukti didesnę skaičių Lietuvoje veikiančių institucijų, tačiau greitai iškilo klausimai, kokios yra pagalbos tarnybų bei pirmojo kontakto institucijų funkcijos bei kas yra atsakingas už šių institucijų priežiūros kontrolę⁹. Negana to, įstatymu sukurta plati, bendrinė pagalbos sistema gali būti netinkama, siekiant visapusiškai padėti nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims.

Tai, jog seksualinis smurtas prieš moteris yra viena iš sričių, kurioms reikia unikalios prieigos ir pagalbos sistemos, nagrinėja feministinės viktimologijos teorijos. Pasak jų, taip yra todėl, kad seksualinis smurtas prieš moteris kyla dėl kitų priežasčių nei kiti nusikaltimai. Šio smurto apraiškos kyla iš istoriškai susiformavusių asimetriškų lyčių santykių (kitaip – lyčių nelygybės) ir moterų subordinacijos vyrų atžvilgiu¹⁰. Būtent lyčių nelygybė lėmė, kaip visuomenė suvokia tradicines lyčių roles ir moralumo standartus. Tradicinės „vyriškos“ savybės, tokios kaip pergalės siekimas, racionalumas ir objektyvumas yra laikomos pranašesnėmis už „moteriškas“ savybes – empatiją, silpnumą, rūpestingumą ar norą ieškoti kompromisų¹¹. Remiantis šiomis charakteristikomis buvo sukurtas „tobulos moters“ paveikslas, kurio remiantis teigiama, jog morali, savo vietą visuomenėje suprantanti moteris bus pakankamai atsargi ir išvengs seksualinio smurto¹². Toks požiūris

---

⁸ Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas. Patvirtintas 2021 m. sausio 14 d. įstatymu Nr. XIV-169.

< <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ce7d8910571711eba1f8b445a2cb2bc7> > [Žiūrėta 2022 01 26]

⁹ ELTA, „Tarptautinėje diskusijoje bus aptarta, kaip stiprinti pagalbą nusikaltimų aukoms“. 2021. <

<https://www.elta.lt/lt/pranesimai-spaudai/tarptautineje-diskusijoje-bus-aptarta-kaip-stiprinti-pagalba-nusikaltimu-aukoms-223179> > [Žiūrėta 2022 05 15]

¹⁰ Tracey Nicholls, *Dismantling Rape Culture: the Peacebuilding Power of 'Me Too'*. Londonas: Routledge, 2021, 5-10.

¹¹ Sharyn L. Roach Anleu, „Critiquing the Law: Themes and Dilemmas in Anglo-American Feminist Legal Theory“. *Journal of Law and Society*, 19(4), 1992, 423-440.

¹² Kurt Weis ir Sandra S. Borge, „Victimology and Rape: The Case of the Legitimate Victim“. *Issues in Criminology*, 8(2), 1973, 71-115.

visuomenėje įtvirtino gajus seksualinio smurto stereotipus bei mitus, kurie smerkia moteris, nukentėjusias nuo seksualinio smurto. Lyčių nelygybė bei seksualinio smurto stereotipai iškreipia suvokimą, kokios pagalbos reikia seksualinį smurtą patyrusioms moterims, nes nėra atsižvelgiama į netolygią moterų ir vyrų padėtį visuomenėje bei iš to kylančius išskirtinius moterų apsaugos poreikius. Dėl to platūs įstatymai ar bendrinė pagalbos sistema, kuri gali padėti kitų nusikaltimų aukoms, netinka seksualinį smurtą patyrusioms moterims, nes tokioje sistemoje moterys nėra įgalinamos, jų poreikiai lieka neišaiškinti ir nepatenkinti. Netgi atvirakščiai – išdrįsusios kreiptis pagalbos ar siekti teisingumo seksualinio smurto aukos moterys gali patirti antrinę viktimizaciją. Dažnai susiduriama su atvejais, kuomet aukų parodymais netikima, nagrinėjama moterų praeitis ir ieškoma būdų įrodyti, jog jos pačios išprovokavo užpuolimą¹³. Dėl minėtųjų priežasčių – seksualinio smurto aukų poreikių neišaiškinimo ir antrinės viktimizacijos grėsmės – seksualinio smurto aukų moterų pažeidžiamumas šalyje išlieka itin didelis.

Tad darbe iškeliami tezę, jog šiuo metu Lietuvoje veikianti bendrinė pagalbos sistema negali visapusiškai įgalinti seksualinio smurto aukų moterų. Dėl lyčių nelygybės ir internalizuotų seksualinio smurto stereotipų šalyje neskiriama pakankamai dėmesio seksualinio smurto prieš moteris problemai, dėl ko gali būti neatsižvelgiama į šio smurto aukų patirtis ir poreikius. Tad net besikreipiant pagalbos į pirmojo kontakto institucijas ar pagalbos tarnybas seksualinio smurto aukos moterys gali joms reikalingos pagalbos nesulaukti arba patirti antrinę viktimizaciją.

Atsižvelgiant į darbo tezę, išskiriamas ir darbo tikslas – naudojant pusiau struktūruotus ekspertinius interviu iširti, kaip šiuo metu veikia sistema, siekianti įgalinti nuo seksualinio smurto nukentėjusias moteris ir kokios yra antrinės viktimizacijos grėsmės, kreipiantis pagalbos į pirmojo kontakto institucijas bei pagalbos tarnybas. Tikslui pasiekti užsibrėžiami šie uždaviniai:

- a) Atlikti literatūros apžvalgą, kuri padės suformuoti teorinį pagrindą empirikos nagrinėjimui;
- b) Pagal kokybinių tyrimų metodinius reikalavimus sudaryti tyrimo instrumentą, pasirinkti informantus ir atlikti pusiau struktūruotus interviu;
- c) Išanalizuoti gautus kokybinius duomenis, kurie leis pateikti išvadas apie dabar veikiančią pagalbos sistemą bei antrinės viktimizacijos grėsmes seksualinį smurtą patyrusioms moterims Lietuvoje.

Pagal darbo tezę bei tikslą darbas bus suskirstytas į keturias dalis. Pirmoji dalis bus skirta literatūros apžvalgai. Šiame skyriuje bus detaliau pažvelgta į seksualinio smurto problematiką bei teorijas, padėjusias suformuluoti pagrindinę darbo tezę. Šioje dalyje taip pat bus apibrėžtos pagrindinės darbe vartojamos sąvokos – seksualinis smurtas, aukų įgalinimas bei antrinė

---

¹³ Jennifer Temkin ir Barbara Krahe, *Sexual Assault and the Justice Gap: A Question of Attitude*. Portlandas: Hart Publishing, 2008, 40.

viktimizacija. Antroji darbo dalis bus skirta metodologijos – tyrimo objekto, informantų bei instrumento – aprašymui. Trečioji darbo dalis aprašys atliktą kokybinį tyrimą bei jo rezultatus. Galiausiai, paskutinė darbo dalis bus skirta išvadoms. Ši dalis apžvelgs atlikto tiriamojo darbo rezultatus, tyrimo privalumus bei trūkumus, bus pateiktos rekomendacijos ateities tyrimams.

1. Literatūros apžvalga

Tyrinėti seksualinio smurto problematiką yra svarbu dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, reikia pabrėžti, jog šio tipo nusikaltimai yra itin dažni. Kaip jau minėta, daugiausiai žinoma apie seksualinio smurto atvejus prieš moteris – teigiama, kad seksualinį smurtą patiria viena iš trijų moterų pasaulyje¹⁴. Daug mažiau informacijos yra apie šių nusikaltimų mastą, kuomet seksualinio smurto aukomis tampa vyrai. Žinoma, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose net 14% vyrų patiria seksualinę prievartą nesulaukus 18 metų amžiaus¹⁵. Tuo tarpu skirtingose Europos Sąjungos šalyse vyrų seksualinio smurto atvejai varijuoja nuo 5% iki 23% visų užregistruotų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei kontekste¹⁶. Svarbu pabrėžti, jog oficiali fiksuojamų nusikaltimų statistika neparodo realaus įvykdytų seksualinio smurto nusikaltimų skaičiaus, dėl to jie yra labai latentiški. Pavyzdžiui, statistika rodo, jog per pastaruosius ketverius metus Lietuvoje mažėja ikiteisminio tyrimo įstaigose registruotų išžagininimų bei seksualinių prievartavimų nusikaltimų skaičius¹⁷:

	Registruoti išžagininimai	Registruoti seksualiniai prievartavimai
2018 m.	116	101
2019 m.	94	90
2020 m.	72	53
2021 m.	68	77

Visgi iš tikrųjų realus šių nusikaltimų skaičius yra daug didesnis – manoma, kad šio pobūdžio nusikaltimų gali būti įvykę iki 30 kartų daugiau nei oficialioje statistikoje¹⁸.

Kriminologijoje latentiniu nusikaltimu laikoma veika, kuri yra įvykusi, tačiau neįtraukta į oficialią statistiką¹⁹. Įvykis gali būti neregistruotas dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, statistiką gali veikti natūralus latentiskumas, kai auka pati nusprendžia nepranešti apie nusikaltimą policijai arba

¹⁴ World Health Organization, „Violence Against Women“.

¹⁵ John Briere ir Diana M. Elliott, „Prevalence and Psychological Sequelae of Self-reported Childhood Physical and Sexual Abuse in General Population Sample of Men and Women“. *Child abuse & neglect*, 27(10), 2003, 1205-1222.

¹⁶ Babett Csokán, „Male Victims of Sexual Violence in the European Union“. Global Campus of Human Rights, 2017. < <https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/491/5-17-Csokan.pdf?sequence=3&isAllowed=y> > [Žiūrėta 2022 01 28]

¹⁷ Informatikos ir ryšių departamentas, „Nusikalstamumo duomenų rinkiniai“. < <https://tinyurl.com/2fke4hcc> > [Žiūrėta 2022 05 26]

¹⁸ Simonas Nikartas, „Atskirų nusikalstamų veikų rūšių registruoti ir latentiskumo rodikliai: Seksualinė prievarta“. Kn. Dr. Gintautas Sakalauskas et al., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius, 2011, 80-99.

¹⁹ Sonata Mališauskaitė-Simanaitienė ir dr. Gintautas Sakalauskas, „Pagrindiniai latentinio nusikalstamumo rodikliai ir tendencijos Lietuvoje bei kitose Europos valstybėse“. Kn. Dr. Gintautas Sakalauskas et al., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas, 2011, 26-45.

nesuvokia, kad yra įvykio auka. Kitais atvejais veikia lieka neįtraukta į statistiką dėl ribinio latentiško (pareigūnų klaidos vertinant įvykį) ar dirbtinio latentiško, kai pareigūnai, sužinoję apie nusikaltimą, specialiai atsisako jį tirti²⁰. Seksualinio smurto atveju nusikaltimai dažniausiai lieka už statistikos ribų dėl natūralaus latentiško, kuomet aukos nedrįsta arba atsisako kreiptis į teisėsaugos institucijas.

Svarbu ir tai, jog seksualinio smurto išpuoliai vyksta labai skirtingomis aplinkybėmis. Dažnai įsivaizduojama, jog seksualinio smurto aukos nepažįsta savo užpuoliko, tačiau dauguma atvejų seksualinį smurtą moterys patiria iš savo dabartinių ir buvusių intymių partnerių²¹. Moterys seksualinį smurtą taip pat gali patirti darbovietėje, o dažnai – ir švietimo sistemoje. Jungtinių Amerikos Valstijų studentų apklausos rodo, jog aukštosiose mokyklose maždaug kas ketvirta moteris yra patyrusi seksualinį smurtą²². Mokslininkai teigia, jog dažniausiai seksualinį smurtą mokymosi institucijose lemia galių disbalansas tarp studentų ir dėstytojų. Universitetuose dažnai išnaudojama tai, jog studentai yra pažeidžiama grupė, o smurtautojus gina institucinės struktūros²³. Tuo tarpu vyrai rečiau kalba apie seksualinį smurtą artimoje aplinkoje, tačiau taip pat praneša apie atvejus, kuomet yra verčiami tenkinti savo romantinių partnerių lytinius poreikius²⁴. Dažniau nagrinėjami atvejai, kuomet seksualinį smurtą vyrai patiria iš nepažįstamųjų, ypač karo ar kitų ginkluotų konfliktų metu²⁵. Visa tai rodo, jog seksualinio smurto atvejai gali įvykti ne tik viešumoje, tačiau ir namų ar kitoje aplinkoje, kur asmuo jaučiasi saugus.

Tyrimo temos aktualumą žymi ir tai, jog nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamybei sukelia ilgalaikes pasekmes įvykį patyrusiam asmeniui. Jau minėta, jog seksualinio smurto aukos gali susidurti tiek su fizinėmis, tiek su psichinėmis ligomis – lytiškai plintančiomis ligomis, depresija, nemiga, anoreksija ir pan. Šios pasekmės dažnai apsunkina nukentėjusių kasdieninį gyvenimą ir lemia aukos savęs vertinimo pokyčius, baimės jausmą, nemokėjimą užmegzti romantinių santykių, nepasitikėjimą žmonėmis ir izoliaciją nuo visuomenės²⁶. Mokslininkai taip pat išskiria seksualinio smurto pasekmes, būdingas skirtingoms lytims. Pavyzdžiui, moteriai aukai ateityje gali būti sunkumų išnešiojant kūdikį – apskaičiuota, jog seksualinį smurtą patyrusios moterys

---

²⁰ Ten pat.

²¹ Isabel Cepeda, Maricruz Laccalle-Calderon ir Miguel Torralba, „Measuring Violence Against Women: A Global Index“. *Journal of Interpersonal Violence*, 2021, 1-25.

²² Imed Bouchrika, „40 Student Crime Statistics: 2019/2020 Data, Analysis & Predictions“. Guide2Research, 2020. <<https://www.guide2research.com/research/student-crime-statistics>> [Žiūrėta 2022 01 28]

²³ Sarah L. Young ir Kimberly K. Wiley, „Erased: Why Faculty Sexual Misconduct Is Prevalent and How We Could Prevent It“. *Journal of Public Affairs Education*, 27(3), 2021, 276-300.

²⁴ Agnė Didžbalytė, „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2(2), 2008, 31-48.

²⁵ Sandesh Sivakumaran, „Sexual Violence Against Men in Armed Conflict“. *European Journal of International Law*, 18(2), 2007, 253-276.

²⁶ Washington Coalition of Sexual Assault Programs, „The Effects of Sexual Assault“. <<https://www.wcsap.org/help/about-sexual-assault/effects-sexual-assault>> [Žiūrėta 2022 01 29]

dažniau patiria persileidimą nei šio smurto nepatyrusios moterys²⁷. Tuo tarpu vyrai po seksualinio smurto atvejų išskiria tokias pasekmes kaip abejones dėl savo seksualinės orientacijos ar vyriškumo, kuomet jaučiama didelė gėda dėl to, jog nepaisant turimos fizinės jėgos jiems nepavyko pasipriešinti užpuolikui²⁸. Svarbu ir tai, jog seksualinį smurtą patyrę asmenys dažnai susiduria ir su finansiniais sunkumais. Tyrimai rodo, jog kartais patyrus seksualinį smurtą auka nebegali dirbti, tad tokį išpuolį patyręs asmuo susiduria su grėsme netekti darbo ir pajamų. Visa tai gali lemti aukos finansinės padėties suprastėjimą²⁹.

Dėl seksualinio smurto nusikaltimų paplitimo ir jų sukeltų padarinių nusikaltimų aukoms ieškoma būdų, kaip mažinti šio tipo smurto išpuolių skaičių. Vienas iš šių būdų – mažinti seksualinio smurto nusikaltimų latentškumą. Tik informavus teisėsaugos institucijas apie patirtą seksualinio smurto nusikaltimą atsiranda galimybė nuteisti nusikaltėlį, jog šis būtų sulaikytas nuo nusikalstamos veikos padarymo. Tad nors oficialioje statistikoje seksualinio smurto nusikaltimų padidėjimas būtų neišvengiamas, ilguoju laikotarpiu būtų sudaromos sąlygos mažinti seksualinių nusikaltėlių ir jų išpuolių skaičių visuomenėje. Atsižvelgiant į tai, svarbu suprasti, kas stabdo aukas nuo kreipimosi į policiją ar kitas teisėsaugos institucijas.

Visų pirma, kai kuriais atvejais užpuolikas gali būti prigrasinęs ar šantažavęs auką nesikreipti į policiją ar kitas teisėsaugos institucijas³⁰, tad baimės jausmas bei kiti psichologiniai veiksniai gali versti auką neieškoti pagalbos. Taip pat ištirta, jog įvykus smurtiniam arba seksualinės prievartos nusikaltimui auka nesikreipia į teisėsaugos institucijas dėl to, jog pirmiausia apie įvykį praneša artimiausiems draugams arba giminaičiams³¹. Būtent aukos artimųjų patirtys su teisėsauga gali lemti, ar auka bus paskatinta kreiptis į teisėsaugos institucijas, ar jai bus siūloma nutylėti. Kaip rodo tyrimai, žmonės, kurie turi teigiamus įsivaizdavimus arba susidūrimus su policija, yra keturis kartus labiau linkę paskatinti auką pranešti apie seksualinio smurto atvejus teisėsaugos pareigūnams³². Tai reiškia, jog visuomenė taip pat gali padėti išaiškinti nusikaltimus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.

Visgi asmuo, patyręs seksualinį smurtą, gali pasirinkti nepranešti apie savo patirtis ir dėl to, jog šalyje nėra efektyvios, įgalinančios pagalbos sistemos šių nusikaltimų aukoms. Tik žinodamas, jog pranešęs apie patirtą įvykį asmuo sulauks profesionalios reakcijos, jis bus linkęs kreiptis į pagalbą

---

²⁷ World Health Organization, „Violence against women“.

²⁸ RAINN, „Sexual Assault of Men and Boys“. < <https://www.rainn.org/articles/sexual-assault-men-and-boys> > [Žiūrėta 2022 01 29]

²⁹ Rebecca M. Loya, „Rape as an Economic Crime: The Impact of Sexual Violence on Survivors' Employment and Economic Well-Being“. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(16), 2015, 2793-2813.

³⁰ Aldona Kipane, „Criminological Characteristics of Sexual Violence“. *SHS web of conferences*, 51, 2018, 01010.

³¹ European Union Agency for Fundamental Rights.

³² Tri Keah S. Henry, T. W. Franklin ir C. A. Franklin, „Facilitating Sexual Assault Reporting on the College Campus: The Role of Procedural Justice in Bystander Decisions to Provide Police Referrals“. *Violence Against Women*, 2020, 1-26.

teikiančias institucijas. Tai ypač svarbu asmeniui pasirinkus kreiptis į teisėsaugos institucijas ir dalyvauti baudžiamajame procese. Šis procesas gali būti psichologiškai sunkus ir traumuojantis vien dėl to, jog auka yra priversta išgyventi nusikaltimą antrą kartą per įvairias apklausas, susitikimus su kaltinamuoju, medicininės apžiūras ar bendravimą su žurnalistais. Negana to, seksualinį smurtą patyrusios moterys gali baimintis, jog policija nepakankamai rimtai pažvelgs į įvykį arba apkaltins auką išprovokavus nusikaltimą. Nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui tyrimo metu aukos moters kaltinimas vis dar yra dažnas fenomenas. Atlikti viktimologiniai tyrimai rodo, jog policijos pareigūnai pirmojo kontakto metu, tirdami seksualinio smurto nusikaltimus, dažnai nukentėjusiųjų klausinėja apie jų seksualinius santykius praeityje, alkoholio vartojimą, aprangą ir elgesį nusikaltimo metu. Remiantis aukų parodymais, pareigūnai gali nutraukti ikiteisminį tyrimą arba pastūmėti auką atsiimti pareiškimą³³. Taigi seksualinį smurtą patyrusios moterys gali nuogąstauti, jog su jomis bus elgiamasi nepagarbiai ar net diskriminuojančiai ir aukos patirs antrinę viktimizaciją.

Efektyvi, įgalinanti ir į aukos poreikius atsižvelgianti pagalbos sistema turėtų padėti aukai įveikti sunkumus, kilusius po užpuolimo, sumažinti antrinės viktimizacijos grėsmės tikimybę ir taip paskatinti auką pranešti apie patirtą įvykį. Tokią sistemą bandoma sukurti ir Lietuvoje. Šiuo metu pagalba visoms seksualinio smurto aukoms teikiama pagal Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą, kuriame įtvirtinta bendrinė pagalbos sistema, kurią teikia 26 akredituotos pagalbos tarnybos bei pirmojo kontakto institucijos – teisėsaugos institucijos (ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuratūra bei teismas), Bendrasis pagalbos centras, savivaldybių administracijos, socialinių paslaugų įstaigos, švietimo įstaigos, sveikatos priežiūros įstaigos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Šios įstaigos įpareigos teikti informaciją, paslaugas bei konsultacijas, atsižvelgiant į asmeniui padarytą žalą ir iš to atsiradusius individualius aukų poreikius³⁴. Jeigu auka seksualinį smurtą patyrė artimoje aplinkoje, jai pagalba taip pat teikiama pagal Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą. Pagal šį įstatymą auka gali gauti greitas asmens apsaugos užtikrinimo priemones bei naudotis specializuotos pagalbos centru teikiama teisine, psichologine bei kita pagalba³⁵. Minėtieji įstatymai vietomis persidengia, kol kas nėra aišku, kaip juos atriboti ir užtikrinti efektyvią institucijų teikiamą pagalbą. Tad dabartinė sistema sukuria aplinką, kurioje aukos nėra tikros, į kurias pagalbos tarnybas gali kreiptis, o pačios institucijos gali nežinoti, kokias tiksliai funkcijas turi įgyvendinti. Negana to, Lietuva kritikuojama dėl to, jog neturi pagalbos sistemos, skirtos būtent seksualinį smurtą patyrusioms moterims, šalyje nusteigiami

³³ Debra Petterson, „The Linkage Between Secondary Victimization by Law Enforcement and Rape Case Outcomes“, *Journal of interpersonal violence*, 26(2), 2011, 328-347.

³⁴ Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas.

³⁵ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Patvirtintas 2011 m. gegužės 26 d. įstatymu nr. XI-1425. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334> > [Žiūrėta 2022 05 16]

išprievartavimo krizių centrai (angl. *Rape crisis centres*) bei nėra sukurti moterų prieglaudų tinklai³⁶.

Dėl šių priežasčių dabartinė pagalbos sistema, kuria gali naudotis seksualinį smurtą patyrusios moterys Lietuvoje, gali nepatenkinti tikrųjų aukų poreikių bei kelti joms antrinę viktimizaciją. Kitas skyrius – teorinis pagrindas – padės išaiškinti, kodėl seksualinio smurto aukų moterų pažeidžiamumas yra toks didelis ir kodėl dabartinė pagalbos sistema negali sustabdyti nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų antrinės viktimizacijos.

1.2. Teorinis pagrindas

Norint suprasti, kodėl seksualinio smurto aukoms moterims reikalinga specifinė pagalbos sistema, pirmiausiai reikia išskirti teorijas, kurios gali paaiškinti seksualinio smurto nusikaltimų atsiradimą. Nusikaltimų priežastys daugiausiai nagrinėjamos pozityvistinėje kriminologijos mokykloje. Pavyzdžiui, dar XIX a. pozityvistas A. Quetelet pastebėjo, jog nusikaltimai yra daromi ne tik dėl biologinių, individualių veiksnių, bet ir dėl socialinių priežasčių. Tad siekiant suprasti, kodėl daromi nusikaltimai, reikia nagrinėti nebūtinai patį nusikaltėlį, tačiau ir visuomenėje vyraujančias normas, įpročius ar netgi švietimo sistemą³⁷. Visuomenėje egzistuojanti švietimo sistema bei seksualinį smurtą pateisinančios normos galėtų paaiškinti seksualinio smurto nusikaltimų paplitimą dabartiniame pasaulyje, tačiau teorija negali atsakyti į klausimą, kodėl taip dažnai nuo seksualinio smurto kenčia būtent moterys, o išpuolius vykdo vyrai. Į šį klausimą negali atsakyti ir kitos pozityvistinės teorijos. Pavyzdžiui, pasak E. Sutherland diferencinių ryšių teorijos, kriminalinį elgesį asmuo įsisavina bendraudamas su nusikaltėliais iš savo artimųjų rato³⁸. Kitaip tariant, autorius teigia, jog kriminalinis elgesys yra išmokstamas. Minėtoji E. Sutherland teorija pateikia bendrą schemą, kuri paaiškina, kaip visuomenėje atsiranda nusikaltėliai ir visų tipų nusikalstamas elgesys. Tačiau seksualinis smurtas prieš moteris yra specifinis nusikaltimas, kurio taikiniu tampa viena visuomenės grupės dalis, tad bendrinės kriminologijos teorijos šių nusikaltimų aiškinimui yra netinkamos. Atsižvelgiant į tai, darbe nuspręsta remtis feministinėmis teorijomis. Būtent ši holistinė teorija geba paaiškinti ne tik seksualinio smurto paplitimą dabartinėje visuomenėje, bet ir atsako į klausimą, kodėl seksualinio smurto nusikaltimų taikiniu taip dažnai tampa moterys.

Feministinės teorijos atkreipia dėmesį į istoriškai susiformavusią moterų subordinaciją įvairiose gyvenimo srityse. Besivystančiose šalyse ši subordinacija dar ir dabar neleidžia moterims naudotis sveikatos apsaugos sistema ar siekti išsilavinimo. Visgi net ir ekonomiškai išsivysčiusiose

---

³⁶ Women Against Violence Europe, „WAVE Country Report 2021“. 2021. < https://wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_Country-Report.pdf > [Žiūrėta 2022 05 16]

³⁷ Aleksandras Dobryninas, Gintautas Sakalauskas ir Laimutė Žilinskienė, *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 29.

³⁸ E. Sutherland ir D. Cressey, *Principles of Criminology*. 10 leid. Niujorkas: J. B. Lippincott Com., 1978, 80-82.

šalyse moterys susiduria su tokiomis problemomis kaip vyrų ir moterų užmokesčio skirtumu, jos dažnai patiria spaudimą rūpintis buitimi ir vaikų auklėjimu³⁹. Lyčių nelygybę feministinės teorijos sieja su visuomenėje įtvirtintomis tradicinėmis lyčių savybėmis bei jų rolėmis. Moters vertė suprantama per jos gebėjimą rūpintis kitais, būti švelniai ir paklusniai, o dažnai šis paklusnumas yra siejamas su jos pavaldumu vyriškosios lyties atstovams – moters tėvui arba partneriui vyrui. Šios tradicinės rolės yra perduodamos iš kartos į kartą ir dėl to yra taip stipriai internalizuotos, jog moterys visais įmanomais būdais siekia atitikti visuomenėje įtvirtintus lyčių vaidmenis, nors dėl to gali jausti didelę kaltę ar sąžinės graužatį, vedančias jas iki psichologinio ar fizinio išsekimo⁴⁰.

Smurtas prieš moteris yra dar viena moterų subordinacijos forma, išlikusi iki šių dienų ir stipriai veikianti moterų asmeninį bei viešąjį gyvenimą. Šio tipo smurtas yra stebimas visame pasaulyje ir yra pavojingas visoms moterims, nepaisant jų ekonominės, politinės ar socialinės padėties. Dėl problemos masto tarptautinėje erdvėje smurtas prieš moteris yra laikomas diskriminacija dėl lyties⁴¹. Būtent istoriškai susiformavusi lyčių nelygybė įtvirtina visuomenėje nusistatymą prieš moteris, kuris padaro moteris tinkamu fizinio, psichinio ir seksualinio smurto nusikaltimų taikiniu. Kyla klausimas, kaip lyčių nelygybės padariniai pasireiškia nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims siekiant pagalbos?

Jau minėta, jog seksualinio smurto aukai moteriai nutarus pranešti apie nusikaltimą ji susiduria su grėsme patirti antrinę viktimizaciją. Viktimologijos teorijos geba paaiškinti, iš kur kyla šios diskriminacinės apraiškos. Viena vertus, diskriminacinis elgesys kyla iš to, jog visuomenė yra internalizavusi tobulo aukos stereotipus seksualinio smurto atvejais. Tobulo aukos fenomeną aprašė kriminologas N. Christie. Jo teigimu, egzistuoja kriterijai, kuriais remdamiesi žmonės nusprendžia, ar nukentėjusysis turi teisę į aukos statusą⁴². Pavyzdžiui, išskiriama, jog nusikaltimo auka turi būti silpna, o pats nusikaltimas turi būti įvykęs tokiu laiku ir vietoje, kad nukentėjusiajam nereikėtų aiškintis, kodėl šioje vietoje jis buvo. Tam tikri kriterijai išskirti ir užpuolikui. Pavyzdžiui, jeigu nusikaltėlis yra didelis, stiprus ir neturintis jokio ryšio su nukentėjusiuoju, žmonės bus labiau linkę užjausti ir įsiklausyti į nusikaltimo auką⁴³. Teorija rodo, jog bet kurio nusikaltimo aukai iškeliami tam tikri standartai, kurių neatitikus asmuo gali būti verčiamas įrodinėti, jog nusipelno būti vadinamas nukentėjusiuoju.

Tuo tarpu nukentėjusios moterys turi atitikti ne tik tobulo aukos, bet ir tobulo moters

---

³⁹ Mariachiara Di Cesare, „Women, Marginalization, and Vulnerability: Introduction“. *Genus*, 70, 2014, 1-6.

⁴⁰ Ilona Michailovič, „Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė“. *Informacijos mokslai*, 80, 2017, 50-60.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Nils Christie, „The Ideal Victim“. Kn. Ezzat A. Fattah, *From Crime Policy to Victim Policy*. Londonas: Palgrave Macmillan, 1986, 17-30.

⁴³ Ten pat.

standartus. Šiuos standartus itin sunku atitikti seksualinį smurtą patyrusioms moterims, nes, kaip pastebi feministinės teorijos, visuomenėje yra represuojamas moters santykis su jos seksualumu. Tradicinis moters įsivaizdavimas, pagal kurį moteris turi būti švelni ir paklusni, sukuria įsivaizdavimą, jog „tikra“ moteris yra tyra ir morali. Šis tyrumo ir moralės lūkestis yra siejamas su moters seksualiniu gyvenimu. Kitaip tariant, moters socialinė ir moralinė vertė yra matuojama pagal tai, ar ji yra seksualiai aktyvi ir kiek seksualinių partnerių yra turėjusi⁴⁴. Jeigu ji pasirenka turėti seksualinių santykių, visuomenė taip pat nustato taisykles, kuomet jos seksualumas yra socialiai priimtinas. Pavyzdžiui, manoma, jog moteris gali būti seksualiai aktyvi tik rimtuose romantiniuose santykiuose (pageidautina – santuokoje) su vyru, o bet koks nukrypimas nuo šių normų užtraukia moteriai seksualinio devianto etiketę, kas gali lemti jos socialinio statuso pasikeitimus⁴⁵. Svarbu pabrėžti, jog seksualiai aktyvias moteris prastesnėmis laiko ne tik vyrai. Šiame diskurse dalyvauja ir moterys, kurios dėl internalizuotos priespaudos kartais palaiko seksistinius visuomenės standartus⁴⁶.

Seksualinio smurto aukos moterys taip pat yra baudžiamos visuomenės už seksualinius santykius, nepaisant to, jog nedavė sutikimo lytiniam kontaktui. Įsivaizduojama, jog „tikra“ moteris būtų pakankamai atsargi išvengti seksualinio smurto, tad jos viktimizacija automatiškai padaro moterį amoralia⁴⁷. Tai reiškia, jog amoralios moters vaidmenį nusikaltime galima kvestionuoti, siekiant išsiaiškinti, ar ji nemeluoja apie įvykdytą nusikaltimą. Net jei patvirtinama, jog nusikaltimas buvo padarytas, toliau svarstoma, ar moteris savo elgesiu ar išvaizda neišprovokavo užpuoliko.

Būtent dėl šio išankstinio seksualinį smurtą patyrusių moterų vertinimo visuomenėje atsiranda ir plinta seksualinio smurto stereotipai ir mitai. Jie dažnai pateisina seksualinius nusikaltėlius ir atsakomybę už išpuolį priskiria nusikaltimo aukai, ypač jei nusikaltimo metu moteris vartojo alkoholį, nebuvo apsirengusi konservatyviai ar nesipriešino savo užpuolikui. Šie mitai taip pat labai pavojingi aukoms, kurios seksualinį smurtą patiria nuo savo sutuoktinio, mat dažnai netikima, jog seksualiniai santykiai santuokoje gali būti smurtiniai⁴⁸. Šiuos bei kitus seksualinio smurto stereotipus padeda įtvirtinti masinės medijos bei filmai ir serialai, pateisinantys seksualinį smurtą prieš moteris⁴⁹. Taip pat pastebėta, jog seksualinio smurto mitus žmonės gali internalizuoti ir žiūrėdami pornografiją⁵⁰.

Galiausiai, lyčių nelygybė bei vyraujantys seksualinio smurto prieš moteris stereotipai lemia

---

⁴⁴ Mary Crawford ir Danielle Popp, „Sexual Double Standards: A review and Methodological Critique of Two Decades of Research“. *Journal of Sex Research*, 40(1), 2003, 13-26.

⁴⁵ Elizabeth A. Armstrong et al., „Good Girls“: Gender, Social Class, and Slut Discourse on Campus“. *Social Psychology Quarterly*, 77(2), 2014, 100-122.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Weis.

⁴⁸ Nicholls, 110.

⁴⁹ Stacie Merken ir Veronyka James, „Perpetrating The Myth: Exploring Media Accounts of Rape Myths on “Women’s” Networks“. *Deviant behavior*, 41(9), 2020, 1176-1191

⁵⁰ Ashley Hedrick, „A Meta-analysis of Media Consumption and Rape Myth Acceptance“. *Journal of Health Communication*, 26(9), 2021, 645-656.

tai, jog visuomenėje nepakankamai rimtai žvelgiama į seksualinio smurto nusikaltimų problematiką ir apsaugą šių nusikaltimų aukoms. Tai pastebima ir Lietuvoje. Šiuo metu visos nuo seksualinio smurto nukentėjusios aukos moterys gali gauti pagalbą pagal bendrinę Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą, kuris neatsižvelgia į išskirtinius moterų aukų poreikius. Dėl stipraus visuomenės pasipriešinimo Lietuvos Respublikos Seimas taip pat atsisakė ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija). Ši konvencija, orientuota į moterų aukų poreikius, siekia gerinti nukentėjusiųjų moterų (ir kitų smurto aukų) padėtį skirtingų šalių visuomenėse, panaikinant smurtą lyties pagrindu bei smurtą artimoje aplinkoje⁵¹. Įstatymų leidžiamąjame valdžioje taip pat atsisakyta siūlymo į Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įtraukti smurto lyties pagrindu sąvoką⁵². Visa tai rodo, jog artimiausiu laikotarpiu seksualinio smurto aukų moterų padėtis šalyje nesikeis ir grupė išliks itin pažeidžiama.

Kadangi bendrinės pagalbos įstatymai negali atliepti seksualinio smurto nukentėjusių moterų poreikių, galima teigti, jog Lietuvoje egzistuojanti pagalbos sistema yra nepajėgi įgalinti seksualinio smurto aukų moterų. Net ir naujojo Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymo atsiradimas teisinėje sistemoje iš esmės nepakeičia visuomenėje vyraujančių seksistinių nuostatų moterų atžvilgiu ar egzistuojančių seksualinio smurto mitų. Negana to, pirmojo kontakto institucijų ir pagalbos tarnybų darbuotojams gali trūkti įgūdžių ir žinių, siekiant spręsti seksualinio smurto aukų moterų problemas, o tai gali lemti šių aukų antrinę viktimizaciją.

Taigi, atlikta literatūros bei Lietuvoje veikiančios pagalbos sistemos apžvalga įrodo ne tik tai, kodėl svarbu nagrinėti seksualinio smurto prieš moteris problematiką, tačiau ir tai, kodėl yra svarbu kurti į moteris orientuotą, unikalią pagalbos sistemą šių nusikaltimų aukoms. Tik įtvirtinus sistemą, kurioje seksualinio smurto aukoms moterims bus teikiama įgalinanti pagalba be vyraujančių seksualinio smurto stereotipų bei antrinės viktimizacijos, bus galima tikėtis mažinti seksualinio smurto nusikaltimų latentįškumą⁵³, o tai gali padėti mažinti seksualinio smurto nusikaltimų skaičių apskritai.

Paskutinė literatūros apžvalgos dalis bus skirta sąvokų apibrėžimui. Kadangi vienas iš tyrimo tikslų yra atpažinti aukų įgalinimą stabdančias antrinės viktimizacijos grėsmes, su kuriomis susiduria seksualinio smurto aukos moterys pirmojo kontakto institucijose bei pagalbos tarnybose, svarbu

---

⁵¹ Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. Priimta 2011 m. gegužės 11 d. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/517d7b226ec911e89bb0cb50d0500eab?jfwid=6m4099ke4> > [Žiūrėta 2022 05 20]

⁵² Milena Andrukaitytė, „Svarstant įstatymą dėl apsaugos artimoje aplinkoje smurto lyties pagrindu sąvoka išbraukta“. LRT, 2022. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1593413/svarstant-istatyma-del-apsaugos-artimoje-aplinkoje-smurto-lyties-pagrindu-savoka-isbraukta> > [Žiūrėta 2022 05 16]

⁵³ Katalin Parti ir Robin A. Robinson, „What Hinders Victims from Reporting Sexual Violence: A Qualitative Study with Police Officers, Prosecutors, and Judges in Hungary“. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 10(3), 2021, 158-176.

apibrėžti, kas tyrime bus laikoma seksualiniu smurtu, aukų įgalinimu bei antrinę viktimizaciją sukeliančiomis elgesio formomis.

1.3. Tyrime naudojamos seksualinio smurto sąvokos apibrėžimas

Nepaisant to, jog kiekvienas asmuo turi įsivaizdavimą, kas yra seksualinis smurtas ir seksualinio smurto nusikaltimai, termino apibrėžimas itin varijuoja skirtingose disciplinose, visuomenėse ir šalyse. Mokslinėje literatūroje seksualinis smurtas suprantamas kaip seksualinis veiksmas ar jo siekimas, nukreiptas į tam tikrą individą be jo sutikimo⁵⁴. Toks apibrėžimas apima galybę žinomų seksualinio smurto atvejų, tokių kaip išžaginimas, prekyba žmonėmis, egzhibicionizmas, seksualinis priekabiavimas, priverstinė santuoka, moterų lytinių organų apipjaustymas, priverstinis abortas⁵⁵ ir pan. Taip pat apibrėžiama, jog sutikimą seksualiniams veiksams gali duoti tik pilnai subrendęs žmogus, tad seksualiniu smurtu taip pat laikomi veiksmai nepilnamečiams ir mažamečiams, įskaitant ir nepilnamečių viliojimą (angl. *Grooming*) bei mažamečių pornografijos platinimą. Šiuo apibrėžimu remiantis seksualinio smurto nusikaltimų sąrašas nėra baigtinis ir vis plečiasi. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais vis daugiau šalių nusikalstama veika pradeda laikyti ir neteisėtą persekiojimą (angl. *Stalking*), kuris yra dažnai siejamas su smurtu romantiniuose santykiuose. Mokslininkai pastebi, jog neteisėtas persekiojimas dažnai baigiasi aukos išžaginimu ar kitomis seksualinio smurto formomis⁵⁶. Dėl seksualinio smurto apibrėžimo variacijų yra naudinga peržvelgti valstybės įstatymus, kurie ne tik parodo, kokius veiksmus skirtingos visuomenės supranta kaip seksualinio smurto nusikaltimus, bet ir kaip griežtai šalyje už juos yra baudžiama, t.y. kaip rimtai suvokiami seksualinio smurto nusikaltimai kitų nusikaltimų kontekste.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) seksualinio smurto nusikaltimai išvardinti XXI skyriuje ir laikomi „Nusikaltimais ir baudžiamaisiais nusižengimais žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“. Šį skyrių sudaro septyni straipsniai, kurie rodo, jog seksualiniu smurtu šalyje laikomas išžaginimas, seksualinis prievartavimas, privertimas lytiškai santykiuoti, seksualinis priekabiavimas ir seksualiniai veiksmai prieš nepilnamečius⁵⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs šių sąvokų skirtumus ir kitas šių nusikaltimų aplinkybes. BK 149 straipsnis „Išžaginimas“ kriminalizuoja prievarta atliktą vaginalinį lytinį aktą tarp vyro ir moters. Seksualinio prievartavimo terminas apima tos pačios lyties ar skirtingų lyčių asmenų prievartinius

---

⁵⁴ Kipane.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Jenny Korkodeilou, „Stalking Victims, Victims of Sexual Violence and Criminal Justice System Responses: Is There a Difference or Just ‘Business as Usual’? *British Journal of Criminology*, 56(2), 2015, 256-273.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas.

Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> > [Žiūrėta 2022 02 01]

veiksmus, kai lytinė aistra tenkinama ne vaginaliniu, o kitu būdu, pavyzdžiui, oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu. Tuo tarpu BK 151 straipsnis „Privertimas lytiškai santykiuoti“ kriminalizuoja prievartinį lytinį aktą, kuomet nukentėjusiojo valiai palaužti fizinis smurtas nebuvo naudojamas ir grasinimai yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje⁵⁸.

Tyrimė pasirinkta nagrinėti suaugusiųjų moterų seksualinio smurto atvejus, konkrečiai – išžaginimą ir seksualinį prievartavimą. Šie nusikaltimai pasirinkti dėl šių priežasčių:

- a) Tai – visuomenėje plačiausiai žinomos seksualinio smurto formos, kurios sukelia rimtas fizinės ir psichologines pasekmes šių nusikaltimų aukoms;
- b) Šie nusikaltimai itin siejasi su moterų subordinacijos problematika, dėl ko visuomenėje egzistuoja daug išžaginimo bei seksualinio prievartavimo mitų. Prie šių mitų internalizavimo taip pat prisideda masinės medijos;
- c) Šie nusikaltimai pasižymi itin dideliu latentškumu;
- d) Nuspręsta atsitraukti nuo nepilnamečių ir mažamečių seksualinio smurto atvejų nagrinėjimo, nes pagalbos tarnybos pagalbos mažamečiams neteikia, o pirmojo kontakto institucijose pagalba nepilnamečiams organizuojama visiškai skirtingai nei suaugusiems. Nėgana to, vaikams dėl psichologinio pažeidžiamumo grėsmė patirti antrinę viktimizaciją yra didesnė, ją gali sukelti daugiau elgesio formų.

1.4. Tyrimė naudojamų aukų įgalinimo bei antrinės viktimizacijos sąvokų apibrėžimas

Aukų įgalinimas – tai procesas, kurio metu nuo bet kurios nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui suteikiama profesionali, aukos teises užtikrinanti pagalba įvairiose pagalbos institucijose. Įgalinanti pagalba nusikaltimų aukoms užtikrina, jog su nukentėjusiu asmeniu bus elgiamasi pagarbiai, jis nebus diskriminuojamas ar žeminamas, o po pagalbos teikimo asmuo susigrąžins prarastą kontrolę ir bus kuo arčiau būsenos, kurioje asmuo buvo prieš patirtą nusikaltimą⁵⁹. Siekiant įgalinti nuo seksualinio smurto nukentėjusias aukas, būtina teikti pagalbą laikantis į auką orientuoto požiūrio (angl. *Victim-centered approach*), kuris akcentuoja aukos išklusymą, saugumą, teisių užtikrinimą ir apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos⁶⁰.

Europos lyčių lygybės institutas antrinę viktimizaciją apibrėžia kaip pakartotinę žalą, kurią nukentėjusysis patiria dėl diskriminuojančio ar neetiško aplinkinių ar įvairių institucijų darbuotojų

---

⁵⁸ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49. *Teismų praktika*, 22, 2004.

⁵⁹ United Nations Office on Drugs and Crime, „National Policy Guidelines for Victim Empowerment“. 2009. < https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/SR/Shelters/National_policy_guidelines_for_victim_empowerment.pdf > [Žiūrėta 2022 05 26]

⁶⁰ United Nations, „United Nations Protocol on the Provision of Assistance to Victims of Sexual Exploitation and Abuse“. 2019. < https://www.un.org/en/pdfs/UN%20Victim%20Assistance%20Protocol_English_Final.pdf > [Žiūrėta 2022 05 27]

elgesio, šiems sužinojus apie padarytą nusikaltimą⁶¹. Nors suvokiama, jog antrinę viktimizaciją aukoms gali kelti ne tik neprofesionalus pareigūnų, bet ir medikų ar net žurnalistų elgesys⁶², šio neetiškų ir pavojingų elgesio formų sąrašo negalima rasti nei mokslinėje literatūroje, nei tarptautinėse sutartyse. Nepaisant to, remiantis įvairiais šaltiniais, galima išskirti dažniausiai minimas antrinę viktimizaciją keliančias grėsmes.

Mokslinėje literatūroje antrinę viktimizaciją sukeliančios elgesio formos dažniausiai yra siejamos su pagalbos institucijomis ir baudžiamuoju procesu, kuris dažnai yra laikomas sunkiu ar netgi kenksmingu seksualinio smurto aukoms moterims. Mokslininkai, atlikę interviu su išžaginimą patyrusiomis moterimis pabrėžia, jog neprofesionalus pareigūnų elgesys, empatijos trūkumas ir didelis skaičius varginančių apklausų verčia aukas jaustis blogiau nei prieš pranešant apie nusikaltimą. Dėl to, siekiant apsaugoti savo draugus ar giminaičius nuo panašios patirties, didelė dalis seksualinio smurto aukų moterų nerekomenduoju jiems kreiptis į teisėsaugą įvykus seksualinio pobūdžio nusikaltimui⁶³.

Antrinę viktimizaciją sukeliančios elgesio formos seksualinio smurto aukoms taip pat gali būti apibrėžiamos per nukentėjusiųjų teisių pažeidimus. Visgi sunku nutarti, kaip plačiai turėtų būti suprantamos nukentėjusiųjų teisės. Pabrėžiama, jog jos privalo neperžengti kaltinamųjų teisių, o ypač – kaltinamųjų teisės į gynybą. Vien šis balansavimas tarp nukentėjusiojo bei kaltinamojo interesų gali aukai kelti antrinę viktimizaciją⁶⁴. Lietuvoje nukentėjusiųjų teisės apibrėžtos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, kuriame teigiama, jog nukentėjusiesiems turi būti užtikrinta teisė į informaciją, teisė duoti parodymus ir teikti įrodymus, teisė turėti lydintį asmenį⁶⁵ ir pan. Antrinę viktimizaciją ir nukentėjusiųjų teisių pažeidimus taip pat padeda suprasti Europos Aukų teisių direktyva. Šiame dokumente antrinės viktimizacijos terminas siejamas ne tik su pačia auka, bet ir su jos šeimos nariais. Pats terminas direktyvoje nėra išaiškinamas, tačiau kalbama apie antrinės viktimizacijos rizikos mažinimą, kuris gali būti užtikrinamas per: pagarbų teismo procesą, sudarant aukai galimybę pasitikėti valdžios institucijomis; aukos bendravimo su valdžios institucijomis atveju skaičiaus mažinimą (t.y. apklausų kiekio mažinimą); įvairių priemonių taikymą, siekiant išvengti streso aukai pamačius įtariamąjį ar kaltinamąjį asmenį; aukos ar jos šeimos narių kontakto su nusikaltėliu mažinimą (pavyzdžiui, siūloma skirtingu metu vykdyti jų apklausas); aukos privatumo

---

⁶¹ European Institute for Gender Equality, „Secondary Victimization“. < <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358> > [Žiūrėta 2022 05 15]

⁶² Vilniaus Moterų namai, „Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams“. Vilnius, 2016. < <https://www.vmotnam.lt/wp-content/uploads/2017/04/1-30-be-pr.pdf> > [Žiūrėta 2022 05 15]

⁶³ Petterson.

⁶⁴ United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, *Handbook on Justice for Victims*. Niujorkas, 1999, 3.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu nr. IX-785. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr> > [Žiūrėta 2022 05 27]

apsaugą (tapatybės, buvimo vietos konfidencialumo užtikrinimą); aukos laisvu ir savanorišku sutikimu grįstą mediacijos procesą; prieglobsčio ar laikino apgyvendinimo aukai suteikimu; aukos asmeninio vertinimo atlikimą, siekiant nustatyti, ar aukai gresia antrinė viktimizacija⁶⁶. Šis reglamentavimas padeda geriau suprasti, kas aukoms kelia antrinę viktimizaciją, tačiau tam tikros priemonės ir būdai lieka aprašyti labai plačiai ir dėl to gali būti suprantami subjektyviai. Siekiant to išvengti, įvairios nevyriausybinės organizacijos užsiima pareigūnų švietimu ir didelį dėmesį skiria antrinės viktimizacijos analizei. Todėl galima rasti leidinių, kuriuose aiškinama, kas yra antrinė viktimizacija, kokio pobūdžio klausimų pareigūnai turėtų vengti siekiant sumažinti antrinės viktimizacijos riziką arba kaip geriau suprasti psichologinę nukentėjusiųjų būklę, jog jų parodymai nebūtų be pagrindo atmesti⁶⁷. Čia išryškėja dar kitoks, gilesnis antrinės viktimizacijos supratimas: kalbama, jog pareigūnai turėtų nekaltinti aukos prisidėjus prie nusikaltimo, skatinama teisingai atsirinkti klausimų pateikimo technikas, kad jos nepakenktų aukai. Taip pat mokoma atsižvelgti ir į aukos emocinę būseną. Pavyzdžiui, pareigūnai yra skatinami atkreipti dėmesį į aukos savižudybės riziką bei kviešti greitąją medicinos pagalbą, pastebėjus sunkesnius atvejus⁶⁸.

Nepaisant mokslinių straipsnių, informacinių leidinių bei su aukomis atliekamų interviu, suvokiama, jog antrinę viktimizaciją sukeliančių elgesio formų sąrašą sudaryti yra itin sunku. Šių elgesio formų efektas aukoms taip pat yra individualus – vieni nukentėjusieji gali būti labiau psichologiškai pažeidžiami nei kiti dėl savo asmeninių savybių, tarpasmeninių ryšių ir jų praeities patirčių, tad gali skirtingai reaguoti į aplinkinių ar institucijų darbuotojų veiksmus. Visgi išryškėja kelios pagrindinės antrinę viktimizaciją sukeliančios elgesio formos, dažniausiai minimos nagrinėjant seksualinio smurto nusikaltimus, į kurias bus atkreipiamas dėmesys tyrimo metu:

- a) Atsisakymas padėti aukai;
- b) Aukos neigimas – mitas, jog tam tikros žmonių grupės ar asmenys su tam tikromis savybėmis negali būti seksualinio smurto aukos;
- c) Aukos smerkimas prisidėjus prie nusikaltimo – požiūris, jog aukos savybės ar elgesys, įvykio aplinkybės gali lemti tai, jog auka pati išprovokavo užpuolimą;
- d) Abejotumas aukos parodymais, aukos patirties sumenkinimas ir teigimas, jog įvykis nėra pakankamai rimtas, jog reiktų kreiptis pagalbos į pirmojo kontakto instituciją ar pagalbos tarnybą;
- e) Atsisakymas/nesugebėjimas išaiškinti ir užtikrinti asmeniui nukentėjusiojo teises;
- f) Balansavimas tarp nukentėjusiojo bei įtariamojo/kaltinamojo interesų;

---

⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES.

⁶⁷ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais“. 2019. < <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Pareig%C5%ABno-bendravimas-su-nukent%C4%97jusiaisiais-2019.pdf> > [Žiūrėta 2022 02 02]

⁶⁸ Ten pat.

- g) Aukos privatumo ir konfidencialumo pažeidimas;
- h) Atsisakymas/nesugebėjimas nukentėjusiajam taikyti specialiąsias apsaugos ir pagalbos priemones.

Tyrimo eigoje gali būti išskiriama daugiau antrinę viktimizaciją keliančių elgesio formų, kurias akcentuos tyrimo informantai.

2. Tyrimo metodika

Nustačius, jog darbe bus nagrinėjama Lietuvoje veikianti pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims sistema bei aukų įgalinimą stabdančios antrinės viktimizacijos apraiškos pirmojo kontakto institucijose bei pagalbos tarnybose, nuspręsta atlikti kokybinį mokslinį tyrimą. Būtent kokybinė prieiga leidžia geriau suprasti asmenų (šiuo atveju – darbuotojų) nuomones ir požiūrio taškus tam tikrais klausimais bei suprasti jų elgesio priežastis ir motyvus⁶⁹. Tyrimo duomenis nuspręsta rinkti pasitelkiant ekspertinius, pusiau struktūruotus interviu. Ekspertiniai interviu pasirinkti dėl to, jog tyrimas bus atliekamas apklausiant pirmojo kontakto institucijų bei pagalbos tarnybų darbuotojus. Pusiau struktūruoti interviu pasirinkti atsižvelgiant į tyrimo tikslus. Būtent tokio interviu metu tyrėjas gali užduoti klausimus, atsižvelgiant į moksliniame darbe naudojamą literatūros apžvalgą bei teorinį pagrindą, tačiau pokalbio eigoje leidžiama keisti klausimų eiliškumą ar net nukrypti nuo klausimyno ir analizuoti temas, kurioms svarbą teikia pats informantas. Dėl savo lankstumo, kurio ypač reikia tiriant skirtingas informantų grupes, pusiau struktūruotas interviu yra vienas geriausių metodų, leidžiantis informantui pilnai išsakyti savo poziciją įvairiais klausimais⁷⁰.

Tyrimo eiga susidėjo iš kelių etapų. Pirmasis jų – tyrimo klausimyno kūrimas. Atsižvelgiant į darbo tezę bei teorinį pagrindą, sukurtos šis tyrimo instrumentas – gairės:

1. Pagal Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą jūsų institucija Lietuvoje laikoma pirmojo kontakto institucija/pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims tarnyba. Kokią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims teikia jūsų institucija/pagalbos centras?
2. Kokios yra dažniausios problemos, su kuriomis susiduria seksualinio smurto aukos moterys, besikreipiančios į pirmojo kontakto institucijas ar pagalbos tarnybas Lietuvoje?
3. Kokias žinias ir įgūdžius turi turėti darbuotojas, bendraujantis su išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusia moterimi?
4. Kokios specialiosios apsaugos bei pagalbos priemonės seksualinio smurto aukoms moterims jums atrodo svarbiausios?
5. Pagal 2016 m. Eurobarometro duomenis⁷¹, lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra labiausiai linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Kaip manote, kodėl?
6. Ką reikėtų daryti, jog visuomenėje mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų prieš moteris?

---

⁶⁹ Hannah Bows, „Methodological Approaches to Criminological Research“. Kn. Pamela Davies ir Peter Francis, *Doing Criminological Research*. Londonas: SAGE Publications, 2018, 93-113.

⁷⁰ Elizabeth Stanley, „Using Interviews as Storytelling in Criminological Research“. Kn. Pamela Davies ir Peter Francis, *Doing Criminological Research*. Londonas: SAGE Publications, 2018, 322-339.

⁷¹ Eurobarometer, „Gender-based violence“. 2016. < <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2115> > [Žiūrėta 2022 02 21]

7. Kaip elgtis turėtų moterys, jog mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

Tyrimo instrumentas sukurtas, siekiant iširti pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims Lietuvoje per keturis pjūvius. Pirmiausia, siekiama suprasti, ar pirmojo kontakto institucijos bei pagalbos tarnybos atpažįsta save Lietuvos Respublikos Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymo rėmuose. Šiuo metu minėtasis įstatymas yra vienintelis, pagal kurį pagalbos kreiptis gali visos seksualinį smurtą patyrusios moterys ir dėl to yra pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims sistemos pagrindas. Tad svarbu suprasti, ar skirtingos institucijos vykdo funkcijas, numatytas pagal minėtąjį įstatymą, ir yra pasiruošusios padėti šiuos nusikaltimus patyrusioms aukoms. Antrasis tyrimo instrumento pjūvis skirtas įvertinti, kaip veikia seksualinio smurto aukų moterų pagalbos sistema ir ką reikėtų keisti, jog ji veiktų efektyviau. Trečiasis pjūvis siekia iširti, su kokiomis antrinės viktimizacijos grėsmėmis susiduria seksualinio smurto aukos moterys, besikreipiančios pagalbos į Lietuvoje veikiančias pirmojo kontakto institucijas bei pagalbos tarnybas. Galiausiai, ketvirtas pjūvis skirtas išaiškinti Lietuvoje vyraujančio požiūrio į seksualinį smurtą prieš moteris priežastis.

Antrasis tyrimo etapas – informantų atranka. Atsižvelgiant į darbo tikslus bei tiriamąjį objektą nuspręsta naudoti netikimybinę tikslinę informantų atranką. Buvo sudaryti du informantų blokai. Pirmasis – Lietuvoje veikiančių pagalbos tarnybų blokas. Antrasis blokas – Lietuvoje veikiančios pirmojo kontakto institucijos. Šis blokas taip pat suskirstytas į pogrupius, kurių pirmasis – teisėsaugos institucijos. Šiam pogrupiui priklauso ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra bei teismai. Antrasis pogrupis – kitos pirmojo kontakto institucijos. Į šį bloką įtrauktos savivaldybės administracijos, socialinių paslaugų įstaigos ir švietimo įstaigos, veikiančios Lietuvoje. Dėl nustatytos darbo tezės į informantų atranką iš kitų pirmojo kontakto institucijų nebuvo įtrauktas Bendrasis pagalbos centras, kuris gyventojams teikia tik skubią bendrinę pagalbą, bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, kurie teikia pagalbą nepilnamečiams. Taip pat pasirinkta į tyrimą neįtraukti sveikatos priežiūrų įstaigų, kurios taip pat atlieka pirmojo kontakto institucijų funkcijas. Lietuvoje veikiančios sveikatos priežiūros įstaigos pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims nuo 2022 m. turi teikti pagal Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašą⁷². Norint įvertinti, ar pagalba sveikatos priežiūros įstaigose teikiama tinkamai ir patenkina seksualinio smurto aukų moterų poreikius, reikia turėti specialių medicininių žinių, tad šios įstaigos į tyrimą neįtrauktos. Sudarius galimų informantų blokus, buvo tiesiogiai kreipiamasi į skirtingų institucijų darbuotojus visoje Lietuvoje, kviečiant juos dalyvauti tyrime ir duoti interviu tyrimo tema.

---

⁷² Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašo patvirtinimo. Patvirtintas 2021 m. liepos 30 d. įsakymu V-1765. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/16b74191f16d11ebb4af84e751d2e0c9?jfwid=bkaxlhw2> > [Žiūrėta 2022 05 16]

Trečiajame tyrimo etape buvo atlikti interviu. Iš viso atlikti 8 interviu, paimti 2022 m. kovo 4 d. – balandžio 14 d. laikotarpyje:

1 informantas	Pagalbos tarnybos, veikiančios didžiajame Lietuvos mieste, darbuotoja ⁷³
2 informantas	Pagalbos tarnybos, veikiančios viename Lietuvos mieste, darbuotoja
3 informantas	Pagalbos tarnybos, veikiančios keliuose Lietuvos miestuose, darbuotoja
4 informantas	Pagalbos tarnybos, veikiančios viename Lietuvos mieste, darbuotoja
5 informantas	Policijos tyrėja
6 informantas	Policijos tyrėja
7 informantas	Policijos tyrėja
8 informantas	Baudžiamąsias ir administracines bylas nagrinėjanti apylinkės teismo teisėja

Kaip matoma lentelėje, tyrime apklaustas pagalbos tarnybų blokas bei ikiteisminio tyrimo ir teismo institucijų darbuotojai. Informantų iš Lietuvos Respublikos prokuratūros nerasta. Taip pat nerasta informantų iš kitų pirmojo kontakto institucijų pogrupio. Susisiekti su 22 savivaldybių administracijomis, iš kurių 11 neatpažįsta savęs Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymo kontekste ir pirmojo kontakto institucijų funkcijų neatlieka, tad pagalbos seksualinio smurto aukoms neteikia. Likusios 11 administracijų pranešė, jog šių nusikaltimų aukoms moterims bendra tvarka teikia teisinę arba socialinę pagalbą. Visgi susisiekus su šiais savivaldybių skyriais informantų rasti nepavyko, nes buvo teigiama, jog atvejų, kuomet į juos kreiptųsi seksualinio smurto aukos moterys, įstaigoje nebuvo. Panašią informaciją perdavė ir 15 švietimo įstaigų, į kurias buvo kreiptasi dėl vykdomo tyrimo. Net 10 švietimo įstaigų teigė, jog apie įstatymą nežino ir pirmojo kontakto funkcijų neatlieka. Likusios 5 įstaigos nukreipė susisiekti su švietimo įstaigoje dirbančiomis psichologėmis, kurios teigė, jog darbe nebuvo susidūrusios su seksualinio smurto aukomis, tad interviu duoti negali. Galiausiai, susisiekus su 3 socialinių paslaugų įstaigomis, taip pat sužinota, jog jos pirmojo kontakto institucijų funkcijų neatlieka. Remiantis duomenų prisotinamumo principu, daugiau informantų iš kitų pirmojo kontakto institucijų pogrupio nebeieškota.

Svarbu pabrėžti, jog duomenys rinkti laikantis visų mokslinių tyrimų etikos reikalavimų. Pirmiausia, informantams, sutikusiems dalyvauti tyrime, buvo pranešta, jog jiems leidžiama bet kuriuo metu pasitraukti iš tyrimo. Taip pat pranešta, kad interviu duomenys bus naudojami tik tyrimo tikslams. Prieš pat interviu buvo gautas informantų sutikimas pokalbio įrašymui, o informantai

⁷³ Šiuo metu pagalbos tarnyba nėra akredituota pagal Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą, tačiau teikia kompleksinę specializuotą pagalbą moterims aukoms.

užtikrinti, jog tyrime bus išlaikytas jų anonimiškumas bei konfidencialumas.

Paskutinis tyrimo etapas – duomenų analizė. Atlikus interviu buvo transkribuojami garso įrašai, šios transkripcijos yra pateikiamos Prieduose. Po to, siekiant užtikrinti tyrime dalyvavusių asmenų duomenų apsaugą, interviu metu daryti garso įrašai buvo sunaikinti. Tuomet atliktas duomenų redukavimas: naudojant „MAXQDA“ programą buvo koduojama interviu medžiaga. Galiausiai, atlikta interviu turinio analizė, kurios rezultatai pateikiami kitame darbo skyriuje.

3. Empirinio tyrimo rezultatai

3.2. Seksualinio smurto aukų moterų pagalbos sistema Lietuvoje

Tyrime apklausti informantai sutinka, jog Lietuvoje egzistuojantis seksualinis smurtas prieš moteris – rimta problema, kuriai neskiriama pakankamai dėmesio. Viena pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog *„tai yra be galo ir be galo latentiškas ir sunkiai prieinamas ir labai prastai teisėsaugos adresuojamas klausimas“*⁷⁴. Šių nusikaltimų latentškumą pabrėžia ir kiti informantai bei išskiria šio reiškinio priežastis. Viena vertus, aukos atsisako kalbėti apie patirtą seksualinį smurtą, nes šalyje nekalbama apie lytiškumą: *„Mūsų visuomenė apskritai yra pakankamai drovi kalbėti apie seksualines temas bei lytinius santykius, tad akivaizdu, jog moterims, kurios patyrė seksualinę prievartą, apie tai kalbėti dar sunkiau“*⁷⁵. Moterys, patyrusios seksualinį smurtą, dažnai išgyvena neigiamas emocijas, kurios taip pat atgraso jas nuo pagalbos kreipimosi: *„Visgi moterims, patyrusioms seksualinę prievartą, būna tas „pati kalta“ jausmas, didžiulė kaltė, didžiulė gėda, kuri trukdo pranešti kitiems apie tai“*⁷⁶. Aukos taip pat gali būti įsitikinusios, jog su nusikaltimo padariniais galės susitvarkyti pačios, be specialistų pagalbos: *„Turime atvejų, kai kreipiasi po kažkiek metų po įvykio ir visą tą laiką moteris galvojo, kad tiesiog praeis, kad nustos apie tai galvoti, kad tiesiog reikia laiko. <...> Susidaryta nuomonė, kad va nukritau, susitrenkiau kelieną, tai palauksiu ir praeis. Ir tada niekur nesikreipsiu, palauksiu, viskas nurims, nurims, nurims ir aš toliau gyvenisiu įprastą gyvenimą. Bet taip nebūna“*⁷⁷. Galiausiai, aukos gali net nežinoti, jog yra viktimizuojamos: *„Tai vat tas seksualinis smurtas yra labai sunkiai atpažįstamas pačių aukų, labai sunkiai“*⁷⁸. Šis aspektas itin svarbus, kalbant apie seksualinį smurtą artimoje aplinkoje. Pagalbos tarnybų darbuotoja teigia, jog moteris, pranešusi apie fizinį ar psichinį smurtą, dažnai patiria ir seksualinį smurtą: *„<...> Kada pradedi klausti apie smurtą artimoje aplinkoje, smurtą šeimoje, šis, tas, anas ir pradedi klausti: „O kaipgi vyksta intymūs santykiai?“ 99% jie taip ir vyksta. Iš viso mes naivūs esam, kad manom, kad jeigu vyksta žalojanti kontrolė, žeminimas ir panašiai, fizinis smurtas, kad intymi sfera bus kažkaip kitaip organizuojama? Pasirodo ne“*⁷⁹. Jai pritaria ir tyrime apklausta teisėja: *„Artimoje aplinkoje yra ne tik psichologinis, emocinis ir fizinis smurtas, ten yra ir seksualinis smurtas, tik apie jį niekas nekalba. Ten tikrai yra jo labai daug“*⁸⁰. Visa tai rodo, jog didelė dalis seksualinį smurtą

---

⁷⁴ Informantas nr. 1.

⁷⁵ Informantas nr. 7.

⁷⁶ Informantas nr. 4.

⁷⁷ Informantas nr. 3.

⁷⁸ Informantas nr. 2.

⁷⁹ Informantas nr. 1.

⁸⁰ Informantas nr. 8.

patyrusių moterų nusikaltimo padarinius lieka kęsti vienos. Dėl to svarbu šalyje įtvirtinti pagalbos sistemą, kurioje nuo pat pirmo kontakto auka gautų jos poreikius atitinkančią paramą.

Pagalbos tarnybų darbuotojos akcentuoja, jog išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusioms moterims pranešus apie patirtą išpuolį teisinga institucijų reakcija yra nepaprastai svarbi. Būtent profesionali, į moters poreikius atsižvelgianti pagalba gali padėti moteriai susigrąžinti prarastą kontrolės jausmą. Negana to, teisinga institucijų reakcija taip pat gali laužyti seksualinio smurto prieš moteris stigimą visuomenėje: *„Tyrimai rodo, kad jei moteris gauna tą nuvertinantį, neteisingai atspindintį žałą, kuri yra padaryta, reagavimą, tai ji pati nuvertina savo patirtis ir vietoj to, kad bandytų gyti nuo traumos vat šitos, atsiranda kita dalykai. Arba ji somatizuoja, pradeda sirgti, galvą skaudėti, lytiniai organai užsidegti, arba ji užsiima self medication, raminantys, neduok Dieve alkoholis, narkotikai, kas yra sukibę su seksualiniu smurtu patirtu. <...> Tai ta teisinga reakcija yra viskas. Ji padeda moteriai teisingai konceptualizuoti ir sumažina traumos pasekmes. Bet kartu ir visuomenei duoda teisingą pranešimą ir mes galime tikėtis, kad keisis pažiūros“⁸¹*. Kyla klausimas, kokios pagalbos sistemos reikia nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims?

Informantų nuomone, geriausiai seksualinio smurto aukas moteris įgalina specializuota pagalbos sistema: *„Stambulo konvencija reikalauja, ir aplanai geroji pasaulio praktika reikalauja, kad tai būtų būtent specializuota pagalba, išprievartavimų centrai“⁸²*. Suvokiama, jog nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims reikalingas ypatingas dėmesys, ypač tais atvejais, kuomet apie nusikalstamą įvykį prakalbama pirmą kartą. Būtent specializuota pagalbos sistema, kurioje steigiami išprievartavimo krizių centrai, atliepia aukų poreikius tokiais atvejais. Šiuo metu tokie pagalbos centrai steigiami užsienio šalyse, pavyzdžiui, Norvegijoje: *„Tai pas juos net nedideliame miestely prie pagrindinės poliklinikos atėjus, davus ženklą ar pasakius, kad aš patyriau seksualinį smurtą, ta moteris ar mergina yra nuvedama į atskirą patalpą, uždaroma, kur konfidencialiai vyksta tolesni žingsniai. Ten yra komfortiška aplinka, ten yra ginekologo apžiūros kabinetas, visų mėginių paėmimas, yra pasikalbėjimo, tas vadinamas apklausos kabinetas ir jai nereikia lakstyti į polikliniką, tada pas ekspertus, tada pas tyrėją, koridorių dar, žiūrėk, prasilenksi su prievartautoju. Visi tie specialistai ateina būtent ten ir apsiklausia, kiek kiekvienam reikia. Ir jie visi jautrūs, žino, ką šneka“⁸³*. Aukas įgalinanti pagalba teikiama ir Estijoje: *„Jie [išprievartavimo krizių centrai] yra steigiami prie gydymo įstaigų, jie yra steigiami taip, kad toj pačioj vietoj moteriai būtų suteikta ir medikų pagalba, apžiūra, įkalčių surinkimas, taip sakant, ten biologinių dalelių ar kažko, ir kontracepcija ta... būtent ūmi, taip pat ir teisėsauga ten būtų, kad iš karto būtų pradedamas ikiteisminis. Kad būtų viskas surenkama ir plius, aišku, moteriai tuo metu socialinis darbuotojas ar*

---

⁸¹ Informantas nr. 1.

⁸² Ten pat.

⁸³ Informantas nr. 2.

kažkas suteiktų pagalbą toj aštrioj išprievartavimo krizėje“⁸⁴. Steigiant išprievartavimo krizių centrus užtikrinama, jog šį smurtą patyrusios moterys visą reikiamą, įgalinančią pagalbą gaus vienoje vietoje, bendraus tik su kompetentingais, seksualinio smurto problematiką išmanančiais darbuotojais, dėl to aukoms mažės ir antrinės viktimizacijos grėsmė.

Nors ir suvokiama, jog Lietuvoje turėtų būti steigiami išprievartavimo krizių centrai, tinkamą pagalbą šiems aukoms būtų galima teikti ir be jų. Svarbiausia, jog su seksualinio smurto aukomis moterimis bendrautų darbuotojai, turintys tam tikrų žinių ir įgūdžių. Tiek pagalbos tarnybų darbuotojai, tiek teisėsaugos institucijų darbuotojai pripažįsta, jog konsultantai ar pareigūnai, bendraujantys su šiomis aukomis turi būti empatiški, žmogiški bei kompetentingi – išmanantys baudžiamojo proceso procedūras ir etapus. Visgi pagalbos tarnybų darbuotojos išskiria daugiau reikalavimų darbuotojams, bendraujantiems su seksualinį smurtą patyrusiomis moterimis. Pavyzdžiui, dvi pagalbos tarnybos darbuotojos teigia, jog specialistas (tiek pagalbos tarnybos konsultantas, tiek teisėsaugos pareigūnas) privalo turėti žinių apie traumų psichologiją⁸⁵. Taip pat vienas informantas pabrėžė, jog svarbu žinoti, kas yra su lytimi susijęs smurtas ir kokios yra jo priežastys⁸⁶. Tik įgijus šias žinias seksualinio smurto srities specialistas gali suprasti individualius aukos poreikius ir teikti pagalbą, kuri įgalina nukentėjusią moterį, o kartu keičia ir visuomenėje vyraujančias seksualinį smurtą pateisinančias nuostatas: „*Ta pagalba, kuri skatina moteris kreiptis, kuri skatina gijimą, kuri skatina visuomenės gijimą, nuostatų keitimąsi, yra ta, kuri pripažįsta moters galias ir jos realius poreikius*”⁸⁷.

Šiuo metu Lietuvoje veikia bendrinė pagalbos sistema nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims. Tai reiškia, jog visos moterys, patyrusios seksualinį smurtą, pagalbos gali kreiptis į pagalbos tarnybas arba pirmojo kontakto institucijas (šiai grupei priklauso ir teisėsaugos institucijos). Akredituotose pagalbos tarnybose, kurių darbuotojas pavyko apklausti tyrimo metu, siekiama įgalinti aukas taikant specialiąsias pagalbos priemones, išvardintas Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatyme. Tai reiškia, jog pagalbos tarnybose aukoms suteikiama informacija apie nukentėjusiojo teises, taip pat teikiama psichologinė pagalba, teisinės konsultacijos. Kai kurios tarnybos aukoms taip pat teikia laikino apgyvendinimo paslaugas, organizuoja palydėjimą į kitas institucijas, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo įstaigą ar teismą. Jeigu seksualinio smurto auka moteris nusprendžia apie nusikaltimą pranešti teisėsaugos institucijoms, tarnybos taip pat siekia, jog nukentėjusioms ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu būtų taikomos specialiosios apsaugos priemonės. Pavyzdžiui, viena pagalbos tarnybos darbuotoja praneša, jog centro darbuotojai

---

⁸⁴ Informantas nr. 1.

⁸⁵ Informantas nr. 1, informantas nr. 4.

⁸⁶ Informantas nr. 1.

⁸⁷ Ten pat.

su aukomis visuomet dalyvauja ikiteisminio tyrimo apklausose bei teismo posėdžiuose⁸⁸. Tai reiškia, jog pagalbos centrai aukoms užtikrina lydinčio asmens dalyvavimo teisę. Pagalbos tarnybos taip pat praneša, jog siekia užtikrinti, kad aukos būtų apklausiamos kuo mažiau kartų bei stengiasi, jog seksualinį smurtą patyrusių moterų apklausos vyktų nedalyvaujant įtariamajam (kitoje patalpoje). Galiausiai, jeigu klientė dalyvauja baudžiamajame procese, kai kurios pagalbos tarnybos stengiasi padėti joms gauti advokatą pagal Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą⁸⁹.

Tyrimė apklaustos teisėsaugos institucijų darbuotojos teikia kitą pagalbą seksualinio smurto aukoms. Policijos tyrėjai atlieka ikiteisminius seksualinio smurto nusikaltimų tyrimus iki kol tyrimui vadovaujantis prokuroras priima atitinkamą sprendimą. Tyrėjai taip pat turi taikyti aukoms moterims specialiąsias apsaugos priemones, atsižvelgiant į individualius aukos poreikius. Pavyzdžiui, policijos tyrėja teigia, jog stengiasi seksualinį smurtą patyrusias aukas apklausti tik vieną kartą⁹⁰. Tyrėjai taip pat informuoja nukentėjusiąsias apie jų teises, skatina jas gauti advokatą pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą. Apklaustos tyrėjos taip pat teigia, jog bendradarbiauja su pagalbos tarnybomis ir skatina aukas kreiptis į šiuos centrus, jeigu joms reikia psichologinės ar kitos pagalbos⁹¹. Tai reiškia, jog tyrėjos atlieka funkcijas, numatytas Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatyme ir stengiasi užtikrinti, jog seksualinio smurto aukos moterys gautų akredituotų pagalbos tarnybų teikiamą pagalbą.

Nors pirmojo kontakto institucijoms priklauso ir teismai, tyrimė apklausta apylinkės teismo teisėja teigia, jog pirmojo kontakto su seksualinio nusikaltimo aukomis moterimis iš tikrųjų neturi: „*Tad tai, ką aš jau gaunu, nebūna tas, kaip aš įsivaizduoju, tas pirmas kontaktas. Tai jau būna byla po ikiteisminio tyrimo su kaltinamuoju aktu ir ateina iki manęs, geriausiu atveju, po mėnesio po veikos padarymo, po dviejų mėnesių, trijų. Nes tas tyrimas vis tiek užtrunka, kartais ir ilgiau, kartais ir visus metus, kol nuo nusikaltimo padarymo ateina pas teisėją ant stalo*“⁹². Nepaisant to, teismai prisideda prie pagalbos seksualinio smurto aukoms moterimis nagrinėdami baudžiamąsias bylas bei atsižvelgdami į aukų interesus teismo nagrinėjimo metu. Pavyzdžiui, informantė teisėja teigia, jog stengiasi kuo labiau mažinti apklausų skaičių nukentėjusiosioms bei stabdyti žeminančius ar įžeidžiančius klausimus teismo posėdžiuose⁹³. Lygiai kaip pagalbų tarnybų darbuotojai bei policijos pareigūnai, teisėja aukoms siūlo gauti advokatą pagal Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos

---

⁸⁸ Informantas nr. 3.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Patvirtintas 2000 m. kovo 28 d. įstatymu nr. VIII-1591. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/asr> > [Žiūrėta 2022 05 26]

⁹⁰ Informantas nr. 7.

⁹¹ Informantas nr. 5, informantas nr. 7.

⁹² Informantas nr. 8.

⁹³ Ten pat.

teisinės pagalbos įstatymą. Teisėja yra įsitikinusi, jog teisminis nagrinėjimas taip pat prisideda prie aukos įgalinimo, net jei kaltinamasis būna išteisintas: „*Tu duodi kažkokį tai atkirtį. Nesvarbu, kad ir pralaimėsi, nes laimėti tokioj, sakykim, mašinoj yra sudėtinga, ypač jeigu ta situacija nėra visiškai aiški, ne viską galima uždokumentuoti, ne viską pavyko uždokumentuoti, bet pasipriešinusi ji [seksualinio smurto auka moteris] atgauna savo orumą*“⁹⁴.

Nepaisant paminėtos seksualinio smurto aukoms teikiamos pagalbos, informantai sutinka, jog visapusiškai aukas įgalinanti pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims sistema Lietuvoje kol kas neegzistuoja. Informantai turi daug kritikos esamai pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims sistemai, nes šiuo metu ji nėra specializuota: „*Bet kadangi tai [seksualinis smurtas] yra gender specific (visgi 90% nukentėjusių yra moterys), tai jokia generinė pagalba čia netinkama*“⁹⁵. Ypač daug kritikos informantai turi naujai priimtam Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymui. Nepaisant to, jog įstatymas veikia dar pakankamai neilgai, pagalbos tarnybos darbuotoja jau pastebi įstatymo trūkumus: „*Na, jau čia turbūt į valstybės darželį akmenukas, tai kad čia yra visiškai, absoliutus chaosas. Tai yra visiškai, absoliučiai neišdirbta sistema*“⁹⁶. Viena iš įstatymo problemų – viešinimo trūkumas. Pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog pagalbos centrai retai turi nuo seksualinio smurto nukentėjusių klientų vien dėl to, jog valstybė nesistengia tinkamai informuoti visuomenės apie šalyje veikiančias akredituotas pagalbos tarnybas: „*Imant pagalbos tarnybos klausimą, tai nėra išspręstas, kaip <...> auka, nukentėjęs asmuo gali mus pasiekti. Nėra sistemos. Jeigu smurto artimoje aplinkoje sistema yra, mes gaunam pranešimus apie pradėtus ikiteisminius tyrimus, tai tuo tarpu pagalbos tarnyba, tai yra viešinimo ir žinomumo arba aukos sąmoningumo klausimas, kiek pati auka norėtų <...> kreiptis išspręsti šitą klausimą ir kokias galimybes mato*“⁹⁷. Pagalbos tarnybų darbuotojų netenkina valstybės sprendimas visuomenę apie pagalbos tarnybų veiklą informuoti išleidžiant lankstinukus. Būtent tai buvo padaryta 2022 m. vasario mėnesį Teisingumo ministerijai pristačius elektroninį leidinį „Ką turi žinoti nukentėjęs asmuo?“, kuriame išvardintos ir 26 akredituotos pagalbos tarnybos⁹⁸. Apie leidinį atsiliepia pagalbos tarnybos darbuotoja: „*Lankstinuko išleidimas, aš, žinot, specialistas, suinteresuotas asmuo, bet net ir aš neperskaičiau. <...> Tai tikrai neskaitys žmogus ir nesigilins ir prie viso šito, dar jisai turi kiekvienos iš tų dvidešimt šešių organizacijų įlįst į jų puslapį arba susirasti kažkokią informaciją, pagaltoti, tada susisiekti, tada sužinot, kokiais principais dirba tos*

---

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Informantas nr. 1.

⁹⁶ Informantas nr. 2.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, „Minint Europos nusikaltimų aukų dieną, Teisingumo ministerija pristato informacinį leidinį“. 2022. < <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/minint-europos-nusikaltimu-auku-diena-teisingumo-ministerija-pristato-informacini-leidini> > [Žiūrėta 2022 05 12]

organizacijos. Suprantat, ant kiek žmogus turi būti prakutęs, žinoti savo teises? Kas jam išaiškina jo teises? Patruliai? Kas jam išaiškina? Tie, kurie pareiškimą priima? Niekas to nedaro. Ir žmogus tada paliktas”⁹⁹. Nors geresnis sprendimas būtų reklamuotis televizijoje, tam sudarytos biurokratinės kliūtys: „*Tai tu tiesiog viešinimui gali išleisti, sakykim, popierinę spaudą, ten lankstinukai, dar kažkas. Bet nei reklamai per televiziją, nei, kad ten būtų glaudus bendradarbiavimas su LRT televizija, kuri iš tiesų kartais dideles nuolaidas padaro toms transliacijoms. Bet tu tiesiog negali tam skirti lėšų, tiesiog neleidžia projektas tam skirti lėšų*”¹⁰⁰. Tokia situacija lemia, jog klientų pagalbos centrams reikia ieškoti patiemis. Viena pagalbos centro darbuotoja praneša, jog daugiau nei pusę nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų klientų darbuotojai susiranda patys, bendradarbiaudami su policijos nuovadomis bei žurnalistais ar naudodami socialinių tinklų platformas¹⁰¹.

Negana to, pagalbos centrų darbuotojams kyla abejonės ir dėl pagalbos tarnybų akreditavimo tvarkos bei akredituotų tarnybų teikiamų paslaugų kokybės ir jos priežiūros. Visų pirma, pagalbos tarnybos teigia, jog akreditacijos tvarka pagalbos centrams šiuo metu yra pernelyg paprasta. Kaip teigia viena pagalbos tarnybos darbuotoja: „*Akredituojasi, kas tik nori*”¹⁰². Pagalbos tarnybos taip pat baiminasi, jog akredituoti pagalbos centrai negeba įgalinti seksualinio smurto aukų moterų ir neteikia jų poreikius atliepiančių paslaugų: „*Kaip ten bebūtų, bet kitos organizacijos <...> jų veikla yra keturi mėnesiai, nėra nei metų. Tai kokią tą kokybišką pagalbą žmogus gali gauti tame centre, aš sunkiai įsivaizduoju*”¹⁰³, „*Ar tikrai pagalbos tarnyba, kiekviena ta akredituota tarnyba, kuri yra įsikūrus kelis mėnesius, ar ji turi informacijos, patirties ir galimybes spręsti tokias problemas? Ar žino, kaip veikia sistema, ar supranta, kokia yra trauminė patirtis, pavyzdžiui, seksualinio smurto aukos?*”¹⁰⁴, „*O ką tas žmogus žino, supranta, mano, koks jo išsilavinimas, kiek jis turi mokymų, kokių mokymų, kiek valandų praėjo.. Kas jį, apleičiamą, tą vadinamąjį konsultantą kada nors patį įvertino?*”¹⁰⁵. Akivaizdu, jog pagalbos centrų darbuotojai nerimauja, jog naujai įsikūrusios, tačiau jau akredituotos pagalbos tarnybos gali neturėti tinkamų kompetencijų padėti nuo seksualinio smurto nukentėjusioms aukoms moterims ir savo elgesiu gali sukelti joms antrinę viktimizaciją. Tad nors buvo tikimasi naujuoju įstatymu prisidėti prie pagalbos sistemos tobulinimo, atrodo, jog įstatymas kol kas veikia tik formaliai: „*Lygtais įstatymais yra, finansavimas minimalus, absurdiškai minimalus yra, akredituotų įstaigų kiek nori, bet realiai neveikia*”¹⁰⁶.

---

⁹⁹ Informantas nr. 2.

¹⁰⁰ Informantas nr. 4.

¹⁰¹ Informantas nr. 3.

¹⁰² Informantas nr. 2.

¹⁰³ Informantas nr. 4.

¹⁰⁴ Informantas nr. 2.

¹⁰⁵ Informantas nr. 1.

¹⁰⁶ Informantas nr. 2.

Dabartinėje pagalbos sistemoje seksualinio smurto aukų moterų poreikių gali neatliepti ir teisėsaugos bei kitos pirmojo kontakto institucijos. Kaip praneša pagalbos tarnybos, kitos pirmojo kontakto institucijos, pavyzdžiui, socialinių paslaugų įstaigos, nesidomi seksualinio smurto problematika bei vysto naratyvą, jog šio tipo atvejų įstaigoje nėra: „*Kai socialiniams darbuotojams siūlome kažkokias paskaitas, klausiamo, ar jie turi seksualinio smurto atvejų, jie sako: „Neturime, pas mus nėra tokių atvejų“. Bet po to kalbant labiau: „Ai jo, jo, turėjom, čia prieš porą metų buvo toks atvejis, visai neseniai dar turėjom tokį atvejį“. Tai vat tas toks neatpažinimas, negalvojimas, kad čia rimta problema*”¹⁰⁷. Šių įstaigų darbuotojai taip pat nerodo iniciatyvos įgyti žinių seksualinio smurto srityje, net jeigu jiems siūlomi nemokami mokymai, seminarai ar kita: „*Paskaita yra pusantros valandos, ji yra iš trijų valandų sutrumpinta iki pusantros valandos, tokios labai sukonzentruotos informacijos pateikiame, ir prašo: „O gal galima dar sutrumpinti? Nuobodu čia šiek tiek, kam čia tą informaciją klausytis..“ Toks vat: „Atėjau, nes vertė*“¹⁰⁸. Tai irgi yra įrodymas, jog pirmojo kontakto institucijos gali netinkamai atlikti įstatymu pavestas funkcijas ir taip pat nesuteikti reikiamos, įgalinančios pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims.

Išžaginimą ar seksualinį prievartavimą išgyvenusios moterys taip pat susiduria su daug sunkumų, kuomet kreipiamasi į teisėsaugos institucijas. Policijoje išžaginimų bei seksualinių prievartavimų nusikaltimus tiria sunkių nusikaltimų valdyba, tačiau atskirai seksualinio smurto nusikaltimams tirti pareigūnai nėra ruošiami. Tad policijos pareigūnas gali neturėti reikiamų kompetencijų suteikti profesionalią, įgalinančią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims. Negana to, policijoje šiuo metu nėra mokymų seksualinio smurto tematika, kompetencijos kėlimas paliekamas pareigūno atsakomybei: „*Ko gero, visų mūsų žinių plėtimas ir akiračio plėtimas, tai priklauso nuo asmens, kiek tu nori žinoti ir nori tobulėti. <...> Tų kursų įvairių yra, bet kad būtų konkrečiai seksualiniam smurtui, tai vat atšakai, tai galbūt ir nėra*”¹⁰⁹. Institucijoje taip pat žiūrima ir į kitų įgūdžių tobulinimą. Pareigūnai nėra mokomi, kaip bendrauti su aukomis, kaip atsižvelgti į jų emocinę būklę. Tą patvirtina kita apklausta policijos tyrėja: „*Niekas nemoko tokių dalykų, juos reikia suprasti arba išsiugdyti pačiam*“¹¹⁰.

Teisminis procesas seksualinio smurto aukoms moterims taip pat yra nepaprastai sunkus. Nors seksualinio smurto aukoms teikiama nemokama pirminė ir antrinė valstybės garantuojama teisinė pagalba pagal Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą, informantai praneša, jog kartais valstybės skiriami advokatai netinkamai atstovauja nukentėjusių moterų interesus¹¹¹. Tuo tarpu pagalbos tarnybos neturi finansinių išteklių, jog klientėms galėtų samdyti

---

¹⁰⁷ Informantas nr. 3.

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Informantas nr. 5.

¹¹⁰ Informantas nr. 7.

¹¹¹ Informantas nr. 3.

seksualinio smurto problematiką išmanančius advokatus, taip užtikrinant kuo mažesnę žalą nukentėjusiai moteriai baudžiamojo proceso metu¹¹². Tyrime apklausta apylinkės teismo teisėja taip pat pripažįsta, jog dabartinė sistema, ypač teisminis seksualinio smurto nusikaltimų nagrinėjimas, negali apsaugoti moters aukos. Ji teigia, jog dalyvaujant teisme nuo seksualinio smurto nukentėjusiai moteriai antrinės viktimizacijos išvengti yra neįmanoma¹¹³.

Visa tai rodo, jog seksualinio smurto aukų moterų poreikiai nėra valstybės prioritetas. Dabartinė pagalbos sistema yra neefektyvi, neskiriama resursų informuoti visuomenę apie pagalbos tarnybų veiklą, neprižiūrima akredituotų pagalbos centrų teikiamų paslaugų kokybė. Taip pat neinvestuojama į darbuotojų, dirbančių su seksualinį smurtą patyrusiomis moterimis, kompetencijų ugdymą, o baudžiamasis procesas, ekspertų nuomone, garantuotai kelia aukoms antrinį traumavimą. Pagalbos tarnybų darbuotojos nuomone, profesionalios ir specializuotos pagalbos sistemos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims nebuvimas sudaro sąlygas seksualinio smurto prieš moteris plitimui ir seksualinių nusikaltėlių nebaudžiamumui: „*Ir tada, kada moteris susiduria su visa šita sistema, o plius ir su visiškai neadekvačiais ir neparuoštais konsultantais, tai mes galim gauti tik tai tą, ką dabar turim. Kad pas mus vis dar tai yra be galo latentiškas nusikaltimas, aukos paliekamos jų pačių valiai ir valstybė neprisiima atsakomybės už šito smurto įveikimą, kardymą, persekiojimą, baudimą, įskaitant ir pagalbos teikimą aukoms*”¹¹⁴.

3.3. Antrinės viktimizacijos grėsmės dabartinėje pagalbos sistemoje

Jau aptarta, jog šalyje nesant specializuotai seksualinį smurtą patyrusių moterų pagalbos sistemai, nuo seksualinio smurto nukentėjusios aukos moterys ne tik nėra visapusiškai įgalinamos, tačiau taip pat patiria antrinę viktimizaciją. Šiame skyriuje bus nagrinėja, kokios elgesio formos, galinčios kelti antrinę viktimizaciją seksualinį smurtą patyrusioms moterims, buvo užfiksuotos pagalbos tarnybose bei pirmojo kontakto institucijose tyrimo metu. Kai kurie iš šių antrinę viktimizaciją sukeliančių veiksnių taip pat atskleidžia papildomus nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų pagalbos sistemos trūkumus.

Antrinę viktimizaciją sukeliančių elgesio formų akredituotose pagalbos tarnybose užfiksuota nedaug. Viena jų – potencialus nesugebėjimas aukoms garantuoti teisinę pagalbą bei specialiąsias pagalbos priemones, jeigu moterys pasirenka kreiptis į teisėsaugos institucijas. Ne visi pagalbos tarnybose dirbantys informantai žino apie galimybę seksualinio smurto aukoms moterims gauti nemokamą advokatą baudžiamojo proceso metu. Negana to, kalbant su dviem akredituotų pagalbos

---

¹¹² Informantas nr. 2.

¹¹³ Informantas nr. 8.

¹¹⁴ Informantas nr. 1.

tarnybų darbuotojomis, pastebėta, jog šios negali išvardinti teisėsaugos naudojamų specialiųjų apsaugos priemonių, viena informantė šias priemones painiojo su kardomosiomis priemonėmis. Tai reiškia, jog pagalbos tarnybos gali būti nepajėgios visapusiškai padėti į teisėsaugą besikreipiančiai seksualinio smurto aukai, o tai gali lemti ir jos antrinę viktimizaciją. Taip pat vieno informanto interviu atskleidė nuo seksualinio smurto nukentėjusios moters kaltinimo užuomazgas. Akredituotos pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog moterys gali būti atsakingos už seksualinio smurto išvengimą romantiniuose santykiuose: „*Aš manau, kad šeimoje nubrėžti tas ribas ir nepatirti seksualinės prievartos turėtų būti šiek tiek lengviau. <...> Tam tikri susitarimai, sakykim, turi būti brėžiami dar tik prasidėjus santykiams. Tas žmogus, su kuriuo tu kuri šeimą, turi žinoti, <...> koks yra tavo mąstymas, kaip turėtų būti. <...> Jeigu tu šiuo metu nenori turėti lytinių santykių, jis turi tai priimti, jis neturi tavęs kaltinti, turi kažkaip pagarbiai ties tuo išbūti. Kad jokio smerkimo, kaltės, suvokimo, kad tai yra moters pareiga neturi būti. Tai aš manau, kad moteris jau eidama į santykius turi nešti tokį požiūrį*“¹¹⁵. Suprantama, jog darbuotoja kalba apie moters teisių poroje užtikrinimą, tačiau kuriamas naratyvas, jog įvykus seksualiniam smurtui nukentėjusi moteris gali būti kaltinama dėl savo viktimizacijos. Kreipdamasi pagalbos auka gali patirti antrinę viktimizaciją, nes bus apkaltinta, jog nesugebėjo partneriui iškomunikuoti savo teisės į neliečiamumą.

Tyrimas fiksuoja daug daugiau antrinę viktimizaciją sukeliančių elgesio formų, kuomet seksualinį smurtą patyrusios moterys kreipiasi į pirmojo kontakto institucijas. Nors dauguma informantų kalba apie teisėsaugos institucijose egzistuojančias antrinės viktimizacijos grėsmes, pagalbos tarnybos praneša apie antrinę viktimizaciją sukeliančias elgesio formas ir kitose pirmojo kontakto institucijose. Viena pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog socialinių paslaugų įstaigų darbuotojai dažnai atsisako atpažinti seksualinio smurto aukas: „*Jeigu specialistas dirba su šeimomis ir išgirsta signalą, kad galėjo būti seksualinė prievarta, tai iš karto: „Aš su tuo nedirbu, aš neturiu nieko bendro, jūs kažkur kreipkitės“. Bijo sužinoti, nes reikės tada su tuo kažką daryti*“¹¹⁶. Šiose institucijose pagalbą seksualinį smurtą patyrusiai moteriai reikia išsireikalauti, mat darbuotojai gali neturėti kompetencijų suprasti ir pripažinti, jog auka buvo viktimizuota: „*Toks jausmas, kad jeigu mergina patyrė seksualinę prievartą, ji ateina pas socialinę darbuotoją, tai ji turi tiesiai pasakyti. Man kyla abejonė, kad jei ji per aplinkui pasakos, tai tas darbuotojas net neatpažins, kad ji auka. Vat to atpažinimo nėra. Jeigu tiesiai nepasakys, reiškias nebuvo. Turi ne tik tiesiai pasakyti, bet dar ir įrodymus pateikti*“¹¹⁷. Informantė tęsia mintį, jog tokį požiūrį į seksualinio smurto aukas moteris skatina institucijų vadovybė: „*Dažnai nėra palaikymo iš vadovų, net jeigu kažkam pasako, tai būna:*

---

¹¹⁵ Informantas nr. 4.

¹¹⁶ Informantas nr. 3.

¹¹⁷ Ten pat.

„*Kam tu čia gilini, lankstinuką paduok*“¹¹⁸. Nesugebėjimas atpažinti ir pripažinti seksualinio smurto aukos turi keletą padarinių. Viena vertus, seksualinį smurtą patyrusios aukos šiose institucijose gali patirti antrinę viktimizaciją. Tačiau taip pat tai prisideda prie diskurso, jog tam tikrose pirmojo kontakto institucijose nėra seksualinio smurto atvejų. Esant tokiai situacijai gali būti neinvestuojama į mokymus, skirtus seksualinio smurto prieš moteris problematikai, dėl ko įstaigų darbuotojai negali išsiugdyti kompetencijų, reikalingų padėti šio smurto rūšies aukoms.

Aukos susiduria su antrine viktimizacija ir sveikatos priežiūros įstaigose, kurios taip pat atlieka pirmojo kontakto institucijų funkcijas Lietuvoje. Pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog nuvažiavusios į ligoninę ginekologinei apžiūrai seksualinio smurto aukos moterys dažnai sulaukia neetiškų, antrinę viktimizaciją keliančių komentarų: „*Nu, tai kas tau čia buvo, ko tu čia atėjai*“¹¹⁹. Negana to, sveikatos priežiūros įstaigose moterys gali būti tiesiogiai atkalbinėjamos nuo kreipimosi į policiją: „*<...> Ginekologo apžiūros metu ginekologė pasikvietė teismo medicinos ekspertą vyrą ir jie tiesiog tarėsi. <...> „Nu čia išdraskyto nieko nėra, kraujosruvų nėra, ant baudžiamojo nepatemp. Aišku, visi sakys, kad pati norėjo, nepatemp ant baudžiamojo*“¹²⁰. Tad Lietuvoje pirmojo kontakto institucijose aukos taip pat susiduria su jų patirties menkinimu, kas irgi gali kelti aukoms antrinę viktimizaciją.

Tuo tarpu teisėsaugos institucijose antrinės viktimizacijos grėsmės fiksuojamos kiekviename baudžiamojo proceso etape. Pagalbos tarnybų darbuotoja teigia, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai taip pat atsisako atpažinti seksualinio smurto aukas, koncentruojasi į aukų moterų patiriamą fizinį smurtą: „*Turėjom kaip tik moterį, kuri aiškiai kalbėjo jau pati, kadangi buvo žiaurus smurtas, vaikų akivaizdoj ją prievartaudavo, išrengdavo nuogai prie vaikų su diržais, tampydavo už plaukų, prievartaudavo <...>. Tai policininkas persigandęs, raudonas, baltas, drebančiom rankom jai sako: „Jūs man nepasakokit, ką jūs šeimoj darot. Jūs man papasakokit, kaip jis jus pastūmė“.* <...> *Ir tada ikiteisminiai tyrimai yra pradedami pagal 140 straipsnį, smulkiausią, mažiausią baudžiamojo kodekso straipsnį, tai yra fizinio smurto sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas. Tai va pagal šitą, atrodo, jie yra visi užprogramuoti, nes kartais per mokymus naivesni policininkai, ypatingai provincijoj <...> pasako, kad: „Prokuroras mums griežtai draudžia bet kokį kitą straipsnį baudžiamojo kodekso užveiksminti*“¹²¹. Viena vertus, tai yra dar vienas įrodymas, jog nukentėjusioms moterims Lietuvoje yra sunku būti pripažintoms seksualinio smurto aukomis, kas irgi gali sukelti antrinę viktimizaciją. Tačiau taip pat čia atsiskleidžia gilesnė, sisteminė seksualinį smurtą patyrusių moterų problema – dirbtinis seksualinio smurto nusikaltimų latentiskumas. Policijos pareigūnų

---

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Informantas nr. 2.

¹²¹ Informantas nr. 1.

atsisakymas nagrinėti seksualinio smurto nusikaltimus taip pat rodo didelę spragą nuo seksualinio smurto nukentėjusių aukų moterų pagalbos sistemoje.

Net jei seksualinio smurto auka moteris yra pripažinta nukentėjusiaja, ikiteisminio tyrimo metu jai gali tekti susidurti su pareigūnais, kurie yra internalizavę seksualinio smurto mitus. Pavyzdžiui, pareigūnas gali būti linkęs mąstyti, jog auka pati prisideda prie savo viktimizacijos. Kalbant su policijos tyrėja pastebėta, jog pareigūnė nuo alkoholio apsvaigusias aukas skatina prisiimti atsakomybę už seksualinio smurto išpuolį: „Jeigu tu per daug atsipalaiduoji, per daug apsvaigsti, ateini iki tokios būsenos, kur pati nesiorientuoji, tai tu turi suprasti, kad tu gali ne tik seksualinio smurto nusikaltimo auka tapti, bet apskritai auka tapti. Tu pagalvok, kaip tu grįši namo, turi prisiimti kažkokią tai atsakomybę“¹²². Pagalbos tarnybos taip pat pripažįsta, jog seksualinio smurto aukos susiduria su diskriminaciniu elgesiu baudžiamojo proceso metu, jeigu buvo vartojusios alkoholio¹²³.

Ikiteisminio tyrimo metu seksualinio smurto aukoms moterims antrinę viktimizaciją kelia ir tai, jog aukoms netaikomos specialiosios apsaugos priemonės. Pagalbos tarnybos darbuotoja yra įsitikinusi, jog šios priemonės moterims aukoms taikomos itin retai, nes policijos pareigūnai specialiųjų apsaugos priemonių „nesiūlo, netaiko, nežino. <...> Devyni iš dešimties nėra nei skaitę, nei matę, nei girdėję.“¹²⁴. Apie specialiųjų apsaugos priemonių trūkumą kalba ir kiti informantai. Pavyzdžiui, viena pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog aukoms vis dar tenka iškęsti didelį kiekį apklausų: „Ne visur, bet yra buvę atvejų, kai tą patį per tą patį turi pasakoti tris apklausas iš eilės“¹²⁵. Apie apklausų skaičių nukentėjusioms moterims kalba ir teisėsaugos institucijų darbuotojos. Apylinkės teismo teisėja pripažįsta, jog didelis apklausų skaičius žaloja seksualinio smurto aukas moteris: „Ir ypatingai tuose smurtiniuose nusikaltimuose ir seksualinio smurto nusikaltimuose, tai ypatingai svarbu, kad žmogus būtų vieną kartą ir labai gerai apklaustas, nes tai yra traumavimas“¹²⁶. Visgi policijos tyrėjos teigia, jog praktikoje auką apklausti tik vieną kartą yra sunku: „Rekomenduojama kartą apklausti, bet jeigu yra, sakykim, kažkokios aplinkybės, kurias jis [nukentėjęs asmuo] atskleidžia apklausoje, kurias galbūt reikėtų patikslinti, tai gali būti rengiama papildoma apklausa“¹²⁷. Kartais tą reikia padaryti dėl to, jog būtų visapusiškai ištirtos įvykio aplinkybės: „<...> Kad nuteisti žmogų už nusikaltimą, tai turi įrodyti, kad jis tikrai padarė kažką šimtu procentu, neabejotinai. Bet jeigu kažkur klaustukai, tai ir turi išsiginčinti, išsiaiškinti tą

---

¹²² Informantas nr. 6.

¹²³ Informantas nr. 2

¹²⁴ Informantas nr. 1.

¹²⁵ Informantas nr. 3.

¹²⁶ Informantas nr. 8.

¹²⁷ Informantas nr. 5.

situaciją¹²⁸. Tad daugkartinis seksualinio smurto aukos moters apklausimas gali būti svarbi ikiteisminio tyrimo dalis.

Nukentėjusieji moteriai svarbus ne tik atliekamų apklausų skaičius. Kartais net ir vienkartinės apklausos gali būti neįtakingos ir traumuojančios savaime. Pagalbos tarnybos darbuotoja prisimena, kad auka buvo antrą kartą traumuojama prokurorui nusprendus seksualinio smurto auką ir jos prievartautojus suvesti į akistatą: „Ar jūs įsivaizduojat, ką reiškia išprievartautai merginai ateiti į kabinetą, atsisėsti prieš tris prievartautojus, kurių dar yra trys advokatai, kurie ją žemins ir sudirbinės, ir pasakyt jiems žiūrint į akis, kad tu mane taip prievartavai, o tu kitaip ir dar smulkiai papasakot jiems į akis. <...> O pagal baudžiamąjį procesą, tai yra visiškai, kaip pasakyt, normalus procesinis veiksmas“¹²⁹. Neetišką apklausą prisimena ir kita pagalbos tarnybos darbuotoja: „Mane pačią iš tiesų traumavo, kai mergina buvo patyrusi seksualinę prievartą ir ji ant manekeno turėjo rodyti, vat manekenas buvo auka, o ji, kaip prievartautojas, turėjo rodyti, ar ten už kaklo paimta buvo ir panašius dalykus. Šalia tyrėjas su tokiu dideliu fotoaparatu viską fotografavo“¹³⁰. Šie pavyzdžiai dar kartą įrodo, jog teisėsaugos institucijose į seksualinio smurto aukas žiūrima kaip į bet kurio kito nusikaltimo auką, neatsižvelgiama į jų pažeidžiamumą. Tiek didelis apklausų skaičius, tiek žeminantis apklausos būdas gali aukoms kelti antrinę viktimizaciją.

Svarbu pabrėžti, jog tyrime apklaustos policijos tyrėjos teigia, kad tam tikrų elgesio formų, keliančių seksualinio smurto aukoms antrinę viktimizaciją, ikiteisminio tyrimo metu išvengti yra neįmanoma. Pavyzdžiui, teigiama, jog ikiteisminio tyrimo metu yra neįmanoma nenagrinėti nukentėjusios moters seksualinių santykių praeities ar asmenybės, nes ši informacija gali būti reikšminga tyrimui: „<...> Visada mes pasakom prieš pradėdant apklausą, asmenį supažindini, pasakai, kad mes norėsim žinot, kad tokie klausimai, kad iš karto asmuo pradėtų mąstyti, kad aha, galbūt jie pasigilins tikrai iki mano asmenybės ir visų prieš tai buvusių santykių, kuriuos galbūt aš nelabai norėsiu atskleisti, bet ikiteisminiam tyrimui tai tikrai gali turėti labai daug reikšmės“¹³¹. Kita apklausta policijos tyrėja taip pat teigia, jog policijos pareigūnas, atlikdamas savo darbą, privalo abejoti auka, kvestionuoti jos parodymus: „Mūsų darbas yra ištirti, tai negalim stot į vieną pusę ir tikėti. Mes turim objektyviai šitą spręsti, surinkti ir kaltinančius, ir teisinančius duomenis. Ir niekada nepriimam, kad va, nukentėjęs pasakė ir tai yra šimtu procentų tiesa“¹³². Negana to, tyrėja atskleidžia, jog besikeičiant seksualinio smurto nusikaltimų aplinkybėms, šios antrinę viktimizaciją sukeliančios elgesio formos – abejojimo aukos parodymais – ateityje bus vis daugiau. Teigiama, jog

---

¹²⁸ Informantas nr. 6.

¹²⁹ Informantas nr. 2.

¹³⁰ Informantas nr. 3.

¹³¹ Informantas nr. 5.

¹³² Informantas nr. 6.

anksčiau seksualinio smurto nusikaltimai būdavo žiauresni, juos būdavo lengviau tirti: „Žinot, dažniausiai ten, kur labai brutalu, kur jėga, pėdsakai, mums patiems yra daug lengviau, nes mes tikrai matom faktą, mes jų neignoruojam. Bet kur yra tokios situacijos, kur vienas vieną, tai įsivaizduokit, kaip sunku surinkti įrodymus, kai liudytojų nėra, prievartos požymių nėra, aplinkybes pateikia kiekvienas savo linkme, o dažniausiai jas pateikia ne visiškai teisingai, nes visada yra tam priežasčių. Ir mes matom, kad ir tas biškį meluoja, ir kitas biškį meluoja, tai va, kaip sunku išspręsti tą situaciją“¹³³. Dabar, kuomet seksualinis smurtas prieš moteris yra labiau susijęs su sutikimo nedavimu nei brutalia fizine jėga, nagrinėti šiuos nusikaltimus darosi vis sunkiau: „Kadangi leidžiama yra daug ir yra žmonių susitarimas, tai paskui identifikuoti, kur yra prievarta, kokie tie prievartos požymiai buvo, yra labai sunku“¹³⁴. Atlikti interviu atskleidžia, jog ikiteisminiame tyrime moterims teks vis dažniau įrodinėti, jog jos iš tikrųjų yra nukentėjusios nuo seksualinio smurto, o tai reiškia, jog aukos dažniau patirs antrinę viktimizaciją. Policijos tyrėjos patvirtina, jog ikiteisminis tyrimas šiuo metu ir ateityje bus neatsiejamas nuo abejojimo aukos parodymais, jos asmenybės nagrinėjimo ar netgi dideliu apklausų skaičiumi.

Galiausiai, jeigu byla pasiekia teismą, jame auka taip pat patiria antrinę viktimizaciją. Būtent taip teisminį procesą pavadina tyrime apklausta apylinkės teismo teisėja: „<...> Tu klausinėji apie tuos vadinamus intymius dalykus, tuos žalojančius, tu lendi į tą esmę, tu draskai tenais viską, ar ne? O paskui išklausinėji ir palieki ir ją paleidi. <...> Šiaip iš tikrųjų šitas procesas, tas, kas vyksta čionais, tai yra antrinė viktimizacija. Mes dar kartą ją, taip sakant, išžaginan, tiktai padarom tai viešai“¹³⁵. Interviu atskleidžia, jog teisminis procesas – baudžiamojo proceso dalis, kuomet nuo seksualinio smurto nukentėjusi auka moteris yra labiausiai pažeidžiama, o teisėjas jai padėti negali. Teisėja teigia, jog aukos apsaugoti negali dėl teisėjui privalomo neutralumo: „Tame procese, kiek tu gali pasaugoti auką, yra labai mažai tų galimybių, kiek teisėjas gali. Pavyzdžiui, prokuroras, tai jis tikrai dalykiškai gali ginti tą nukentėjusį, jo galimybės šiek tiek kitokios, nes jie skirtingose pozicijose. O mano pozicija yra išlaikyti neutralumą. Tai man reikia labai laviruoti, kad užtikrinti visų interesus, kad čia nė vienas nebūtų nuskriaustas“¹³⁶. Dėl kaltinamojo interesų kartais auką tenka pakartotinai apklausti ir teismo nagrinėjimo metu, nes turi būti užtikrinta kaltinamojo teisė į gynybą¹³⁷. Tad akivaizdu, jog teisminiame procese daugiausiai antrinė viktimizacija nuo seksualinio smurto nukentėjusiai moteriai kyla dėl balansavimo tarp aukos ir kaltinamojo interesų bei detalaus seksualinio smurto nusikaltimo nagrinėjimo.

---

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Informantas nr. 8.

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Ten pat.

Nepaisant to, auka galėtų būti dalinai apsaugota nuo antrinės viktimizacijos teismo nagrinėjimo metu, jei teisėjai būtų informuoti apie šalyje veikiančių pagalbos centrų veiklą. Apklausta apylinkės teismo teisėja tik interviu metu sužinojo, jog aukoms padėti gali akredituoti pagalbos centrai: „*Aš atsimenu, kad klausiau [nuo seksualinio smurto nukentėjusios moters]: „Gal yra kas iš artimųjų, kuriems galėtumėt paskambinti ir kad kartu išeitumėt, kad galėtumėt su kažkuo susitikti ir pasikalbėt, kad kažkas palaikytų po to?“ Nes jiems iš tikrųjų reikalinga tai. Aš, pavyzdžiui, net nežinau, ar aš galėčiau kur nors kam nors paskambinti, paprašyti, kažkokiai nevyriausybinei.. Nes būtų labai gerai, kad būtų kažkokia nevyriausybinė organizacija, kažkokia ten moterų organizacija, kad ateitų kažkas, ar tai po apklausos, ar kažkaip taip.. Nepaliktų to žmogaus vieno, leistų jam nurimti“¹³⁸. Teisėja pripažįsta, jog informacijos apie aukoms teikiamą psichologinę pagalbą išties trūksta. Tad čia matoma dar viena pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims sistemos spraga, jog nėra sukurtas bendradarbiavimo tinklas tarp akredituotų pagalbos tarnybų ir pirmojo kontakto institucijų. Tarnybos neišmano apie pagalbą, teikiamą kitose institucijose, tad aukoms neužtikrinamas visapusiškas įgalinimas, įvykus seksualinio smurto nusikaltimui.*

Išnagrinėjus antrinę viktimizaciją keliančius veiksnius ir elgesio formas dabartinėje pagalbos sistemoje išaiškėja, jog tam tikrais atvejais antrinės viktimizacijos seksualinį smurtą patyrusios moterys išvengti negali. Baudžiamojo proceso metu moteris, patyrusi seksualinį smurtą, turės išgyventi patirtą nusikaltimą antrą kartą bei pasakoti pareigūnams apie savo praeitį, bus nagrinėjama jos asmenybė. Visgi pastebima ir daug antrinę viktimizaciją keliančių elgesio formų, kurių galima išvengti tobulinant dabartinę pagalbos sistemą. Pavyzdžiui, investuojant į darbuotojų mokymus būtų galima išvengti aukos smerkimo bei jos patirties menkinimo tiek pagalbos tarnybose, tiek pirmojo kontakto institucijose. Esamos pagalbos sistemos tobulinimas taip pat išspręstų atvejus, kuomet aukoms netaikomos specialiosios apsaugos ar pagalbos priemonės arba kuomet aukos yra priverstos reikalauti, jog būtų pripažinta jų viktimizacija. Nepaisant šių trūkumų, svarstymų tobulinti dabartinę pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims Lietuvoje nėra.

3.4. Kodėl atsisakome tinkamai padėti seksualinį smurtą patyrusioms moterims?

Tyrimo dalyvių nestebina tai, jog valstybė nesprendžia klausimo, kaip užtikrinti įgalinančios, aukos poreikius atliepančios pagalbos teikimą nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims. Informantai aiškina, jog veiksminga pagalbos sistema seksualinį smurtą patyrusioms moterims nekuriama, nes vis dar nepakankamai rimtai žiūrima į moterų problemas šalyje, tarp jų – ir į seksualinį smurtą. Viena vertus, informantai pastebi, jog tai yra dabartinio švietimo ar sovietmečio padariniai.

---

¹³⁸ Ten pat.

Tačiau net ir šiuos aiškinimus informantai suveda į pagrindinę priežastį – lyčių nelygybę, kuri paaiškina, kodėl Lietuvoje nesprendžiama seksualinio smurto prieš moteris problema. Apie lyčių nelygybę informantai atsiliepia labai panašiai. Tiek pagalbos tarnybų darbuotojai, tiek pirmojo kontaktų institucijų atstovai mano, jog ši problema šalyje nesulaukia dėmesio dėl šalyje vyraujančio patriarchalinio požiūrio ir šeimos modelio¹³⁹, moterų subordinacijos¹⁴⁰, vyrų ir moterų galios disbalanso¹⁴¹, nevienodų standartų vyrams ir moterims¹⁴² bei išankstinių nusistatymų prieš moteris¹⁴³. Kaip pastebi informantai, vyrai, kaip dominuojanti grupė, atsisako užleisti privilegijuotą poziciją visuomenėje, todėl nekuriamos pagalbos sistemos ar įstatymai, kuriais remiantis moterys būtų įgalinamos bei apsaugotos nuo antrinės viktimizacijos¹⁴⁴. Šis lyčių nelygybės diskursas yra toks stiprus, jog į jį įtraukiami ir darbuotojai, kurie turėtų ginti aukos teises: „*Būtent jėgos ir galios disbalansas tarp vyrų ir moterų visuomenėje ir šeimoje. Ir būtent tas subordinavimas, tos didesnės galios turinčios grupės, kuri yra ne tik smurtautojai, bet taip pat ir policininkai, prokurorai, teisėjai. Netgi teisėjos, jos yra kuo puikiau indoktrinuotos ir pajungtos į patriarchalinį diskursą, kuris kaltina auką, kuris iš principo labai vengia kvestionuoti dominuojančios grupės elgesį*“¹⁴⁵. Siekiant išlaikyti dabartinį patriarchalinį visuomenės modelį, ne tik atsisakoma kurti seksualinį smurtą patyrusių aukų poreikius patenkinančią pagalbos sistemą, bet stengiamasi moteris atkalbėti nuo pagalbos kreipimosi apskritai: „<...> *Čia yra kraštutinis visuomenės nepasirengimas, nenoras, politinės valios stoka ir paskutiniu metu net atvirkštinis procesas. Politinė valia yra atgrasinti moteris nuo kreipimosi*“¹⁴⁶.

Lyčių nelygybe informantai aiškina ir antrinę viktimizaciją, kurią patiria seksualinį smurtą patyrusios moterys Lietuvoje: „*Tai vat taip tai ir yra susiję, su tomis istoriškai susiklosčiusiomis struktūrinėmis priežastimis, vyrų ir moterų nelygybe, galių skirtumu, patriarchalinėmis institucijomis, kurios neturi žinių ir nenori turėti žinių apie būtent su lytimi susijusiu smurto sritį, kurie linkę tai traktuoti neutraliai, ieškoti priežasčių aukoje nepaisant visko*“¹⁴⁷. Išankstiniai nusistatymai prieš moteris, jų subordinacija formuoja visuomenės požiūrį į tai, kaip bus vertinama nuo seksualinio smurto nukentėjusi moteris. Dažnai nesuprantama, kad moteris gali būti prievartaujama santuokoje ar šeimoje¹⁴⁸. Įvykus seksualinio smurto išpuoliui taip pat galvojama, jog

---

¹³⁹ Informantas nr. 3, informantas nr. 8.

¹⁴⁰ Informantas nr. 1.

¹⁴¹ Informantas nr. 4, informantas nr. 2.

¹⁴² Informantas nr. 6, informantas nr. 8.

¹⁴³ Informantas nr. 7.

¹⁴⁴ Informantas nr. 1, informantas nr. 2.

¹⁴⁵ Informantas nr. 1.

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Informantas nr. 2, informantas nr. 8.

auka savo elgesiu ar apranga suviliojo užpuoliką, o smurtautojas tiesiog negalėjo atsispirti provokacijai: „*Va jie tai negalėjo pravažiuot neišprievartavę, suprantat. O ji tai jau galėjo rinktis, eit ar neit pro šalį. Va čia atsiranda tas lyčių lygybės kontekstas, suprantat. Mergina turėjo pasirinkimą, eiti ar neiti, o tie vargšeliai neturėjo pasirinkimo, prievartauti ar neprievartauti*“¹⁴⁹. Tad čia matomos aiškios sąsajos su teoriniame pagrindė aprašytomis feministinėmis teorijomis, kurios teigia, jog seksualinio smurto aukos nėra tinkamai įgalinamos dėl moterų subordinacijos, seksualinio smurto mitų bei tradicinių lyčių rolių internalizavimo.

Kadangi seksualinį smurtą patyrusių moterų pažeidžiamumas yra aiškinamas struktūrinėmis vyrų ir moterų nelygybės priežastimis, suvokiama, jog dabartinę situaciją ir požiūrį į nukentėjusias moteris pakeisti bus itin sunku. Informantai išskiria du būdus, kuriais būtų galima judėti prie pagarbaus požiūrio į moteris, kurios patyrė seksualinį smurtą. Pirmasis jų – švietimas. Tiek pagalbos tarnybų darbuotojai, tiek teisėsaugos institucijų darbuotojai pabrėžia, jog šalyje reikia lytinio, asmens teises pabrėžiančio švietimo, kuris galėtų keisti seksualinį smurtą pateisinančias normas visuomenėje bei išmokyti vyrus gerbti moterų teisę pasakyti „ne“¹⁵⁰. Kaip teigia policijos tyrėja: „*Turi žinoti, kas yra teisinga, kaip turi būti, kokios yra tavo teisės, ir tada tu pats būsi suinteresuotas, kad tavo teisių nepažeistų. Kai tu žinosi, tu galėsi jomis naudotis*“¹⁵¹. Jeigu šis į asmens neliečiamumą ir žmogaus teises orientuotas švietimas būtų diegiamas dar mokyklose, šalyje būtų tolstama nuo tradicinio lyčių rolių suvokimo ir kitų seksualinio smurto mitų¹⁵².

Visgi vyrauja ir kitas požiūris į seksualinio smurto aukų moterų pažeidžiamumo mažinimą visuomenėje. Viena pagalbos tarnybos darbuotoja teigia, jog visuomenės požiūris į nukentėjusias moteris nesikeis, kol šalyje nebus priimti įstatymai, orientuoti būtent į pagalbą moterims, patyrusioms seksualinį smurtą. Teigdama, jog „*įstatymai yra geriausia sąmoningumo ugdymo forma*“¹⁵³ ji pabrėžia, jog tik tuomet, kai valstybė įsipareigos spręsti seksualinio smurto prieš moteris problemą, pasikeis ir visuomenėje vyraujantis aukas smerkiantis požiūris. Visi kiti būdai šiai problemai spręsti yra tik būdas „*atitolinti valstybės atsakomybę, kurios valstybė nenori prisiimti, nenori vykdyti, nenori steigti, finansuoti, pripažinti* <...>“¹⁵⁴.

---

¹⁴⁹ Informantas nr. 2.

¹⁵⁰ Informantas nr. 3.

¹⁵¹ Informantas nr. 6.

¹⁵² Informantas nr. 2, , informantas nr. 8.

¹⁵³ Informantas nr. 1.

¹⁵⁴ Ten pat.

4. Išvados

Atliktas sociologinis tyrimas padėjo atskleisti nemažai trūkumų Lietuvoje veikiančioje nuo seksualinio smurto nukentėjusių moterų pagalbos sistemoje. Svarbiausias iš jų yra tai, jog Lietuvoje šioms aukoms vis dar teikiama bendrinė, nespecializuota pagalba. Net ir priėmus Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą, bendrinėje pagalbos sistemoje adresuojant seksualinio smurto nusikaltimų aukas moteris pastebimos šios spragos:

- a) Aplaidžiai akredituojamos pagalbos tarnybos, neprižiūrima šių tarnybų suteikiamų paslaugų kokybė bei darbuotojų kompetencijos;
- b) Akredituotoms pagalbos tarnyboms neskiriamas pakankamas finansavimas, jog jos galėtų užtikrinti maksimalią aukų apsaugą;
- c) Neviešinama pagalbos tarnybų veikla, tad nei seksualinio smurto aukos, nei pirmojo kontakto institucijos nežino apie pagalbos tarnybų teikiamas paslaugas;
- d) Kai kuriose pirmojo kontakto institucijose pagalba seksualinį smurtą patyrusioms moterims neteikiama, gali būti atsisakoma pripažinti ir tirti seksualinio smurto nusikaltimus prieš moteris;
- e) Pirmojo kontakto institucijose nėra domimasi seksualinio smurto prieš moteris problematika, darbuotojai nėra mokomi, kaip elgtis su seksualinį smurtą patyrusiomis moterimis;
- f) Baudžiamojo proceso metu seksualinio smurto aukoms gali būti netaikomos specialiosios apsaugos priemonės, neatsižvelgiama į šių aukų pažeidžiamumą.

Minėtieji pagalbos sistemos trūkumai lemia ir tai, jog seksualinio smurto aukos moterys, besikreipdamos pagalbos į pagalbos tarnybas bei pirmojo kontakto institucijas, patiria antrinę viktimizaciją. Nuo seksualinio smurto nukentėjusios moterys yra pakartotinai traumuojamos, kuomet, susidūrusios su neprofesionaliais bei seksualinio smurto problematikos neišmanančiais pagalbos sistemos darbuotojais, aukos yra kaltinamos prisidėjus prie patirto nusikaltimo, jų patirtis yra menkinama arba apskritai atsisakoma pripažinti, jog auka patyrė seksualinį smurtą. Antrinę viktimizaciją aukoms moterims taip pat gali kelti ir tai, jog joms netaikomos specialiosios apsaugos priemonės. Šios apsaugos priemonės gali būti itin svarbios, turint omenyje, jog teisiniame procese antrinė viktimizacija yra neišvengiama. Teisėsaugos institucijų darbuotojai pripažįsta, jog baudžiamojo proceso metu, stengiantis visapusiškai išnagrinėti padarytą seksualinį nusikaltimą bei užtikrinti įtariamojo ar kaltinamojo teises, moteris auka visuomet patiria antrinę viktimizaciją.

Negana to, informantai teigia, jog Lietuvoje veiksminga pagalbos sistema seksualinį smurtą patyrusioms moterims nekuriama dėl visuomenėje egzistuojančios lyčių nelygybės. Siekiant toliau išlaikyti visuomenės struktūrą, kurioje dominuoja vyrai, nekalbama apie moterų patiriamą seksualinį

smurtą bei nesiekama užtikrinti nukentėjusiųjų teisių. Informantų išsakyta nuomonė apie Lietuvoje vyraujančią požiūrį į seksualinio smurto prieš moteris problematiką bei lyčių nelygybę siejasi su teoriniame pagrinde išskirtomis feministinėmis teorijomis. Būtent feministinės teorijos teigia, jog seksualinį smurtą patyrusių moterų apsauga šalyje nesirūpinama dėl išankstinių nusistatymų prieš moteris, vyraujančių tradicinių lyčių rolių suvokimo ir moterų subordinacijos.

Tad atliktas tyrimas patvirtina išsikelto tezę, jog šiuo metu Lietuvoje nuo seksualinio smurto nukentėjusios moterys negali gauti visapusiškai įgalinančios pagalbos. Dabartinė bendrinė pagalbos sistema yra sukurta neatsižvelgiant į seksualinio smurto aukų poreikius bei visuomenėje egzistuojančią moterų pažeidžiamumo problematiką. Dėl to moterys, patyrusios seksualinį smurtą, dabartinėje pagalbos sistemoje dažnai reikiamos paramos nesulaukia arba patiria antrinę viktimizaciją.

Šis darbas moksliniame lauke yra svarbus dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, jis atkreipia dėmesį į itin svarbią, tačiau Lietuvoje retai nagrinėjamą sritį – seksualinį smurtą prieš moteris. Negana to, darbas akcentuoja tai, jog seksualinio smurto nusikaltimus prieš moteris Lietuvoje reikia nagrinėti naudojant feministines teorijas, kurios akcentuoja visuomenėje vis dar egzistuojančią lyčių nelygybę bei moterų subordinaciją. Gali būti, jog feministinės teorijos galėtų būti tinkamos aiškinti ir kitus nusikaltimus, nukreiptus prieš moteris Lietuvoje. Galiausiai, atlikti giluminiai, ekspertiniai interviu padėjo atrasti daug dabartinės pagalbos sistemos trūkumų, su kuriais susiduria išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusios moterys. Atkreipus dėmesį į šias sistemos spragas, būtų galima tobulinti aukų apsaugos mechanizmus Lietuvoje ne tik seksualinį smurtą patyrusioms aukoms moterims, bet ir kitus nusikaltimus patyrusiems asmenims.

Visgi svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tyrimas turi ir tam tikrų trūkumų. Nusprendus apklausti pagalbos sistemos darbuotojus tęsiama tradicija seksualinio smurto problematiką prieš moteris nagrinėti iš ekspertinės pusės, ignoruojant aukų moterų patirtis. Nors būtų sunku surasti informantes moteris, kurios galėtų papasakoti apie savo susidūrimus su pagalbos sistema nuo seksualinio smurto nukentėjusioms aukoms, šie interviu galėtų atskleisti dar daugiau dabartinės pagalbos sistemos trūkumų bei antrinę viktimizaciją keliančių elgesio formų.

Literatūros sąrašas

1. Andrukaitytė, Milena, „Svarstant įstatymą dėl apsaugos artimoje aplinkoje smurto lyties pagrindu sąvoka išbraukta“. LRT, 2022. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1593413/svarstant-istatyma-del-apsaugos-artimoje-aplinkoje-smurto-lyties-pagrindu-savoka-isbraukta> >
2. Armstrong, Elizabeth A., et al., „Good Girls“: Gender, Social Class, and Slut Discourse on Campus“. *Social Psychology Quarterly*, 77(2), 2014, 100-122.
3. Bouchrika, Imed, „40 Student Crime Statistics: 2019/2020 Data, Analysis & Predictions“. Guide2Research, 2020. < <https://www.guide2research.com/research/student-crime-statistics> >
4. Bows, Hannah, „Methodological Approaches to Criminological Research“. Kn. Pamela Davies ir Peter Francis, *Doing Criminological Research*. Londonas: SAGE Publications, 2018, 93-113.
5. Briere, John, ir Diana M. Elliott, „Prevalence and Psychological Sequelae of Self-reported Childhood Physical and Sexual Abuse in General Population Sample of Men and Women“. *Child abuse & neglect*, 27(10), 2003, 1205-1222.
6. Cepeda, Isabel, Maricruz Laccalle-Calderon ir Miguel Torralba, „Measuring Violence Against Women: A Global Index“. *Journal of Interpersonal Violence*, 2021, 1-25.
7. Christie, Nils, „The Ideal Victim“. Kn. Ezzat A. Fattah, *From Crime Policy to Victim Policy*. Londonas: Palgrave Macmillan, 1986, 17-30.
8. Crawford, Mary, ir Danielle Popp, „Sexual Double Standards: A review and Methodological Critique of Two Decades of Research“. *Journal of Sex Research*, 40(1), 2003, 13-26.
9. Csokán, Babet, „Male Victims of Sexual Violence in the European Union“. Global Campus of Human Rights, 2017. < <https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/491/5-17-Csokan.pdf?sequence=3&isAllowed=y> >
10. Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašo patvirtinimo. Patvirtintas 2021 m. liepos 30 d. įsakymu V-1765. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/16b74191f16d11ebb4af84e751d2e0c9?jfwid=bkaxlhw2> >
11. Di Cesare, Mariachiara, „Women, Marginalization, and Vulnerability: Introduction“. *Genus*, 70, 2014, 1-6.
12. Didžbalytė, Agnė, „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“. *Socialinis darbas*.

- Patirtis ir metodai*, 2(2), 2008, 31-48.
13. Dobryninas, Aleksandras, Gintautas Sakalauskas ir Laimutė Žilinskienė, *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 29.
  14. ELTA, „Tarptautinėje diskusijoje bus aptarta, kaip stiprinti pagalbą nusikaltimų aukoms“. 2021. < <https://www.elta.lt/lt/pranesimai-spaudai/tarptautineje-diskusijoje-bus-aptarta-kaip-stiprinti-pagalba-nusikaltimu-aukoms-223179> >
  15. Eurobarometer, „Gender-based violence“. 2016. < <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2115> >
  16. European Institute for Gender Equality, „Secondary Victimization“. < <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358> >
  17. European Union Agency for Fundamental Rights, „Violence Against Women: an EU-wide Survey“. 2014. < https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf >
  18. Europos lyčių lygybės institutas, „Gender Statistics Database“. 2012. < https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/genvio_sex_assa_sur_prev_phys_sex_sexass/bar >
  19. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, 2012. < <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj> >
  20. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. Priimta 2011 m. gegužės 11 d. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/517d7b226ec911e89bb0cb50d0500eab?jfwid=6m4099ke4> >
  21. Hedrick, Ashley, „A Meta-analysis of Media Consumption and Rape Myth Acceptance“. *Journal of Health Communication*, 26(9), 2021, 645-656.
  22. Henry, Tri Keah S., T. W. Franklin ir C. A. Franklin, „Facilitating Sexual Assault Reporting on the College Campus: The Role of Procedural Justice in Bystander Decisions to Provide Police Referrals“. *Violence Against Women*, 2020, 1-26.
  23. Informatikos ir ryšių departamentas, „Nusikalstamumo duomenų rinkiniai“. < <https://tinyurl.com/2fke4hcc> > [Žiūrėta 2022 05 26]
  24. Young, Sarah L., ir Kimberly K. Wiley, „Erased: Why Faculty Sexual Misconduct Is Prevalent and How We Could Prevent It“. *Journal of Public Affairs Education*, 27(3), 2021, 276-300.
  25. Kipane, Aldona, „Criminological Characteristics of Sexual Violence“. *SHS web of conferences*, 51, 2018, 01010.
  26. Korkodeilou, Jenny, „Stalking Victims, Victims of Sexual Violence and Criminal Justice

- System Responses: Is There a Difference or Just ‘Business as Usual’? *British Journal of Criminology*, 56(2), 2015, 256-273.
27. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Patvirtintas 2011 m. gegužės 26 d. įstatymu nr. XI-1425. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334> >
  28. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> >
  29. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu nr. IX-785. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr> >
  30. Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas. Patvirtintas 2021 m. sausio 14 d. įstatymu Nr. XIV-169. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ce7d8910571711eba1f8b445a2cb2bc7> >
  31. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, „Minint Europos nusikaltimų aukų dieną, Teisingumo ministerija pristato informacinį leidinį“. 2022. < <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/minint-europos-nusikaltimu-auku-diena-teisingumo-ministerija-pristato-informacini-leidini> >
  32. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Patvirtintas 2000 m. kovo 28 d. įstatymu nr. VIII-1591. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/asr> >
  33. Loya, Rebecca M., „Rape as an Economic Crime: The Impact of Sexual Violence on Survivors‘ Employment and Economic Well-Being“. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(16), 2015, 2793-2813.
  34. Mališauskaitė-Simanaitienė, Sonata, ir dr. Gintautas Sakalauskas, „Pagrindiniai latentinio nusikalstamumo rodikliai ir tendencijos Lietuvoje bei kitose Europos valstybėse“. Kn. Dr. Gintautas Sakalauskas et al., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas, 2011, 26-45.
  35. Mason, Fiona, ir Zoe Lodrick, „Psychological Consequences of Sexual Assault“. *Best practice & research. Clinical obstetrics & gynaecology*, 27(1), 2012, 27-37.
  36. Merken, Stacie, ir Veronyka James, „Perpetrating The Myth: Exploring Media Accounts of Rape Myths on “Women’s“ Networks“. *Deviant behavior*, 41(9), 2020, 1176-1191.
  37. Michailovič, Ilona, „Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė“. *Informacijos mokslai*, 80, 2017, 50-60.
  38. Nicholls, Tracey, *Dismantling Rape Culture: the Peacebuilding Power of ‘Me Too’*. Londonas: Routledge, 2021.

39. Nikartas, Simonas, „Atskirų nusikalstamų veikų rūšių registruoti ir latentškumo rodikliai: Seksualinė prievarta“. Kn. Dr. Gintautas Sakalauskas et al., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius, 2011, 80-99.
40. Parti, Katalin, ir Robin A. Robinson, „What Hinders Victims from Reporting Sexual Violence: A Qualitative Study with Police Officers, Prosecutors, and Judges in Hungary“. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 10(3), 2021, 158-176.
41. Petterson, Debra, „The Linkage Between Secondary Victimization by Law Enforcement and Rape Case Outcomes“. *Journal of interpersonal violence*, 26(2), 2011, 328-347.
42. RAINN, „Sexual Assault of Men and Boys“. < <https://www.rainn.org/articles/sexual-assault-men-and-boys> >
43. Roach Anleu, Sharyn L., „Critiquing the Law: Themes and Dilemmas in Anglo-American Feminist Legal Theory“. *Journal of Law and Society*, 19(4), 1992, 423-440.
44. Sivakumaran, Sandesh, „Sexual Violence Against Men in Armed Conflict“. *European Journal of International Law*, 18(2), 2007, 253-276.
45. Stanley, Elizabeth, „Using Interviews as Storytelling in Criminological Research“. Kn. Pamela Davies ir Peter Francis, *Doing Criminological Research*. Londonas: SAGE Publications, 2018, 322-339.
46. Sutherland, E., ir D. Cressey, *Principles of Criminology*. 10 leid. Niujorkas: J. B. Lippincott Com., 1978, 80-82.
47. Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49. *Teismų praktika*, 22, 2004.
48. Temkin, Jennifer, ir Barbara Krahé, *Sexual Assault and the Justice Gap: A Question of Attitude*. Portlandas: Hart Publishing, 2008, 40.
49. Ullman, Sarah E., ir Leanne R. Brecklin, „Sexual Assault History and Suicidal Behavior in a National Sample of Women“. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 32(2), 2002, 117-130.
50. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, *Handbook on Justice for Victims*. Niujorkas, 1999, 3.
51. United Nations Office on Drugs and Crime, „National Policy Guidelines for Victim Empowerment“. 2009. < https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/SR/Shelters/National_policy_guidelines_for_victim_empowerment.pdf >
52. United Nations, „United Nations Protocol on the Provision of Assistance to Victims of Sexual Exploitation and Abuse“. 2019. <

- https://www.un.org/en/pdfs/UN%20Victim%20Assistance%20Protocol_English_Final.pdf>
53. Vilniaus Moterų namai, „Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams“. Vilnius, 2016. <
<https://www.vmotnam.lt/wp-content/uploads/2017/04/1-30-be-pr.pdf> >
54. Washington Coalition of Sexual Assault Programs, „The Effects of Sexual Assault“. <
<https://www.wcsap.org/help/about-sexual-assault/effects-sexual-assault> >
55. Weis, Kurt, ir Sandra S. Borge, „Victimology and Rape: The Case of the Legitimate Victim“. *Issues in Criminology*, 8(2), 1973, 71-115.
56. Women Against Violence Europe, „WAVE Country Report 2021“. 2021. < https://wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_Country-Report.pdf >
57. World Health Organization, „Global and Regional Estimates of Violence Against Women“. 2013. < <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625> >
58. World Health Organization, „Violence Against Women“. 2021. <
<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> >
59. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais“. 2019. <
<http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Pareig%C5%ABno-bendravimas-su-nukent%C4%97jusiaiiais-2019.pdf> >

Priedai

1 priedas. Interviu su informantu nr. 1.

T: Kokią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims teikia jūsų pagalbos tarnyba?

I: Žodžiu, mes nuo pat savo įsikūrimo, mes taip deklaruojam, kad mes teikiame pagalbą visoms su lytimi susijusio smurto formoms, žodžiu, nuo visų smurto formų nukentėjusioms moterims. Seksualinis smurtas yra viena, kaip žinote, iš tų formų. Jinai yra labai, labai ir labai latentiška. Mes nuo pat pradžių sakėm, kad ten, kur mušama, ten ir prievartaujama, bet galbūt čia paskutiniį, sakyčiau, pusmetį, jau pasirodė ir spaudoje apie tai, apie išprievartavimus santuokoje ir panašiai. Taip kad tai yra be galo ir be galo latentiškas ir sunkiai prieinamas ir labai prastai teisėsaugos adresuojamas klausimas. Tai kokią mes pagalbą teikiame, tai tokią, kokią mes ir teikiame. Ta prasme, mes konsultuojame, mes bandom tarpininkauti institucijose, rašom pažymas, bandom, žodžiu, atrasti moterims nemokamą advokatą, kartais pasiseka. Aplamai palaikome, informuojame, ką turėtų daryti įstaigos, kaip turėtų reaguoti ir, žodžiu, va tą pačią specializuotą kompleksinę pagalbą. Mūsų yra... Pastaruoju metu, vat po Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo priėmimo, tai mūsų yra daugiau ta specializuota kompleksinė pagalba smurto artimoje aplinkoje, tai yra, smurto prieš moteris šeimoje aukoms. Ir mes didžiuliu darbo krūviu turim, daugiausia darbo su tuo, reiškia, smurtu artimoje aplinkoje, smurtu prieš moteris šeimoje ir tai yra tokie, tiesiog, kiek pavyksta išklausti, arba kiek kartais moterys pačios kreipiasi, nes, vat šitą jūs nuo manęs kaip nuo eksperto turėkit galvoj – tol, kol nėra konkrečiai pagalbos, kryptingos pagalbos, būtent išprievartavimo krizės centrų, tol moterys nesikreips. Ta prasme, kalbant apie smurtą prieš moteris šeimoje, prieš įstatymo priėmimą, 2010 m. Lietuva oriai atsiskaitė už du šimtus smurto artimoje aplinkoje atvejų. Priėmus įstatymą, per penkiolika dienų buvo trys su puse tūkstančio kreipimųsi. 2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojus įstatymui iki gruodžio 31 d. buvo trys su puse tūkstančio. Tai vat čia yra apie pagalbą – pirmiausia reikia rasti tą žmogų, kuriam reikia pagalbos, o asmuo nesikreipia dėl to, kad iš principo visuomenėje nėra pasiūlos, nėra naratyvo, nėra teksto, nėra kalbėjimo, nėra kanalų valstybės sukurtų, kur būtų šita problema adresuojama.

T: Nes dabar yra priimtas tas naujas Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas, tai pagal jį yra akredituotos 26 pagalbos tarnybos. Kaip suprantu, atrodo, kad neužtenka jų, ar ne? Pagalbos seksualinio smurto aukoms moterims vis tiek trūksta?

I: Čia ne apie tai kalba. Tiesą sakant, vat tie generiniai įstatymai, tai yra blogis. Dėl to, kad jie viską

suniveliuoja į vieną, taip sakant, kažkokį tai kamuolį. Šitokio žiaurais... Išprievartavimas yra antras po nužudymo nusikaltimas pagal mūsų baudžiamąjį kodeksą. Ir Stambulo konvencija reikalauja, ir apamai geroji pasaulio praktika reikalauja, kad tai būtų būtent specializuota pagalba, išprievartavimų centrai, ir yra pavyzdžių ir mes jau nežinau, kiek metų bandom į Lietuvą juos atvesti, yra netgi Estijoje... kreipiamasi ten, kur iš tikrųjų yra reali pagalba, o ne ten kažkas, kažkur, kažkaip, galbūt pašnekės su tavim. Jie yra steigiami prie gydymo įstaigų, jie yra steigiami taip, kad toj pačioj vietoj moteriai būtų suteikta ir medikų pagalba, apžiūra, įkalčių surinkimas, taip sakant, ten biologinių dalelių ar kažko, ir kontracepcija ta... būtent ūmi, taip pat ir teisėsauga ten būtų, kad iš karto būtų pradedamas ikiteisminis. Kad būtų viskas surenkama ir plius, aišku, moteriai tuo metu socialinis darbuotojas ar kažkas suteiktų pagalbą toj aštrioj išprievartavimo krizėje. Ir tik po to mes galim tikėtis, kad suteikę šitą būtiną pagalbą, mes galim tikėtis, kad žmogus bus nukreiptas, kad ir, pavyzdžiui, pas mus. Bet kadangi tai yra gender specific (visgi 90% nukentėjusiųjų yra moterys), tai jokia generinė pagalba čia netinkama, čia net nereikia apie tai mąstyti. Čia yra dar vienas patriarchato *šposas*, vat jie dabar bet ką, kas tik norėjo, akreditavo. Pagrindinis kriterijus, tai ar yra ratukai įvažiuoti neįgaliajam. O ką tas žmogus žino, supranta, mano, koks jo išsilavinimas, kiek jis turi mokymų, kokių mokymų, kiek valandų praėjo.. Kas jį, apamai, tą vadinamąjį konsultantą kada nors patį įvertino? Ir mes vat šitaip neatsakingai, tokio smurto aukas, mes ketinam... nežinau, kaip čia kas apie tai šneka, bet tai tikrai nėra tai, ko reikia. Ten galima gauti tą antrinį traumavimą, kažkokį tai ten, nežinau, seksistą ar bažnyčios atstovą, kuris sakys: „Melskis už savo smurtautoją“. Valstybė šituo būdu neišpildo savo įsipareigojimų ir tarptautinių įsipareigojimų. Turi būti specializuoti centrai seksualinio smurto aukoms, be to, įvairūs, ir vaikystėje patyrusiems seksualinę traumą, ir ūmios krizės, išprievartavimo krizės aukoms. Nu, pas mus yra šiek tiek susizgribta ir patiems tiems vaikams, kurie patiria būtent dabar seksualinę traumą, jiems yra „Užuovėja“ ir tai yra labai geras dalykas, bet aš jums galiu pasakyti, kad mes turim moterų, kurios kreipiasi į „Užuovėją“ ir patvirtina, kad vaikas buvo sistemiškai, eilę metų kasdien tvirkinimas, ir su šita „Užuovėjos“ išvada sunkių nusikaltimų skyrius, vat dabar kaip tik vienai moteriai nutraukė tyrimą. [Pauzė] Tai vat čia yra politinės valios klausimas. Aplamai patriarchato, kuris bando viską paversti nieku. Kai tik tai yra susiję su moterų ir vaikų patiriamomis problemomis, tai taip ir viskas sulyginama ir, reiškia, formaliai dedamas pliusiukas. Mes su nerimu žiūrim į šitą generinių paslaugų plitimą, tokį, koks jis yra dabar. Iš tiesų, jūs pasidomėkit, kokie ten žmonės akreditavosi. Ir kokia yra atsakomybė *SocMino* leisti, suprantat, VISŲ nusikaltimų aukas visur, bet kur ir ant bet ko, neprisiimant atsakomybės už tuos centrus, už tuos konsultantus ir bendrai.

T: Taip, tai vat įstatymas išplėtė ne tik pagalbos tarnybų funkcijas, bet ir pirmojo kontakto institucijų apibrėžimą. Jos taip pat turėtų mokėti bendrauti...

I: Mokėti... O kas juos mokė?

T: Taip, tai vat kaip tik ir norėjau paklausti, kokios yra dažniausios problemos, kai vat moterys kreipiasi į pirmojo kontakto institucijas, pavyzdžiui, teisėsaugos ar švietimo institucijas (nes jos dabar irgi teikia pagalbą). Tai kokios yra dažniausios problemos, kurias jūs žinot?

I: Tai būtent žinių trūkumas. Būtent konsultantų neparuoštumas. Čia turbūt daug ko nepasakysiu. Turi būti specializuotos pagalbos centrai, kur turi būti atliepiamas šitos tikslinės grupės poreikis. Tai, visų pirma, teisingumo, visų antra, reiškia, lytiniu būdu plintančių ligų profilaktika, nepageidautino nėštumo profilaktika. Ta prasme, tausojimas žmogaus, čia pat surinkimas įrodymų. Tai turi būti ne bendrai... ir pati kalta, jeigu nesikreipi... ten sėdi kažkoks ten, nežinau kas.. užsiregistravęs, į valstybės pinigus nusitaikęs.. Bet tai, už ką valstybė atsako. Kad ji prisiima atsakomybę, kad pagalba bus tokia, kad atlieps aukos poreikius. Ir, sakysim, Estijoje, tiksliai neatsimenu skaičių, bet padaugėjo keliais kartais skaičius besikreipiančių asmenų, kuomet buvo specializuoti centrai prie gydymo įstaigų įsteigti. Ir tai paplito. Jie niekada neturėjo daug pinigų, jie turėjo mažai pinigų. Ir tai paplito tiesiog bevieliu telefonu, tiesiog paplito visuomenėje jie. Daugiau mažiau iš lūpų į lūpas ar kažkaip. Nes visada, kai yra didžiulis poreikis, tai informacija plinta labai greitai, kaip ir su mūsų Aplinkos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu. Kas ten tuo metu žinojo, ten tais 2011 m. Trys su puse tūkstančio per penkiolika dienų! Tai vat šitą reikia aiškiai įvardinti – kad tai yra valstybės atsakomybė, kad čia negalima pamesti aukos klaidžioti kažkur, nežinia kur, ir kad praktiškai mes šitos problemos esam neišsprendę. Ir iš principo tai būtų netgi nusikalstamas neatsakingumas sakyti, kad paleidus šitą generinį įstatymą ir visas šitas vadinamas pagalbos formas, kurios nėra pagalbos formos, kad mes sprendžiam seksualinio smurto klausimą. Mes jo nesprendžiam. Mes tikrai jo nesprendžiam. Nes arba moteris gaus antrinį traumavimą, arba ji bus ant tiek atsargi, kad ji... nu kaip pasakyt... auka, va čia iš mūsų kaip ekspertų, pasakoja jums lygiai tiek, kiek jūs esat pasiruošusi klausyti. Ir čia yra irgi ne nuo proto. Auka tikrina, kaip jūs klausiat, ką jūs klausiat, kaip jūs girdit, ką jūs pakartojat. Ir tada kalba arba nekalba. Tai vat mes va gaudavom tuos atsakymus ir iki šiol gaunam tik užklausus proaktyviai. Ir tai reiškia, kad visoj savo masėj moterims nėra atrištas liežuvis, nėra suformuotas naratyvas, nėra suformuotas srautas, kur galima būtų prasmingai kreiptis, kur tave supras, kur tu galėsi papasakot, kur tave išgirs ir tu gausi tai, ko tau reikia. Mes proaktyviai klausiam. Ir labai dažnai, žinokit, be galo dažnai mes gaunam teigiamą atsakymą, kaip bebūtų gaila ir rimta. [Pauzė] Čia mums buvo pačioms šokas, bet va kiek jau čia metų... dešimt... jeigu ne penkiolika... apie tai, kad kada pradedi klausyti apie smurtą artimoje aplinkoje, smurtą šeimoje, šis, tas, anas ir pradedi klausyti: „O kaipgi vyksta intymūs santykiai?“, 99% jie taip ir vyksta. Iš viso mes naivūs esam, kad manom, kad jeigu vyksta žalojanti

kontrolė, žeminimas ir panašiai, fizinis smurtas, kad intymi sfera bus kažkaip kitaip organizuojama? Pasirodo ne.

T: Mhm. Norėčiau grįžti prie to, ką sakėte anksčiau, kad žinių trūksta kai kuriems darbuotojams. Tai irgi vienas iš mano klausimų būtų, kokių žinių tuomet turi turėti darbuotojas, bendraujantis su išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusiomis moterimis?

I: Specializuotus mokymus jis turi būti praėjęs. Ir už tai turi atsakinga būti valstybė. Tai čia ką, jums čia aš aiškinsiu, kaip atsisėsti, kaip pažiūrėti, kaip už rankos paimti? Čia ne apie tai kalba. Tai, kad žmogus turi būti inicijuotas. Tai yra labai sunki trauma. Natūraliai žmogus iš ten lengva renka akreditavusio centro, jis GINSIS nuo to. Dėl to, kad mes per savo vegetatinę autonominę nervų sistemą mes sumodeliuojam tą traumą, apie kurią mes girdim. Taip kad šičia yra labai sunki sritis. Čia yra reikalingas žmonių paruošimas. Irgi negalima žmonių siųsti ant brazūrų, čia ir konsultantų gerovė yra at stake. Perdegimo sindromas yra už kampo. Ir tarpusavio traumavimas, nes neparuoštas konsultantas „Vaje! [imituoja išgąstį] Jėzau! Nu gerai jums ten! [imituoja išgąstį] Nu tai dabar viskas“. Tai įsivaizduojat, va čia konsultantas, kuris atreaguoja savo traumą, kuris neparuoštas, neinicijuotas, kuris pirmą kartą išgirdo, kaip ten, kas ten, kur ir kaip, aš jums dabar irgi viso šito neaiškinsiu. Ir jisai pats gydosį va šitos nelaimingos aukos sąskaita. Tai va čia yra valstybės atsakomybė. Kad tie žmonės būtų paruošti ir atrinkti, ir supervizuojami, ir kontroliuojami, ir kad kaip visur pasaulyje iš artimųjų smurto temos, bet kas, kas nori būti konsultantu, turi rinkti kasmetines valandas ir turi turėti licencijas. Pas mus dabar bent jau priėjo prie klinikinių psichologų licencijų. Bet tai bet kur, taip pat ir socialiniame darbe, susiduriant su lytinio smurto aukomis, tu turi turėti specialiųjų žinių iš smurto prieš moteris visuomenėje ir šeimoje struktūrinių priežasčių dinamikos ir pasekmių srities. O priežastys struktūrinės, ar jūs pati žinote, kokios? Koks yra vyrų smurto prieš moteris, bet kurio smurto, struktūrinės priežastys?

T: Daug teorijų yra..

I: Jokių teorijų! Yra vienas aiškus ir visiems žinomas atsakymas, kuris tik tai bandomas kažkaip supainioti. [Pauzė] Tai pasakykit man! Vyrų smurtas prieš moteris – kokios yra jo struktūrinės priežastys?

T: Galima būtų kalbėti apie feministinį požiūrį, pavyzdžiui..

I: Kokį dar feministinį, yra apskritai faktinis. Nu bet gerai, jūs pavadinot feministiniu, sakykit tada

toliau.

T: Pavyzdžiui, teigiama, kad smurtas lytiniu pagrindu kyla iš moterų struktūrinės subordinacijos.

I: Vat tai ir yra struktūrinės priežastys. Būtent jėgos ir galios disbalansas tarp vyrų ir moterų visuomenėje ir šeimoje. Ir būtent tas subordinavimas, tos didesnę galią turinčios grupės, kuri yra ne tik smurtautojai, bet taip pat ir policininkai, prokurorai, teisėjai. Netgi teisėjos, jos yra kuo puikiau indoktrinuotos ir pajungtos į patriarchalinį diskursą, kuris kaltina auką, kuris iš principo labai vengia kvestionuoti dominuojančios grupės elgesį, ir tada tas paprastas atsakymas – nebaudžiamumas. [Pauzė] Tai vat taip tai ir yra susiję su tomis istoriškai susiklosčiusiomis struktūrinėmis priežastimis, vyrų ir moterų nelygybe, galių skirtumu, patriarchalinėmis institucijomis, kurios neturi žinių ir nenori turėti žinių apie būtent su lytimi susijusiu smurto sritį, kurie linkę tai traktuoti neutraliai, ieškoti priežasčių aukoje nepaisant visko ir galiausiai rezultatas – nebaudžiamumas. Ir tada, kada moteris susiduria su visa šita sistema, o plus ir su visiškai neadekvačiais ir neparuoštais konsultantais, tai mes galim gauti tik tai tą, ką dabar turim. Kad pas mus vis dar tai yra be galo latentiškas nusikaltimas, aukos paliekamos jų pačių valiai ir valstybė neprisiima atsakomybės už šito smurto įveikimą, kardymą, persekiojimą, baudimą, įskaitant ir pagalbos teikimą aukoms.

T: Dar būtų galima išsiplėsti šiek tiek apie tą jūsų minimą nebaudžiamumą? Turit omenyje pačių nusikaltėlių nebaudžiamumą ar pareigūnų?

I: Nusikaltėlių, visiškai, absoliučiai taip. Aš jums jau minėjau, kad turim moterį, kad netgi prieš vaikus, kas jau pas mus šventa karvė tie vaikučiai, kad, reiškia, yra specializuoto centro išvados, kvalifikuotų psichologų ekspertų išvados apie tai, kad vaikas buvo tvirkinimas, kad padaryta žala, kad vaikas kenčia nuo potrauminio streso sindromo, nuo verksmo, nuo įsiūčio priepuolių, aplamai yra sutrikdytas. [Trenkia per stalą] Sunkių nusikaltimų skyrius neranda smurtautojo kaltės! Apklausė smurtautojo pusę, sako: „Ne, ne, geras žmogus“. Smurtautojas kiekvienas turi du veidus, išieginį visuomenėje ir tą naminį. Tai vat tas nebaudžiamumas, nepasiruošimas aplamai patriarchalinės visuomenės... mūsų visuomenės... ir atskleisti tuos nusikaltimus, ir persekioti, ir bausti yra absoliučiai akivaizdus. Ir tą rodo skaičiai kreipimūsi. Ir tada gaunasi, [Juokiasi] kad pas mus koks yra diskursas: [Papltonina balsą, pašaipiai imituoja] „Paskatinkit moteris kreiptis!“. Kas tai yra? Tai yra aukos kaltinimas, dar viena malda. Kalbėjau per mokymus su teisėsauga, sako jie: „Nebendradarbiauja! Ką mes galim padaryt?“ Vat toj vietoj, kai išmoksime užduot klausimą, prasidės dialogas. Čia yra teologinė tezė, filosofiją mokiausi, mums dėstė amžinąjį atilsį profesorius Plečkaitis, čia yra apie tai, kaip mes turim išmokyti su Dievu megzt dialogą, kai išmoksime užduot klausimą. Čia yra universali

archetipinė tema. Kai mes išmoksime užduot klausimą, prasidės dialogas. Kodėl jos turi bendradarbiauti su tyrėju/tyrėja, kuris kvestionuoja jų patirtis, kuris ant jų rėkia, kuris prašo jų kalbėti nuosekliai? Trauma yra toks dalykas, kuris suardo kognityvinius procesus. Tai vat reiškia ir tyrėjams yra reikalingos specialiosios žinios iš traumų psichologijos, iš aplamai su lytimi susijusio smurto priežasčių dinamikos ir pasekmių, kaip atrodo tos aukos. Mums teisėjai sako irgi per mokymus, susitikimus: „Aš jos ko nors paklausu, jinai apsiverkia ir sako: „Aš jums daugiau nieko nesakysiu“. Pati kalta, ką aš galiu padaryt“. O tu nepagalvoji apie tai, kad jeigu tu taip paklausi, tai tu taip ir sumodeliavai situaciją. Tai va čia yra kraštutinis visuomenės nepasirengimas, nenoras, politinės valios stoka ir paskutiniu metu net atvirkštinis procesas. Politinė valia yra atgrasinti moteris nuo kreipimosi. Sprendžiant iš priimtų įstatymų, čia aš pati nesugalvojau.

T: Mhm, supratau. Tuomet gal būtų galima pašnekėti apie aukų apsaugą. Iš jūsų patirties, kokios specialiosios apsaugos priemonės seksualinio smurto aukoms moterims jums atrodo svarbiausios?

I: Apie ką mes kalbam, jeigu jų nėra. Vat supraskit irgi teisingai, mes dirbam šaknų lygy, taip sakant underground, mus net juokina, kai ten kažkas kalba apie teorinius konstruktus. Ta prasme sukurkim, o tada kalbėsime, kurios geros, kurios blogos. Jų nėra, jos nėra sukurtos, suprantat mintį? Ką čia bepasamprotausi. Aš jums sakiau, kad išsilavinimas, specialiosios žinios, žiniomis apie traumą grįstos konsultacijos, licencijos, kurios būtų tikrinamos ir pratęsimos, kas metai surenkamos valandos iš su lytimi susijusio smurto, specializuoti mokymai ir specializuotas monitoringas ir aplamai diskurso formavimas. Policininkas neturi jokių žinių, bakalauras pusantrų metų pasimokęs. Yra tokių, kurie tik tiek ir baigę. Ir jis atvyksta į įvykio vietą... Turėjom kaip tik moterį, kuri aiškiai kalbėjo jau pati, kadangi buvo žiaurus smurtas, vaikų akivaizdoj ją prievartaudavo, išrengdavo nuogai prie vaikų su diržais, tampydavo už plaukų, prievartaudavo, nu jau tai, kas šaukiasi Dievo keršto. Tai policininkas persigandęs, raudonas, baltas, drebančiom rankom jai sako: „Jūs man nepasakokit, ką jūs šeimoj darot. Jūs man papasakokit, kaip jis jus pastūmė“. Ir tada jie jau prirašo pagal 140 straipsnį, kuris dabar valdo 90 ar tai kiek ten procentų... ikiteisminiai tyrimai yra pradedami pagal 140 straipsnį, smulkiausią, mažiausią baudžiamojo kodekso straipsnį, tai yra fizinio smurto sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas. Tai va pagal šitą, atrodo, jie yra visi užprogramuoti, nes kartais per mokymus, naivesni policininkai, ypatingai provincijoje, va pernai turėjom mokymus, pasako: „Prokuroras mums griežtai draudžia bet kokį kitą straipsnį baudžiamojo kodekso užveiksminti“. Seksualinio smurto straipsniai yra sunkūs straipsniai, tai yra sunkūs nusikaltimai. Tai vienas būdas yra neklausti, nežinoti ir naivų policininką laikyti, kuris irgi nežinos, neklaus, nesupras, o išgirdęs paklaiks ir nustos klausinėt. Tai kaip jums tai patinka?

T: Bet, pavyzdžiui, mūsų baudžiamojo proceso kodekse yra išvardintos priemonės, kurias turėtų taikyti pareigūnai aukoms..

I: Turėkit galvoje, kad nesiūlo, netaiko, nežino. Ne-ži-no. [Pauzė] Vat įsivaizduokit – nežino. Tai vat čia yra apie specializuotus mokymus. Devyni iš dešimties nėra nei skaitę, nei matę, nei girdėję. Galbūt kažkada, kai mokėsi, koks nors profesorius paminėjo. Bet kad tai būtų reikalaujama tarnybos vietoj, suprantat, kad tai įeitų į jo kasmetinio kvalifikacijos kėlimo reikalavimus, aš jums labai rimtai ir atsakingai sakau.. Policijos departamento aukštos pareigūnės, tokios dvi buvo, dabar kažkaip nebesigirdi, bet jau buvo ne tas žodis [Tris kartus pabeldžia į stalą]... įžūlumu, kažkoku perdegimu, įsiūčiu ant aukų... Žmogaus teisių komitete, tai yra parlamentinę kontrolę vykdomas komitetas, kuris jau išsikvietė policijos departamento atstovus mūsų iniciatyva, paklausti, kodėl yra taip arba kitaip. Tai, reiškia, kai mes klausiam, kodėl vat būtent, tai jos įžūliai ir narsiai atsako: „Mes jūsų direktyvų neskaitom“. Yra Nusikaltimų aukų teisių direktyva, pagal kurią, reiškias, priimtas tas įstatymas, ta generinė pagalba. Bet toj pačioj direktyvoj yra parašyta, kad artimųjų smurto aukoms yra reikalinga ypatinga apsauga, pagalba, pasitikėjimas ir t.t. Tai jie net neskaito. Tokio, reiškia, daugiau mažiau diskursyvaus dokumento, kuris prašo išskirti vieną aukų grupę ir su ja elgtis kitaip, negu su vagimis, izdo grobstytojais ir panašiai, jie su pasibjaurėjimu ir tam tikra narsa sako, kad jie vykdo baudžiamąjį kodeksą. Baudžiamasis kodeksas yra neutralus lyčiai. Tai vat suprantat, tai yra tiesiog persmelkta per visas įstaigas, per visas institucijas ir yra nerašytas susitarimas – moterų problemų nespresti, sakykim taip [Nusijuokia]. Kad ir kaip būtų man gaila. Ir čia pat, reiškias, jų viršininkas yra... „Joms nieko neatsitiko“.. Mes rašėm į spaudą, į LRT, į portalą, kaip taip gali būti.. Kad nuo to kenčia aukos ir kad panašiai, ir kad valstybė moka algas pareigūnams, tai ji turi pasirūpinti, kad pareigūnai atliktų savo funkcijas.. [Pauzė]

T: O galbūt su jūsų centro pagalba, gal jūs siekiate, kad būtų taikomos tam tikros specialiosios apsaugos priemonės aukoms, tarkim, ikiteisminio tyrimo metu?

I: Siekiam. Siekiam. Absoliučiai visiškai. Bet kas iš to išeina [Juokiasi]. Atsako, reiškia, įstaigos, kad mes jiems ne viršininkai. Ką mes galim padaryt, mes tikrai galim informuoti aukas, ką mes darom, tai tikrai absoliučiai darom. Ir tikrai, perkeliat va šitą Nusikaltimų aukų teisių direktyvą, yra priimtos generalinio prokuroro ir generalinio komisaro rekomendacijos, tai mes jas ir išsiunčiam aukai, kad ji pasiskaitytų savo teises. Ir telefonu aiškinam. Bet va šitos prokuroro rekomendacijos tai prilygina artimųjų smurto aukas, aš sakyčiau ir su lytimi susijusio, nes apie seksualinį smurtą klausiate.. nepilnamečių jurisdikcijai. Kad moteris turi teisę prašyti būti apklausta vieną kartą, pas ikiteisminio tyrimo teisėją, kad būtų daromas įrašas, kad ji daugiau nebūtų klausinėjama, tai įdomu, kas tą taiko?

Ta prasme mes, jei dar nueina su mūsų advokatu, tai jie ten labai pasimeta, sako: „Mes nepasiruošėm, mes neturim techninių galimybių“. Tada mūsų advokatas sako: „Gerai, mes ateisim kitą kartą, pasiruoškite, turėkite technines galimybes“. Tai vienetai atveju, kada mums visa tai kažkaip pavyko ir tai dar, reiškia, nors tai yra kriminaliniai nusikaltimai, tai turėtų būti valstybės garantuojamas advokatas. Tiesą sakant, nežinau, buvau girdėjusi, jog yra poslinkiai toje pusėje, kad bent teoriškai kriminalinių nusikaltimų aukoms priklauso advokatas... Ar jūs turit tokių žinių? Žodžiu, čia turbūt per tą bendrą pagalbą yra įskaitoma, kad jos gali kreiptis... Bet matot, reiškia, smurtautojui, tai jau yra seniai seniai įsitvirtinus sistema, kad jis gali net nekalbėti be advokato, kad valstybė privalo atsiųsti ir jis čia turi būti. O auka turi teisę, bet ji neturi galimybės. Arba ji pati, arba su mumis, arba kažkaip taip.. Bet jos yra net neinformuojamos, jos neturi tų žinių. Tai vat aš norėjau paklaust, ar yra dabar kažkas daroma, kad ir aukai, kad ir jos neklausia be advokato?

T: Nesu girdėjusi, dabar tiksliai negaliu atsakyti. Bet lygtais ne.

I: Nu ir sakau, išplėtė antrinę pagalbą nusikaltimų aukoms, va tą antrinę. Ten yra savi šokiai, ten yra be galo prastas servisas, ten yra labai negražus elgesys su mūsų moterimis. Čia sava tema ir apie tai žinoma... [Nutyla]

T: Mhm. Mes jau šaip kalbėjom šiek tiek apie priežastis, bet norėčiau dar pakalbėt apie vat tyrimą, kuris buvo darytas 2016 m. Jis parodė, kad lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių labiausiai pateisina seksualinį smurtą prieš moteris. Kaip jūs manote, kodėl?

I: Todėl, kad valstybė neatlieka savo namų darbų. Aš jum sakiau, kad įstatymai yra geriausia sąmoningumo ugdymo priemonė. Prisiminkit tuos du šimtus atvejus 2010 m. ir tris tūkstančius su puse atveju per penkiolika dienų 2011 m. Vat jums ir prašau. Ta prasme, valstybė neatlieka savo namų darbų, savo pareigos, garsiai nepareiškia, nekriminalizuoja, nesudaro aukoms galimybės kalbėti, gauti pagalbą. Atsirado prasmė kreiptis su mūsų įstatymu, pačios parašėm. Sėdėjau toj pačioj darbo grupėj prie Žmogaus teisių komiteto su kitom nevyriausybinėm organizacijom, kurių iniciatyva ir buvo sudarytas tas įstatymas. Jis praėjo per parlamentą, vienas prieš du susilaikė vienbalsiai. Taip kad ir tame įstatyme buvo užkoduota, kodėl aukos tūkstančiais pradėjo kreiptis, dabar jau dešimtimis tūkstančių kreipiasi. Dabar maždaug apie 60 tūkst. per metus. Dėl to, kad ten buvo įdėta specializuota, kompleksinė, valstybės garantuojama pagalba. Tai tą prašom įsidėmėti, kad moteriai, patyrusiai tokią masyvią traumą, nėra rezono kalbėti su kiekvienu ten, taip sakant, vaikinui, kuris baigė socialinį darbą ir kuris ten kelia ragelį kokiam nors generinės pagalbos centre. Čia yra moterų pagalba moterims, čia yra horizontali, klientui draugiška, specializuota.. ir būtent su specialiu pasiruošimu, kaip jau sakiau,

žiniomis iš struktūrinių smurto priežasčių, žiniomis apie traumą grįstas konsultavimas ir taip toliau. Nes pastaruoju metu mes esam prisidėję inicijuojant ir rašant metodines rekomendacijas, kartu su kitomis šalimis, ten tą „SBNL Approach“ – strength-based needs-led approach. Čia vat yra susiję su jūsų klausimu, kad pagalba seksualinio smurto aukoms negali būti bendra socialinė, generinė, kur žiūrima iš specialisto ir kliento vertikalios pagalbos požiūrio. Žinot, specialistas ir auka turi daryti tai, kas jai buvo pasakyta ir jis ją tikrina, bauduoja, sudaro jai ten grafikus ir panašiai. Tos moterys yra ne socialinei rizikai priklausantys asmenys. Seksualinę prievartą gali patirti bet kas, kaip jūs pati suprantate. Yra tarptautiniai dokumentai, tarptautiniai tyrimai, klausimas tik, kaip tie dokumentai nuleisti į mūsų šalies praktiką. Ta pagalba, kuri skatina moteris kreiptis, kuri skatina gijimą, kuri skatina visuomenės gijimą, nuostatų keitimąsi, yra ta, kuri pripažįsta moters galias ir jos realius poreikius. Nedaro jos iš karto, nekiša jos į Prokrusto lovą kartu su socialinių įgūdžių stokojančiais, iš kalinimo įstaigų išėjusiais, ten priklausomais, valkataujančiais, ką socialinio darbo paradigma ir suponuoja. Nes tai vyksta pagal Socialinių paslaugų įstatymą. Pagal tą generinį įstatymą moterys ir nesikreipia, ir pagalbos negauna, ir dar yra antrą kartą traumuojamos. Dabar mes turim dar vieną generinį įstatymą ir vėl bandom tą patį, nors ant to grėblio jau buvom užlipę. Ir buvo akivaizdu per tuos dešimt metų, kad atsiradus specializuotai kompleksinei pagalbai, moterims yra absoliučiai patrauklesnė ir efektyvesnė, ir visuomenei daug labiau apsimokanti vat ta mūsų horizontali, žiniomis apie traumą grįsta ir moters galių ir poreikių pripažinimu grįsta pagalba. Visur kur... Pasakėm a, kodėl nepasakius b... Mes jau, Lietuva, praėjom pirmą tokį bandymą su šituo Smurto artimoj aplinkoj įstatymu. Lygiai tą patį reikia pakartot su išprievartavimų centrais, pagal teisingą paradigmą, prie gydymo įstaigų, kaip jau sakiau. Kur būtų viskas suteikiama iš karto. O po to jau sveikimui, ta ilgalaikė pagalba, tai prašom pas mus. Bet moteris... Kaip čia pasakius... Jinai gavo įgalinimą, gavo teisingą valstybės reakciją, jinai gavo teisingumo jausmą ir teisingą atspindėjimą. Tyrimai rodo, kad jei moteris gauna tą nuvertinantį, neteisingai atspindintį žalą, kuri yra padaryta, reagavimą, tai ji pati nuvertina savo patirtis ir vietoj to, kad bandytų gyti nuo traumos vat šitos, atsiranda kita dalykai. Arba ji somatizuoja, pradeda sirgti, galvą skaudėti, lytiniai organai užsidegti, arba ji užsiima self medication, raminantys, neduok Dieve alkoholis, narkotikai, kas yra sukibę su seksualiniu smurtu patirtu.. Tiesiog, tyrimams žinoma. Tai ta teisinga reakcija yra viskas. Ji padeda moteriai teisingai konceptualizuoti ir sumažina traumos pasekmes. Bet kartu ir visuomenei duoda teisingą pranešimą ir mes galime tikėtis, kad keisis pažiūros. Iki mūsų įstatymo priėmimo auką kaltino 86%, čia lygtais Eurobarometro duomenys irgi. Priėmus įstatymą, man rodos 2015 m. ar 2016 m., jau tik 42%. Mintį supratot? Tai yra valstybės atsakomybė, jau formuojasi kitas diskursas. Pasikartosiu – įstatymai yra geriausia sąmoningumo ugdymo forma.

T: Tai jūs pasisakot už naujų specializuotų įstatymų priėmimą, sakot, kad po jų keisis visuomenės

požiūris.

I: Taip.

T: Nes va kaip tik mano paskutinė interviu dalis yra apie seksualinio smurto prevenciją. Pavyzdžiui, gal kažką galėtų daryti visuomenė, kad mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų prieš moteris?

I: Mhm. Va čia ir prasideda kalbos. „Ir vėl visuomenė!“. O valstybė? Tai vat mano pranešimas jums – valstybė turi pakankamai tarptautiniu įsipareigojimu, stodama visur.. jinai ten visur lengva ranka ratifikavus, pradėdant CEDAW konvencija, toliau galų gale pasirašė Stambulo konvenciją, atsiskaito Jungtinėm Tautom kas keturi metai.. Jinai turi pradėti daryti namų darbus, o ne viską numesti visuomenei, kad va visuomenė turėtų... Aš jums sakiau, kad įstatymai yra geriausia sąmoningumo ugdymo forma. Jeigu tai yra baudžiama, jeigu į tai yra rimtai žiūrima ir gaunama parama... tinkamą paramą ir pagalbą, o smurtautojas jam priklausantį baudimą, tuomet... visuomenė ir susideda iš aukų ir smurtautojų. Aš labai atsiprašau, bet jei tai yra su lytimi susijęs smurtas ir struktūrinės priežastys, vyrų dominavimas ir galios nelygumai, tai šitoj vietoj reikia adresuotis į tuos, kad tiems, kurie turi daugiau galios, tą galią sumažinti.

T: O gal kažką moteris gali daryti, kad mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

I: Va čia yra aukos kaltinimas. Čia yra aukos kaltinimas. Nevaikščiok tamsiom gatvėm, renkis, reiškia, užsagstyta ten iki [Rodo į kaklą]... Ten dar kažką, reiškia... Don't talk to strangers ir kas tik nori. Va čia yra aukos kaltinimas. Moteris nieko neturi daryti. Kodėl vyrukai susitikę kažkur prie alaus baro, apsikabina, ir po to važiuoja gerti į plotą ir niekas nieko neišprieivartauja? O moteriškai čia jau griežtai priešparodoma, nes jinai tuo pačiu parašo sutikimą, kad ją visi ten... taip sakant.. [Pauzė] Taip kad čia yra apie tai, kad arba visuomenė, arba moteris... Čia yra atsikalbinėjimas. Tai yra būdas įvynioti, atitolinti valstybės atsakomybę, kurios valstybė nenori prisiimti, nenori vykdyti, nenori steigti, finansuoti, pripažinti, nenori mokyti, nenori reikalauti licencijų, nenori reikalauti, kad pagalbos centro akreditacija būtų už turinį. Nenori! Ir mūsų mokesčių mokėtojų pinigus mēto, taip sakant, ant vėjo.

T: Atrodo, surinkau visą informaciją. Ačiū už jūsų atsakymus.

2 priedas. Interviu su informantu nr. 2.

T: Pasirinkau apklausti jus dėl to, jog jūsų tarnyba šiuo metu yra akredituota pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims tarnyba. Kokią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims teikia būtent jūsų asociacija?

I: Na, formaliai, tai mes esam [Pagalbos tarnybos pavadinimas], dirbame kaip... Turime dvi pagrindines programas, tai dirbam kaip specializuotas kompleksinės pagalbos centras, teikiame pagalbą nuo smurto artimoj aplinkoj nukentėjusiems asmenims, čia nuo visų rūšių smurto. Kita mūsų programa, nauja programa, tai dirbam kaip pagalbos tarnyba. Teikiame nuo visų nusikalstamų veikų nukentėjusiems arba galimai nukentėjusiems pagalbą. Tai šiai dienai.. Apie seksualinį smurtą, tai gal išskirčiau savo tokią asmeninę patirtį, man teko organizacijoj.. Tiksliau, anksčiau dirbau organizacijoj, kuri vykdė projektą, kur buvo visuotinis projektas apie pagalbos modelio kūrimą nuo seksualinio smurto nukentėjusioms moterims ir merginoms. Tai gal tokia patirtis ir toks prisistatymas. Šiai dienai aš negaliu pasakyti, kad labai mes turime tų nukentėjusių nuo seksualinio smurto moterų ar merginų kaip klienčių atskirai. Vėlgi, gal irgi iš asmeninės patirties pusės pažiūrėčiau, jeigu kalbama apie seksualinį smurtą artimoje aplinkoje, šeimoje, ta prasme nuo partnerio, nuo intymaus partnerio, kažkokio tai... turbūt dar baisiau – artimo žmogaus.. Tai galiu pasakyti, kad klientėms tai yra tabu, jos nenori apie tai kalbėti, nenori to kelti ir vis tiek smurtas aplinkoj aplinkoj nėra vienos rūšies, jis yra kompleksinis. Tai vat tas seksualinis smurtas yra sunkiai atpažįstamas pačių aukų, labai sunkiai. Jis labai jautrus, žinot, įvairiai, vienos reaguoja taip, na, susigėdijimu, taip „Ui, oi“ [Juokiasi], kitos reaguoja taip, kaip į pareigos atlikimą. Na, ta nuostata, kad seksualinio smurto gyvenant, pavyzdžiui, santuokoje arba partnerystėje išvis negali būti. Yra seksualiniai poreikiai ir juos reikia patenkinti. Čia net tas klausimas neužduodamas. Kas liečia iš šono, tai kaip pagalbos tarnyba, tai šią minutę mes tokių klienčių neturim, tai aš manau, kad tai yra problema viešinimo, supratimo. Nėra galutinai išspręsta... Imant pagalbos tarnybos klausimą, tai nėra išspręstas, kaip klientas gali pasiekti.. kaip auka, nukentėjęs asmuo gali mus pasiekti. Nėra sistemos. Jeigu smurto artimoje aplinkoje sistema yra, mes gauname pranešimus apie pradėtus ikiteisminius tyrimus, tai tuo tarpu pagalbos tarnyba, tai yra viešinimo ir žinomumo arba aukos sąmoningumo klausimas, kiek pati auka norėtų, pavyzdžiui, nežinau.. kreiptis išspręsti šitą klausimą ir kokias galimybes mato. Tai viskas būtų gerai, jeigu mes kalbėtume apie tokius nusikaltimus kaip plėšimai, vagystės, nežinau, gal terorizmas. Bet jeigu mes kalbam apie seksualinį smurtą, kas yra labai, labai jautru, nes labai... visuomenėje yra tas aukos kaltinimo principas. Na gal ne visada, sakykim, dažnai yra to kaltinimo, bet nebūtinai kaltinimo, o labiau atsakomybės prisiėmimo. Tai va. Visos sistemos problemų... kur yra problemos... probleminius stalčiukus, tai aš galėčiau kalbėt iš asmeninės patirties, kur mes 2015-2017 m. vykdėm

būtent apie seksualinį smurtą.. Tai mes kontaktavom su prokuratūra, policijos komisariatais, tiesiog, kad esant reikalui teikti psichoemocinę, psichologinę ir, pagal galimybes, aišku, teisinę pagalbą. Tai jeigu kalbant atskirai apie tas pagaldas, tai aš manau kalba eitų ne apie vieną ar du kontaktus, o būtų toks... vedimas. Nežinau, aš gal klystu, bet man atrodo, kad būtent to projekto rėmuose atsirado tokia sąvoka kaip „atvejo vadyba“. Ta atvejo vadyba, kai tu imi tą bylą ir tu eini su visais specialistais, vedi nukentėjusį asmenį, auką per visą procesą, kas yra labai, labai be galo sunku tikrai. Iš teisinės pusės yra būtinas, tiesiog būtinas geras advokatas, kas kainuoja didelius pinigus. Ne teisininkas, kuris konsultuotų, bet advokatas, kuris atstovautų, kuris kalbėtų, eitų per visas tarnybas, nes ta antrinė viktimizacija, tas institucinis smurtas tokio pobūdžio aukoms yra didžiulis, tikrai. Čia turbūt būtų galima peršokti į kitą pusę, į prevenciją ir vertybinius dalykus, kaip mes matom ir kaip suprantam. Toj vietoj tai tikrai yra ilgas procesas, kad valdžia žiūrėtų į seksualinio išnaudojimo ir seksualinio smurto ir prievartos aukas, visuomenė žiūrėtų kitaip. Aš turbūt savaitę kokią galėčiau pasakoti apie aukų patirtis.. [Juokiasi] Todėl taip sakau, nes tikrai turėjom klienčių ir... Suprantat, tarsi institucijos nieko blogo nenori.. Bet iš tikrųjų taip neturėtų būti, kai tyrėja policijoj ima ir pasako grupinio išžaginimo, išprievartavimo aukai „Vaikeli, nu ko tu tenėjai... Nu ko tu tenėjai..“ Čia buvo atvejis, kai mergina studentė grįžo namo, ji gyveno šalia kaimo vienkiemyje. Buvo birželis, po sesijos, ilgai, žinot, netemsta, jinau paskutiniu autobusu apie kokią 10 val. dar šviesoje grįžo namo, išlipo iš autobuso, tiesiog reikėjo paeiti truputį keliuku, vieškeliu, iki namų. Kaimo bernai, pavadinkim, trise važiavo, tiesiog sustojo prie jos, įsitempė į mašiną ir išprievartavo. Mergina ėjo, aišku, karšta, plonai apsirengus, ten gal su sijonėliu ar suknete kažkokia. Tai vat, kai ji kreipėsi į policiją, tai jai moteris tyrėja pirmas dalykas, kurį jai pasakė, buvo: „Ko tu tenėjai“. Ir va šita, sakykim, klišė, ar ne, kad tas tarsi... Tyrėja irgi gero nori, ji tarsi žmogiškai sureagavo, bet neturėtų taip iš institucijos pusės būti. Ta mergina tikrai labai faina, protinga, išsilavinusi, suprantanti visą kontekstą, jinau sako: „Aš taip supratau, kad aš kalta“. Visuomenės lygmeny tas ir yra, kad kaltė, net ne kaltė, o atsakomybė už įvykius uždėdama nukentėjusiam asmeniui. Bet neiškėlė tyrėja, pavyzdžiui, klausimo, kad jie gal galėjo pravažiuoti neišpratavę pro šalį, a? Va jie tai negalėjo pravažiuot neišprievartavę, suprantat. O ji tai jau galėjo rinktis, eit ar neit pro šalį. Va čia atsiranda tas lyčių lygybės kontekstas, suprantat. Mergina turėjo pasirinkimą, eiti ar neiti, o tie vargšeliai neturėjo pasirinkimo, prievartauti ar ne prievartauti. Tai vat čia ir pagalbos teikime, toks va atsiliepia. Kad tu susiduri ne tik su sunkia psichoemociene būsena kliento, nukentėjusio asmens, bet tu dar ir turi, kas kelia labai gilius jausmus, ir pyktį, ir nepasitenkinimą, ir, nežinau, nusivylimą, jeigu ir tyrėja sako tokius dalykus. Aš jau nekalbu, kai prisijungia kokie prokurorai arba ateina į teismą. Viena klientė pasakojo, kad kaimynas išprievartavo ir ten buvo ne vienkartinė prievarta nepilnametės merginos, tai teisme ar iš teisėjo, ar iš kažkokių institucijų buvo: „Oi kokia subrendus, gražutė, nepasakysi, kad nepilnametė“. Suprantat, apie ką kalba? Mergina, auka tai girdi, ji girdi viską. Nes ją žmonės vertina, ir va tokioj būklėj

žmogui... Ji nori nenori renkasi, kas jos pusėj, kas prieš ją. Tarsi ir jų reakcija, nu, žmogiška, galim nurašyt. Bet ji mažiausiai yra neprofesionali. Tai tokių būna. O kas liečia psichologinę būseną, tai jau truputėlį užsiminiau, kad prisidėjimo prie proceso metu labai svarbu, kad būtų nebūtinai psichologas, galbūt specialistas, pavadinkim taip. Nes labai daug atsakomybių uždėdam psichologams. Bet psichologai, turbūt, dirba, na, su gilesniais dalykais. Čia tiesiog specializuotas konsultantas, kuris išmano tą lyčių kontekstą, žmogaus teisių kontekstą, tą ribų klausimą, procesinius veiksmus. Jisai geba paruošti tą žmogų teismo procesui, pabūti, palaukti, palydėti, pabūti šalia, kažkaip tai padirbėti su žmogaus emocijomis, jeigu jos sukyla, tiesiog pabūti šalia.

T: Tai čia jūsų darbuotojai ir teikia tokią pagalbą, ar ne? Per tuos procesus palydi?

I: Šiaip tai mes, žinot, pagalbą teikiame pagal poreikį. Galbūt pas mus patenka žmogus, kuris turi psichologą, psichoterapeutą netgi. Tokiai traumai vieno ar dviejų psichologų konsultacijų gali neužtekti. Tai visgi yra jautri, trauminė patirtis ir čia reikalingas ilgalaikis darbas su psichologu. Galbūt ir su psichoterapeutu. Visaip būna. Būna, kad žmogus jau turi psichologą ar psichoterapeutą, kuris atitinka, sutinka, supranta. Bet principė mūsų pagalba susideda iš to viso palydėjimo per tą skaudų, sunkų laikotarpį. Yra ir psichologas, ir teisininkas, advokato, deja, nepatempiam [Nusijuokia]. Ir specializuoti konsultantai. Kas yra labai svarbu tokiais momentais, mes visada akcentuojam, kad žmogus yra ne tik rezultatas. Rezultatas, be abejo, kad teisingumas nugalėtų, kad nusikaltėlis būtų nubaustas, tai yra labai svarbu kenčiančiai aukai, nukentėjusiajam, labai svarbu. Bet ne tik galutinis rezultatas, bet ir procesas svarbus. Kaip tą žmogų įgalins, sugrąžins galią valdyti savo gyvenimą, savo emocijas, norą eiti toliau per gyvenimą. Tai va. Tas procesas yra labai svarbu ir kas šalia bus, kas jį lydės, ir pats žmogus turbūt turėtų rinktis, ko jam reikia. Jisai ateina, jisai papuola, žinot, gal su vienu žmogu jam sutinka biolaukai, jam jis gali atsivert, prieš kitą negali.. Tai yra gyvas žmogus visgi. Tai ir konsultuoti su vienu gali, su kitu negali. Tai va. Tai tas dalykas sueina į tą tokį procesą. Negali pasakyti, kad yra taisyklės, žinot, kad va čia yra tiek konsultacijų, tiek psichologo, tiek teisininko.

T: Jūs tikrai labai plačiai atsakėt į klausimą ir paminėjot nemažai problemų, su kuriom susiduria aukos būtent teisėsaugos srityje. Kyla klausimas, ar žinot kažką apie aukų pagalbos paieškas pagalbos tarnybose? Pagal Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą akredituotas nemažas skaičius pagalbos tarnybų ir įdomu, ar aukos gauna reikiamą pagalbą ir tose pagalbos tarnybose.

I: Na, visų pirma, pagalbos tarnybos akredituotos buvo ir pradėjo dirbti tik nuo rugsėjo mėnesio, tai

praėjo labai labai mažai laiko. Kitas dalykas.. Na, jau čia turbūt į valstybės darželį akmenukas, tai kad čia yra visiškai, absoliutus chaosas. Tai yra visiškai, absoliučiai neišdirbta sistema. Visiškai neinvestuota į viešinimą. Atsiprašau, kad ir kaip ten bebūtų, bet jeigu aš nukentėjau nuo bet kokios nusikalstamos veikos, tai aš tikrai tikrai nepulsiu internete ar kažkur ieškoti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puslapio, koks projektas ar veikla yra finansuojama. Tai yra absurdas. Kitas dalykas. Jeigu aš esu afekto būsenoj nukentėjusioji, ypatingai nuo tokių jautrių nusikaltimų, ir man pakiša pareigūnas dvidešimt šešių organizacijų pavadinimus, kur, pavyzdžiui, yra [Vardina pagalbos tarnybų pavadinimus, dauguma jų yra naujai įsikūrusios organizacijos]... Suprantat, man tie pavadinimai tai nieko nesako. Čia, iš ko aš išvardinau, yra ir kolegijų, kurios yra nuostabiai dirbančios, stiprios organizacijos, bet tai yra sąrašas pavadinimų. Tai jeigu aš truputėlį sąmoninga, tai aš paklausiu pareigūno, ką jis man čia davė, ką čia reiškia ir kur man kreiptis dabar, apie ką čia tos visos [Vardina pagalbos tarnybų pavadinimus] ir t.t. Ir pareigūnas, tikrai galiu pasakyti iš patirties, dirbant su specializuotos pagalbos centru su įstatymu jau dešimt metų, kad mes dar susiduriame su jo vykdymo problema, nors, atrodo, jau užsimerkę turėtume tai daryti. O čia, suprantat, sąrašas. Tai kaip žmogui išsirinkti, kaip jam ten papulti. Tai va čia yra visiškai sistemos nebuvimas. Akredituojasi, kas tik nori. Man, pavyzdžiui, dar yra labai svarbu, apie ką kalbam ir su ministerija, kuri atsakinga už įstatymo vykdymo priežiūrą, kad man yra labai svarbi kokybė. Ta kokybė.. Ar tikrai visos organizacijos vienodai supranta tą pagalbą nukentėjusiam asmeniui, ar visi supranta tą aukos sindromą, aukos psichologiją, kaip tai veikia? Kaip žmogus jaučiasi, kas galėtų jį įgalinti jį jaustis geriau ir tuos procesinius dalykus? Pradėkim nuo to, kad net ir akredituotiems visiškai neskirta lėšų ar kitų instrumentų nenumatyta viešinimui, kas ta pagalbos tarnyba, kad jos išvis yra.. Kas gali kreiptis, kada, nuo ko ir ką jos gaus. Tai čia pradinis. O po to, kai duoda tą lapą, lankstinuką.. Lankstinuko išleidimas, aš, žinot, specialistas, suinteresuotas asmuo, bet net ir aš neperskaičiau. Pažiūrėjau, pagalvojau [Nusijuokia], apie ką mes kalbam. Tai tikrai neskaitys žmogus ir nesigilins ir prie viso šito, dar jisai turi kiekvienos iš tų dvidešimt šešių organizacijų įlįst į jų puslapį arba susirasti kažkokią informaciją, pagalvoti, tada susisiekti, tada sužinot, kokiais principais dirba tos organizacijos. Suprantat, ant kiek žmogus turi būti prakutęs, žinoti savo teises. Kas jam išaiškins jo teises? Patruliai? Kas jam išaiškins? Tie, kurie pareiškimą priima? Niekas to nedaro. Ir žmogus tada paliktas. Lygtais įstatymas yra, finansavimas minimalus, absurdiškai minimalus yra, akredituotų įstaigų kiek nori, bet realiai neveikia. Tai mes, pavyzdžiui, su savo pavadinimu [Pagalbos tarnybos pavadinimas], tai mes dar gal turim šansų, kad į mus kažkas kreipsis. Bet vargu. Vargu, ar išprievartauta mergina, moteris, jauna moteris žinos, kad tai yra jos teisių pažeidimas. Ne, tai bus baudžiamasis procesas, iš karto įsijungia tyrėjai, teismo medicinos ekspertai, iš karto visi tie.. Suprantat, tas, kada žmogus pradės ieškoti tos pagalbos, tas traukinys gali būti nuvažiuavęs. Ta viktimizacija, pirminė, antrinė, tretinė, jau bus padaryta. Žmogus jau savo teisių nežino. Aišku, nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, jai ir

sakytų: „Reikėjo pasigooglint“. Aš noriu pasakyti, kad sistemos nebuvimas iškreipia visą vaizdą ir visą rezultato gavimo tikimybę. Tikrai iškreipia. Sveikatos apsaugos ministerija yra pasitvirtinusi aprašą, man teko dalyvauti darbo grupėje, kur buvo patvirtintas aprašas ginekologams, jis ten kažkaip vadinosi „Seksualinį smurtą patyrusių moteriškos lyties asmenų apžiūros protokolais“. Tai va, tarsi, tai vienas mažas žingsniukas, nors, aišku, buvo didelis darbas padarytas ir specialistai ten tikrai buvo surinkti superiniai, ir „Užuovėja“, ir vaikų psichologai, ir gydytojai ginekologai, teismo medicinos ekspertas, tikrai, superinė darbo grupė buvo. Išėjo labai geras produktas, bet jis yra labai nedidelis. Žinot, jis iš viso konteksto išsoko, vieną paėmė, gavosi maždaug: „Nu turim, pasidžiaukim, super“. Bet kur yra tikimybė.. Vėl, imkim per save. Jeigu aš patyriau prievartą, tai negi aš eisiu per ligonines ir ieškosiu, kur yra kabinetas, kad mane saugiai apžiūrėtų ginekologas? Aš nueisiu į policiją, policijoje gausiu: „O tu tikrai? Ar išgėrus buvot, ponija?“. „Buvau išgėrus“. „Mmm, tai o kur susipažinot su prievartautoju? Bare? Ohoho [Imituoja juoką]“. Ir jau čia užsibaigia viskas. „Tai pati norėjai, koėjai į barą“. Nesvarbu, kad gyvenam, tarsi, teisinė, demokratinė visuomenėje, aš turiu teisę eiti į barą ir vartoti alkoholį, aš suaugęs žmogus. Tai ar būtina dėl to mane prievartaut? Čia galbūt tie socialiniai momentai, vertybiniai momentai prasilenkia su teisiniais, dar nesurišti jie. Čia vat pagalbos tarnybos, labai fainai, kad akredituotos jos, bet... Pagalbos tarnybose mes esam apsijungę į asociaciją. Tai yra moterų organizacijos, dirbančios lyčių lygybės ir moterų teisių kontekste, kur mes tą lobizmą, apie kurį aš čia šneku, ir bandom daryti. Mes suprantame, kad jeigu nebus aiškios sistemos, tai tikrai nei žmogus, nei auka mus pasieks, nei mes ją pasieksim, nei mes galėsime kompetentingai suteikti jai pagalbą. Nes čia yra vienas dalykas, darbas su žmogum, o kitas dalykas – teisiniai momentai, pagal kuriuos žmogus, teikiantis pagalbą, turi išmanyti tuos teisinius momentus ir žinoti, kas yra baudžiamasis procesas, tiesiog turi dirbti kompleksiskai. Bet klausimas, ar iš visų tų akredituotų pagalbos tarnybų tikrai, tos, kurios nėra dalis asociacijų, niekas neturi teisės prižiūrėti jų kokybės, ar ne. Galbūt, nors aš nenoriu apie kolegas taip sakyti, bet jeigu, pavyzdžiui, yra religinė bendruomenė, ar ne. Arkivyskupijos, pavyzdžiui, tai yra religinė bendruomenė. Tai jūs man dabar pasakykit, kaip valstybė supranta pagalbą ir kas prižiūri kokybę. Gal aš čia pašaržuosiu, bet dešimt „Sveika, Marija“ tai nėra sprendimas. Bet vėlgi valstybė nepasivargino prižiūrėti, nepasivargino pasidomėti, kaip bus kontroliuojama visa tai ir kaip tai veiks. Grįšiu prie dabartinių baisių įvykių. Kartais žmonės, kurie aukoja, norisi paklausti jų, dėl ko tu aukoji. Ar dėl to, kad nuo savęs nusiimti krūvį, ar dėl to, kad iš tikrųjų duotum tai, ko žmogui reikia čia ir dabar. Aš tikrai garantuoju, kad būtų pusė ant pusės. Tas pats gavosi ir su šitu įstatymu. Mes priėmėm, mes įrodėm, kad taip, įstatymas yra, padarėm, bet ar iš tikrųjų tai pasiekėm ir kaip pasiekėm, tai čia dar klausimas.

T: Kaip tik norėjau klausti apie tą kokybės aspektą, kaip ją išgauti. Jau nemažai dalykų paminėjot, kad, pavyzdžiui, reikia baudžiamąjį procesą išmanyti. O kokių dar žinių reikia darbuotojui,

pareigūnui ar konsultantui, kad jis galėtų kokybiškai bendrauti su seksualinį smurtą patyrusia moterimi?

I: Aš, visų pirma, manyčiau, kad tai turėtų būti specializuoti visų sričių specialistai. Tiek prokuroras, tiek ikiteisminio tyrimo tyrėjas turi turėti tam tikras asmenines savybes, turi būti empatija, turi suprasti, kokia tai yra auka, kokio lygio tai yra nusikaltimas ir kokį duoda poveikį toks nusikaltimas nukentėjusiam asmeniui, jo gyvenimui, gyvenimo kokybei, ateičiai, intymiam gyvenimui ir t.t. Šitoj vietoj sakau idealų variantą. Norėtusi tos specializacijos. Su viena, su antra, su trečia apkausa ir viena, antra, trečia byla prokurorai, teisėjai specializuoti, kurie spręs tokias bylas, kurie gerai išmanys iš praktinės pusės, o ne tik pasiskaitę koduką.. Na, žinot, įeini tu į tą bylą, bet aš netikiu, kad ten kokie nors keturių šimtų lapų bylą skaito teisėjas. Nu neskaito. Skaito tik nutartį. Jeigu tas pats teisėjas vestų tokias bylas, jis jau suprastų. Mergina, apie kurią aš jums jau pasakojau, kreipėsi į mus žinot kada? Jinai pas mus kreipėsi tada, kai prokuroras skyrė ikiteisminio tyrimo tyrėjai, kad jinai padarytų akistatą. Ar jūs įsivaizduojat, ką reikia išprievartautai merginai ateiti į kabinetą, atsisėsti prieš tris prievartautojus, kurių dar yra trys advokatai, kurie ją žemins ir sudirbinės, ir pasakyt jiems žiūrint į akis, kad tu mane taip prievartavai, o tu kitaip ir dar smulkiai papasakot jiems į akis. Tai apie ką mes kalbam. O pagal baudžiamąjį procesą, tai yra visiškai, kaip pasakyt, normalus procesinis veiksmas. Net ir rekomenduojamas procesinis veiksmas. Idealiu atveju, jeigu tai būtų specializacija, kadangi prievartą patiria daug žmonių.. Turėjau kažkur statistiką, bet dabar nesurasiu. Tai o statistikoje apskritai kalbama apie tas merginas ir moteris, kurios kreipėsi, o yra, nežinau... Jeigu smurto artimoj aplinkoj atveju 60% žmonių niekur nesikreipia, tai šitoj vietoj gal 80% ar dar daugiau nesikreipia dėl visų seksualinių nusikaltimų dėl to, kad tai yra tabu, gėda, atsakomybė ir taip toliau. Ir lieka tas kenčiantis žmogus pats su savimi kentėti ir išgyventi. Tai vat. Grįžtant prie tarnybų, yra tų užsienių praktikų, man yra tekę būti Norvegijoje, žiūrėti, kaip pas juos veikia. Tai pas juos net nedideliame miestely prie pagrindinės poliklinikos atėjus, davus ženklą ar pasakius, kad aš patyriau seksualinį smurtą, ta moteris ar mergina yra nuvedama į atskirą patalpą, uždaroma, kur konfidencialiai vyksta tolesni žingsniai. Ten yra komfortiška aplinka, ten yra ginekologo apžiūros kabinetas, visų mėginių paėmimas, yra pasikalbėjimo, tas vadinamas apklausos kabinetas ir jai nereikia lakstyti į polikliniką, tada pas ekspertus, tada pas tyrėją, koridoriuj dar, žiūrėk, prasilenksi su prievartautoju. Visi tie specialistai ateina būtent ten ir apsiklausia, kiek kiekvienam reikia. Ir jie visi jautrūs, žino, ką šneka. Vėlgi galiu pasakyt iš vienos seksualinio smurto aukos ginekologo apžiūros metu ginekologė pasikvietė teismo medicinos ekspertą vyrą ir jie tiesiog tarėsi. Jauna mergina pasakoja, kaip jie kalbasi: „Nu čia išdraskyto nieko nėra, kraujosruvų nėra, ant baudžiamojo nepatemp. Aišku, visi sakys, kad pati norėjo, nepatemp ant baudžiamojo“. Tai įsivaizduojat. Va taip po prievartos kalbama su mergina. Prie jos specialistai tariasi, ir, pavyzdžiui, mes paskui su tais specialistais bendravom ir

pastabą išsakėm, kad taip neturėtų būti. Jie sako: „Tai palaukit, mes gero norim! Mes kalbam, kaip čia apžiūrėti dar geriau, surinkti duomenis, kad nuteisti tą blogietį ir kaip jūs čia drįstat su mumis taip šnekėti, neįžeidinėkit“ ir taip toliau. Tai, man atrodo, profesionalumas, empatija ir iš esmės sistemos keitimas, sistemos požiūris į šitą nusikaltimo jautrumą, man atrodo, jis yra tiesiog būtinas.

T: Aha, supratau. Man taip pat kyla klausimas, kokias specialiąsias apsaugos priemones reikia taikyti, kad aukoms po išprievartavimo ar seksualinio prievartavimo būtų geriau ir tas procesas nebūtų toks sunkus?

I: [Tyli]

T: Galbūt jūsų centras reikalauja, kad būtų taikomos kažkurios specialiosios apsaugos priemonės?

I: [Pauzė]. Žinot, labai, kaip čia pasakyt, kiekvienas atvejis yra labai individualus. Aš vėlgi gal remčiausi savo patirtimi, dėl to pilotinio projekto, kur mes turėjom. Mes projekte buvom nusimatę 25 atvejus ir dabar nepasakysiu, ar penkis, ar dešimt, kad pasiektų teismą. Tai kaip mes pradėjom dirbti, pasiviešinom per kelias apskritis apie vat tokį projektą ir tokią galimybę, tiek į mus, tiek per policiją, kreipėsi iš viso 80 moterų, merginų ir mergaičių. Iš 80, visos jos pasiekė teismą. Ir čia yra labai svarbu. Pasiekė teismą ir galiu pasakyti, kad 100% visos teismą pasiekusios bylos nuteisė nusikaltėlj, visos.

T: Oho.

I: Tai kainavo, tai buvo norvegų projektas. Ta vat patirtis, advokato su psichologu bendradarbiavimas, tai tikrai tikrai davė rezultatų. Nes reikėjo auką paruošti parodymų davimui, teismo procesui tai iš viso tyliu, tikrai reikėjo paruošti. Tai visgi, kad teisingumas triumfuoja, tai irgi yra labai svarbu, tiek, pirmiausia, nusikaltėliui, antras dalykas nukentėjusiam ir abiejų šitų subjektų aplinkom. Prevenciškai tai veikia, kad čia ne šiaip sau pakabinau ir iš akių mačiau, kad norėjo, o visgi, kad tai yra nusikaltimas ir tai pasakė visos institucijos. Bet dabar grįžtant.. Papildomai kokių paslaugų.. Vėlgi turbūt prie advokato susidūrėm su atveju, kai bandė išžagintos nepilnametės aplinką papirkti prievartautojas. Nes jinai fainai atrodė, tai jisai nežinojo, kad ji nepilnametė. Kai sužinojo, išsigando, ir bandė papirkti jos tėvus. Tai šitoj vietoj įsikišo mama. Tai vat tų teisių žinojimas, aš manau, irgi įgalina žmogų. Taip sakant, svarbūs du klausimai: ką man dabar daryti ir kas dabar bus. Normaliai, jautriai, nevertinant žmogui tiesiog pasakyt, ką dabar daryti ir paskui, kokie variantai, kas turbūt bus. Aišku, būtų labai fainai, kad mes galėtume aukai pasakyti, kad TIKRAI jis bus nubaustas, nes padarė nusikaltimą. Bet,

deja, tai yra ilgas procesas ir garantijų niekas neduoda. Nei mes, nei advokatas.

T: Jau jūs šiek tiek užsiminėt, bet norėčiau šiek tiek pašnekėti apie prevenciją, požiūrį visuomenėje. 2016 m. buvo atliktas tyrimas ir jis rodo, kad lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Įdomu, kaip jūs manote, kodėl? Kodėl tokie rezultatai mūsų šalyje?

I: Aišku, kad švietimas, vertybių keitimas, tai, kas atrodė normalu ir kas yra normalizuojama. Aš, žinokit, žiūrėčiau iš lyčių lygybės. Vėlgi yra daugybė tarptautinių, pasaulinių tyrimų, ar ne. Mes galim kaip norim žavėtis moterimis, ir aš čia nieko nenoriu įžeisti, bet einančią moterį su čadra ir sakyti, kokia ji laiminga ir kaip gerai ji gyvena, bet jos teisės yra pažeistos. Jinai yra, suprantat, kaip ne žmogus. Ji žino savo ribas, žino, ką turi daryti. Kam nervuotis dėl to, ko negali pakeisti. Ji ištekėjo, jai reikia atlikti savo pareigas, ji nekelia sau klausimų, ar jinai gali vairuoti ar ne, gali mokytis ar ne, gali dirbti ar ne, gali gimdyti ar ne, tenkinti vyrą ar ne. Ji nekelia sau tų klausimų. Ramiai gyvena? Žiūrint, iš kurios pusės pažiūrėsi. Ar jos teisės yra nepažeidžiamos? Tai čia yra vertybinis dalykas, man atrodo. Kokios mūsų vertybės. Kurioj vietoj mes moterį padedam. Pažiūrėkit, kiek dabar yra juokelių, kiek daug yra juokelių, ko čia tos moterys nori, ko čia tos feministės nori? Feministės tai išvis iškrypėlės yra [Juokiasi]. Čia irgi vėlgi žinojimo ir švietimo klausimas. Kitas dalykas – ko jos nori? Jūs pažiūrėkit, Grybauskaitė buvo moteris prezidentė, dabar Šimonytė, kiek ministrų turime moterų! Ir, tarsi, mes pateikiame tokį juokelį, kad: „Jeigu nori, tai tegul eina tos moterys į statybas dirbt“. Pakiša po tais esminiais lyčių lygybės dalykais. Kad moterų atlyginimai vis dar yra mažesni, visgi dar motinystės atostogas ima tik moterys. Judesys yra, bet visas vertybes sudrebinti yra sudėtinga. Yra daug, daug tos nelygybės ir, mano supratimu, čia yra dar vienas lyčių lygybės klausimas. Reikia šviesti ir vaikus, ir jaunimą. Aš, pavyzdžiui, būčiau labai už lytiškumo ugdymą, pati turiu socialinio pedagogo išsilavinimą ir domiuosi amžiaus tapimo psichologija, kada vaikam patartina kalbėti apie lytiškumą. Ne apie seksą. Iškreipiamas tas kontekstas. Tie visi šeimų maršai taip bijo, kad: „Neduok Dieve tradicijos..“ O kokia yra tradicija? Kodėl aš kabinuosi prie religinių bendruomenių? Todėl, kad jos yra tradicinės. O kokia yra tradicija? Moteris turi paklūsti savo vyrui. Nes jinai yra vis tiek žemesnė, menkesnė. Vyras yra vyras, o ji vis tiek ten.. Vyras tai galva, o jinai tai ten kažkur ties bamba. Yra labai daug, kaip ir sakiau, tarptautinių tyrimų padaryta ir mūsų Lietuvos specialistai stipriai pasisako, feministinės organizacijos labai stipriai pasisako šitoj vietoj, bet, deja, yra vyrų, kurie nenori tos pozicijos užleisti. Nenori. Ir čia vėlgi atsisukam, grįžtam prie tos lyčių lygybės psichologijos. Vyrai, jie turi būti lyderiai, jie kitaip, jie ten prie alfa individo, o moteris vis tiek turi žinoti tą savo vietą ir moterys nėra tokios solidarios, kad ir liečiant smurtą artimoj aplinkoj. Moterys nėra tokios solidarios, vyrai yra. Jeigu moteris patiria smurtą nuo savo, pavyzdžiui, intymaus

partnerio, draugė visada paklaus su geriausiais norais: „Mušė tave? O už ką?“ Tuo tarpu vyras, jeigu sakys: „Trenkiau savo žmonai“, tai retas vyras, kuris paklaus, už ką. Nu, jeigu trenkei, reiškias buvo už ką. Toksai pasitikėjimas. Ir va tie dalykai jie vaidina rolę. Pažiūrėkit, kad ir tas pats seksualinis smurtas. Kaip merginos, moterys viena kita kaip į konkurentę žiūri. Ir kaip vyrai žiūri į konkurentus. Čia yra daug tokių momentų ir, pavyzdžiui, į prostituciją esančių moterų įtrauktumo, sąvadautojų yra daug moterų. Atrodo, nu kaip tu gali. Man atrodo, kad prevencija, švietimas, lytiškumo ugdymas, mokėjimas, sugebėjimas.. Yra programos, esu pati perėjus, yra tokia merginų programa užsienyje ir vaikinių atskirai, ten tiesiog principas toksai, kad mergaitės nuo 12 iki 18 metų renkasi į grupes su vadovėm, kurios turi lyčių lygybės supratimą, ir kalbasi su jom apie įvairius dalykus. Tiesiog apie rūpimus dalykus ir va tie lytiškumo klausimai, kada aš galiu pasakyti „stop“, kada galiu pasakyti „ne“, jie kyla merginoms. Patikėkit, ne visos atsako, kad jeigu aš atsisėdau tarkim į mašiną, tai aš galėsiu po to pasakyt „ne“. Arba jei aš vakarėlio metu su vaikinu papuoliau į kažkokią intymią aplinką, aš suprantu, kad jei prasidėjo bučiniai, tai jais nesibaigs, nes aš jau nebeturiu teisės pasakyti „ne“.

T: Įdomus argumentas, kad moterims gal irgi reikėtų mokytis pasakyti „ne“, žinoti savo teises. O ką jos dar gali daryti? Ką galima būtų patarti moterims, kad mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

I: Aš tai manau, kad reikėtų vyrus ugdyti, o ne moteris. Moteris... Ta prasme, su moterimi viskas yra gerai. Vyrams reikia aiškinti, kad jie negali taip elgtis. Kad moteris yra lygiavertis asmuo. Vėlgi čia lyčių lygybė. Kad yra lygiavertis santykis, kad ji tau nieko neskolinga, jeigu ji yra graži, jeigu ji yra su trumpu sijonu, ji niekur neprivalo su tavim eiti ir kažką veikti. Neprivalo. Aš manau, kad visgi pirmiausia vyrus reikia šviesti. Va, pavyzdžiui, ir „MeToo“ judėjimas, iškėlė tą problemą. Iškėlė ir labai aiškiai iškėlė. Statistika irgi tai rodo, kad, tarkim, universitetas. Dauguma dėstytojų vyrų prie studentų irgi lenda ir bando ribas. Gal ir yra viena kita moteris pasaulyje, kur irgi piktnaudžiauja padėtim. Bet atvirai pasakius buvo ir man, kad dėstytojas užsidarė mane kabinete. Tai dabar aš suprantu, kas tai vyko. Bet man visą gyvenimą buvo juokinga. Aišku, jis nieko nelietė, nieko. Aš atėjau duoti knygutę dar tais laikais pasirašyti ir jis leido sau paprašyt manęs užėiti ir užrakinti kabineto duris. Taip, aš nuoširdžiai nesupratau, apie ką. Jis nei agresyvus, nei ką. Bet principe taip buvo. O dėstytojas ir garbus, ir turbūt dar po šiai dienai universitete dirba. Tik iš švietimo, pati dirbdama tokioj srity, būtent po „MeToo“ judėjimo, kai mes pradėjom kalbėti su kolegom, kai pradėjau su artimaisiais kalbėti, su pusseserėmis, tai tokios apimtys šito momento. Ir jis taip yra normalizuotas. Aš net pati tai normalizavau.

T: Tai tie judėjimai, reiškia, irgi turi teigiamą įtaką?

I: Žinoma. Jie kelia problemą į viršų. Reikia kalbėti. Ir neapsimeskim, kad čia nieko tokio. Aš manau, kad seksualinis smurtas yra labai romantizuojamas. Pažiūrėkit, kiek yra reklamų, kur moteris pateikiama kaip sekso objektas. Reklamos, prekės, vartotojas per seksualumą. Aš pamačiau, kaip reklamuoja ar tai sauskelnės, kur pusnuogė mama pasiima vaiką, o gal ten kažkokį muilą.. Žodžiu pasiima vaiką. Kodėl ta mama turi būti nuoga? Kodėl? Ar ten valgo šokoladuką, tai būtinai apčiulpt jį turi. Kodėl? Tai tegul vyras apčiulpia. Bet ne. Moteris į tai deda. Jeigu mes reklamuojam, kad ir kokias turistines reklamas, tai būtinai bus parodytas pliažas, kur eina graži mergina su bikiniu. O kodėl su stringais nepraeina vyrukas? Gal aš labiau vartočiau, norėčiau keliaut [Juokiasi]. Tai va moteris taip pateikiama. Trys palmės, dvi merginos su bikiniais, valtelė. Komplektas. Jau aš nekalbu apie sekso industriją, jeigu taip galima pavadinti. Tailande.. arba net į Aziją nereikia keltis, kad ir Amsterdame. Kodėl ten merginos, moterys stovi languose, ne vyrai? Ne vyrai stovi languose. Ant ko visa tai orientuota? Ant alkanų, aistrų nevaldančių vyrų. Nes jie gali ateiti ir gauti viską, meilės ir t.t. O kodėl moterys negali gaut? Kaip beeištume, vėl ateinam į tą pačią lyčių lygybę ir seksualinį smurtą. Nors žinau, kad dabar ir vaikinų yra daug seksualiai išnaudojamų, daug. Ir prievartos daug, ir aš nekalbu apie kokias įkalinimo įstaigas, bet paskutiniu metu tikrai gana paplitęs vaikinų pardavinėjimas, savęs pardavinėjimas. Ir vėlgi tada, iš žmogaus teisių pusės žiūrint, tai yra to silpnesnio eksploatavimas. Jeigu žiūrint į pagalbos tarnybą, vėl man klausimas kokybė. Ar tikrai pagalbos tarnyba, kiekviena ta akredituota tarnyba, kuri yra įsikūrus kelis mėnesius, ar ji turi informacijos, patirties ir galimybes spręsti tokias problemas? Ar žino, kaip veikia sistema, ar supranta, kokia yra trauminė patirtis, pavyzdžiui, seksualinio smurto aukos?

T: Ačiū jums labai, daugiau klausimų neturiu.

3 priedas. Interviu su informantu nr. 3.

T: Jūsų centras yra viena iš akredituotų pagalbos tarnybų Lietuvoje. Tad, pirmiausia, būtų įdomu išgirsti, kokią pagalbą jūsų centras teikia būtent seksualinį smurtą patyrusioms moterims ir merginoms?

I: Mes dirbam tiek su seksualinį smurtą patyrusiomis moterimis, tiek su prekyba žmonėmis, prostitucijos aukomis, darbinio išnaudojimu. Tai visiems šiems atvejams pradinė pagalba teikiama vienodai. Mes užtikriname konfidencialumą, saugų būstą, socialinę pagalbą, psichologinę, teisinę. Ta visa pradinė pagalba tokia pati. Bet kiekvienu konkrečiu atveju išsiskiria tam tikras pobūdis. Pavyzdžiui, seksualinę prievartą patyrusiems asmenims yra išskaidymas – yra pagalba nepilnamečiams, moterims ir vyrams. Tai jeigu sustoti ties moterimis, tai taipogi yra išskaidymas – pagalba lietuvišioms moterims ir užsienietėms moterims. Kiekvienu konkrečiu atveju ta pagalba šiek tiek skiriasi. Na, bet jeigu taip visiškai bendrai, tai galbūt galėčiau įvardinti.. Man geriau pasakoti ne per teoriją, bet per praktiką, jeigu galima.

T: Žinoma, žinoma.

I: Pavyzdžiui, žmogus pas mus ateina labai įvairiai. Kartais mes būdame ta, kaip jūs gražiai įvardinot, pirmojo kontakto institucija, o kitais atvejais mums atsiunčia, nukreipia. Iš tikro tai labai retai mes būname pirmas kontaktas. Dažniau vis tiek eina pirmas kontaktas kažkur kitur ir mes arba patys prašome nukreipti, arba mums nukreipia. Gali mums nukreipti iš policijos, iš kitos įstaigos, organizacijos, galbūt, pavyzdžiui, mokyklos, socialinių paslaugų centro, taipogi patys ieškome. Pavyzdžiui, jeigu žiniasklaidoje pasirodo straipsnis, kokia nors laida ar kažkas ir vyksta pasakojimas, tai kreipiamės į žurnalistus, prašome, kad nukreiptų į mus tą asmenį, tai dažniausiai būna, kad pasiūlo jie tai merginai ar vaikinui ir į mus nukreipia. Tai tada gaunasi, kad mes pirmas kontaktas. Bet jau būna dažniausiai parašytas prašymas ir mes tiesiog įsiliejame. O taip kad jau visiškai visiškai nuo pat pradžių, per mano praktiką net nebuvo atvejų, dabar galvoju..

T: Mane domina ne tik pirmojo kontakto atvejai, apskritai yra įdomu, kaip pas jus ateina žmonės, kad va ir per žurnalistus, ar iš teisėsaugos.

I: Taip, tai kadangi tokie įvairūs atvejai, yra labai sudėtinga papasakoti. Nėra konkretaus vieno atvejo, negaliu teigti, jog mes konkrečiai va taip dirbam, nes būna: „Ai, pala, ir čia buvo, ir čia visai kitokia situacija buvo“. Nėra vieno kelio, negaliu sakyti, kad mes visada dirbame taip ir taip. Kad visada

pasiimam merginas iš tam tikro centro ir jas kuruojam ar ten nukreipiam teisinei pagalbai, samdom advokatą, ar tenai tvarkome per antrinę teisinę pagalbą advokatą, kad užtikrintume teisinę pagalbą. Būna, kad moterys, merginos, tarkim, jeigu jaunesnio amžiaus, tai būna tėvai padeda, būna, kad jau turi advokatą, bet advokatas netenkina arba netinkamai užtikrina jų teises, pavyzdžiui, nesutinka rašyti skundo, jeigu nutrauktas tyrimas. Labai įvairiose vietose mes susiduriame su savo klientėmis ir tos merginos tikrai labai.. Na, manau viso centro istorijoje tikrai būta atvejų, kai gauname skambučių iš moters, kuri sako: „Mane išprievartavo, padėkite man“. Bet, sakau, mano praktikoje nėra taip buvę, mes labiau į kažkur įsiliejame. Per socialinius tinklus esu susiradus klientę. Buvo parašytas postas grupėj, kur mergina parašius, kad tokia ir tokia situacija nutiko, tai aš įvertinau, kad tai galimai buvo seksualinė prievarta ir aš tiesiog jai patariau atvykti, susitikti. Bet ji toliau visos pagalbos atsisakė. Nukreipėm į psichologę ir tuo baigėsi, toliau teisiniu keliu nėjo.

T: Aha, supratau. Kadangi jūs sakote, jog dažnai įsiliejate į procesą, moterys jau būna bendravusios su teisėsauga ar kitais pagalbos centrai, tai pasidarė įdomu, kokios vat būna dažniausios problemos, kai aukos siekia pagalbos ar tai policijoje, ar kitose įstaigose?

I: Pagrindinė problema yra ta, kad merginos ir moterys, visų pirma, bijo kreiptis į bet kokią įstaigą, policiją. Būtent tos, kurios patyrė seksualinį smurtą, prievartą, yra prigąsdinamos, jaučia gėdą. Buvo atvejų, kai pačios merginos sako: „Aš jaučiuosi pati kalta, ko aš ten ėjau“ ir dažniausiai tokią nuomonę gauna ir iš aplinkinių. Jeigu kam nors papasakoja, artimiems žmonėms, draugams, draugėms, sulaukia nuomonės, kad vat ėjai pas vaikiną į butą. Ar ten į klubą. Tai ko tu tikėjaisi? Arba ten išėjai su sijonu. Tai vat tas toks sovietinis palikimas. Kad va išėjai su sijonu vakare pasibūti su draugais ir jie, pavyzdžiui, išprievartavo, panaudojo seksualinę prievartą prieš ją. Tai visuomenės nuomonė yra „Ko tu ten ėjai“. Taip pat komentarai po straipsniais. Būna, kad straipsnis išleidžiamas apie tokį įvykį ir komentarai būna pakankamai įžeidžiantys ir teisiantys auką. Ir tikrai merginos, kai patiria seksualinį smurtą, jos pačios ieško informacijos internete. Jeigu ne vyresnio amžiaus, o jaunesnės, tai ieško pagrinde informacijos, gal kažkam panašiai nutiko, žodžiu, visko apie tą situaciją, su kuria ji pirmą kartą susidūrė. Ir paskaito tuos straipsnius, paskaito komentarus, tai atsiranda tas toks.. gėda, kaltė, baimė, nepasitikėjimas, kad va niekas nepadės, viešumo baimę irgi galėčiau įvardinti. Baimė prieš prievartautoją, nes dažnai būna, kad sulaukia iš jo grasinimų. Taip pat ir baimė, kad kažkas sužinos, nuteis, vat pati mergina turi tokią didelę baimę. Čia ateina iš nepasitikėjimo teisėsauga, socialinėmis institucijomis. Būna, mano, kad psichologinė pagalba nereikalinga, galvoja, kad tiesiog reikia laiko ir viskas praeis. Turime atvejų, kai kreipiasi po kažkiek metų po įvykio ir visą tą laiką moteris galvojo, kad tiesiog praeis, kad nustos apie tai galvoti, kad tiesiog reikia laiko. Tas toks, kaip čia pasakyt, susidaryta nuomonė, kad va nukritau, susitrenkiau kelieną, tai palauksiu ir praeis. Ir tada niekur

nesikreipsiu, palauksiu, viskas nurims, nurims, nurims, ir aš toliau gyvensiu įprastą gyvenimą. Bet taip nebūna. Atvyksta pas mus po keleto metų ir sako, kad į teisėsaugą kreiptis jau kaip ir per vėlu, įrodymų nėra, ir tada dar blogiau jaučiasi, nes arba sužino, kad tas pats vyras, draugas buvęs, taip pat elgiasi su kitomis merginomis. Kažką girdėjo, gal draugė pasako. Tada irgi būna, kad: „Va aš dabar noriu jį nuteisti, kas buvo prieš penkis metus“. Na, tai irgi toks keršto troškimas atsiranda. Bet čia jau tokie labiau potrauminiai dalykai.

T: Klausant susidaro įspūdis, kad tikrai labai daug auka išgyvena. Tai kyla klausimas, kaip darbuotojui pasiruošti dirbti su tokiu žmogumi. Kokių žinių, jūsų nuomone, reikia darbuotojui, kuris dirba su seksualinių smurtą patyrusiomis moterimis?

I: Tai pirmiausia empatija. Kad nebūtų to teisimo, tokio: „Tai ko tu tenėjai?“. Nes labai išmuša iš vėžių, kai papasakoji ten socialinei darbuotojai.. Su vaikinų turėjome tokią patirtį, kad psichologė jaunam vaikinui, kuris patyrė seksualinį tvirkinimą, pasakė, na, jo mamai, nes jis buvo nepilnametis: „Vaikinas ieško savęs, čia yra viskas tvarkoj“. Tai jo mama atsisakė visiškai pagalbos. Aš bandžiau sužinoti, kas ta psichologė, nes tokie žmonės neturėtų dirbti su tokiomis aukomis, bet nepavyko dėl asmens duomenų apsaugos. Tai va, turime tokių atvejų, kad tie pirminiai kontaktai, specialistai pagadina reikalą. Nėra empatijos, nėra užuojautos, nors turėtų būti atvirkščiai. Reikia ir tos empatijos, ir užuojautos, išklausti, taipogi su nepilnamečiais vaikais, merginomis.. Kai kurie centrai teigia tokią informaciją, galbūt pastebėjai, yra teigiama, kad kai nepilnametės merginos papasakoja, užsimena kam nors apie tai, kad patyrė seksualinę prievartą, reikia nustoti apie tai kalbėti, iš karto nukreipti į vaikų teises ir tada viskuo bus pasirūpinta. Tačiau mūsų praktika kitokia. Dažnai tas pasakojimas specialistui arba tėvams ar kažkam būna vienintelis dalykas, ant kurio gali užsikabinti. Jeigu po to vaikų teisės paima vaiką, nuveža ten į kažkokį centrą, ten subėga psichologai, klausinėja, tai mergina jau nebenori nieko pasakoti, nes ta atvirumo valandėlė užėjo ir praėjo. Tai va reikia to išklausymo. Pas mus specialistai labai nori veikti iš karto, išgirdo žodį, galvoja: „Čia ne mano kompetencija, aš su tuo nedirbu“. Pavyzdžiui, jeigu specialistas dirba su šeimomis ir išgirsta signalą, kad galėjo būti seksualinė prievarta, tai iš karto: „Aš su tuo nedirbu, aš neturiu nieko bendro, jūs kažkur kreipkitės“. Bijo sužinoti, nes reikės tada su tuo kažką daryti. Ką dar galiu pasakyti.. Pavyzdžiui, kad ir su prekyba žmonėmis. Socialiniai darbuotojai bijo netgi sužinoti, kad tas žmogus gali būti nukentėjęs, nes tada reikės kažkam pranešti, kažką daryti. Tai geriau jie ten išvis nepasakoja. Ypač mažesniuose miesteliuose tai vyksta.

T: O čia baimė biurokratijos, kad ten tau reikės pildyt dokumentus ar kažką, ar labiau yra tas, kad jie net nežino, kur kreiptis?

I: Abu. Yra biurokratijos baimė, nes reikės kažką kažkur pildyt, kažkam pranešti. Dažnai nėra palaikymo iš vadovų, net jeigu kažkam pasako, tai būna: „Kam tu čia giliniesi, lankstinuką paduok“. Čia ypač mažuose miesteliuose, kaimeliuose, šitą esam ne vieną kartą girdėję. Būna mums net skambina į tą SOS numerį paslapčia: „Vat turim mes čia tokį atvejį, esu iš tokio ir tokio centro, aš tokia tokia darbuotoja, bet prašau niekam nesakykit, kad aš čia skambinau“. O tada per kokius mokymus irgi paslapčia prieina, sako: „O jūs išsiaiškinot tą vat atvejį? Ar ten kas nors pavyko?“ Būna ir tokių atvejų, nes nesulaukia palaikymo iš vadovybės.

T: Čia, kaip suprantu, iš pagalbos tarnybų tokie skambučiai būna?

I: Čia socialiniai paslaugų centrai dažniausiai būna. Tai vat, pagrindinis dalykas, kurio reikia specialistui, tai žinių, kad galėtum atpažinti auką. Nes taipogi susiduriame su tuo, sulaukiam pasakymų... Kai socialiniams darbuotojams siūlome kažkokias paskaitas, klausiamo, ar jie turi seksualinio smurto atvejų, jie sako: „Neturime, pas mus nėra tokių atvejų“. Bet po to kalbant labiau: „Ai jo jo, turėjom, čia prieš porą metų buvo toks atvejis, visai neseniai dar turėjom tokį atvejį“. Tai vat tas toks neatpažinimas, negalvojimas, kad čia rimta problema. Pavyzdžiui, buvo iš kito miesto.. Patėvis tvirkino savo įduką ir visas miestelis žinojo apie tai, socialinės tarnybos žinojo, bet nesikišo. Klausėm, kodėl jie nieko nedarė, sako: „Tai mes galvojom, kad čia meluoja jinai“. Tai va tas negebėjimas atpažinti. Čia ypač su nepilnametėmis merginomis, kurios gyvena su tėvais ar su patėviais, socialinių problemų turinčiose šeimose. Jos galbūt linkusios kažką pafantazuoti, pakurti, išsigalvoti, gal kartais bėga iš namų, yra toks probleminis elgesys. Kai yra probleminis elgesys ir nutinka seksualinė prievarta šeimoje ar už jos ribų, tai netikima, nėra kam pasakyti, o ir socialinėje erdvėje.. Grįžtant prie tų pačių komentarų, būna net rašo: „Aš esu mokytoja ir aš manau, kad jos išsigalvoja“. Gaila tų vaikų, kad jei ateis mergina pas mokytoją, o ji sakys: „Ką tu čia šneki“. Aš čia gal per aplinkui pasakoju, nežinau.

T: Ne, ne, čia viskas, sakyčiau, tikslu. Labai įdomu, nes tie patys socialiniai paslaugų centrai irgi dabar laikomi pirmo kontakto institucijomis, tad liūdna girdėti, kad kažkas ten irgi neveikia šioje vietoje, kad neatpažįstami atvejai.

I: Dabar irgi prisiminiau vieną atvejį, kai pirmas kontaktas buvo mokykla, kai mergina pasakė apie patirtą seksualinę prievartą psichologei. Psichologė padėjo kreiptis merginai į policiją, pasikalbėjo su tėvais ir viskas. Ir va čia ir sustojo. Daugiau nebuvo ieškoma jokių pagalbos galimybių. Tai vat tą merginą mes visiškai atsitiktinai sutikome. Keletą tokių variantų galvojome, kaip mums būtų galima

rasti tas merginas, nes jos į mus nesikreipia ir retai kas jas į mus nukreipia. Mes nesikaičiuojam statistikos, bet dabar galvoju, kad būtų įdomu paskaičiuoti, kiek mes nukentėjusių gaunam, kai mums nukreipia ar kai jie patys kreipiasi, o kiek iš tikrųjų gaunam, kai patys ieškom. Nes manau, kad tikrai daugiau nei 50% mes patys ieškome, čia kalbant būtent apie seksualinę prievartą. Tai vat, ta mergina priėmė mūsų pagalbą, teismo posėdžio metu pasisiūliau pasikalbėti su ja, pabendrauti, kad ji papasakotų, kas įvyko. Tai iš tikrųjų liūdina tai, kad mergina jau yra pilnametė, be tėvų, ar mirę, ar našlaitė, ir augo su močiute, patyrė seksualinę prievartą iš giminaičio, ir vat apart mokyklos psichologės daugiau jokios pagalbos nesulaukė. O jai buvo reikalinga ir socialinė, ir teisinė pagalba. Kadangi ji buvo nepilnametė prieš tai, tai buvo sutvarkyta, kad gautų advokatą per antrinę teisinę pagalbą, bet advokatė visiškai nebendravo su mergina. Mergina sako: „Aš nežinau nei kas yra mano advokatė, nei kas iš viso vyksta“. Jinai atėjo, davė parodymus teisme ir viskas. Žodžiu, jos tik vieną kartą bendravo telefonu, tai mergina sako: „Aš net nežinau, kaip mano advokatė atrodo“. Tai vat nėra užtikrinama nei ta teisinė pagalba, niekas čia nėra užtikrinama. Mes tarpininkavom, skambinau aš tai advokatei, tai iš jos buvo tokia nuostaba: „O tai ko jūs čia skambinat, ko jums reikia? Jeigu kažkas pasikeis, aš pati paskambinsiu merginai ir mes pasikalbėsime“. Tai va nėra užtikrinamos teisės ir jokia pagalba, tas tikrai yra keista.

T: Atrodo, kad jūs bandot tas spragas užpildyti savo pagalba. Įdomu, gal jūs padedate aukoms gauti ir tam tikras specialiąsias apsaugos priemones? Kurios jų jums apskritai atrodo svarbiausios, kalbant apie seksualinio smurto aukas moteris?

I: Tai, pirmiausia, kad moteris būtų apklausama kuo mažiau kartų. Ypač jauname amžiuje, bet ir vyresniame yra aktualu, nes per aklausas reikia labai smulkiai pasakoti, ką su tavim darė, kur, kas vyko. Ne visur, bet yra buvę atvejų, kai tą patį per tą patį turi pasakoti tris apklausas iš eilės, nes vieną kartą kažkas kažko neužsirašė, kitą kartą negalėjo ateiti tyrėjas su manekenu... Mane pačią iš tiesų traumavo, kai mergina buvo patyrusi seksualinę prievartą ir ji ant manekeno turėjo rodyti, vat manekenas buvo auka, o ji, kaip prievartautojas turėjo rodyti, ar ten už kaklo paimta buvo ir panašius dalykus. Šalia tyrėjas su tokiu dideliu fotoaparatu viską fotografavo. Tai vat tokia tikrai traumuojanti patirtis. Kažkaip, atrodo, gal būtų galima kitaip tai spręsti. Kas dar yra.. Bandoma užtikrinti, kad teismo metu būtų palyda. Mes savo nukentėjusiems visada tai darome. Mūsų darbo specifika yra tokia, kad mes visada kartu einame į apklausas, su advokatais bendraujam kartu, arba bent jau tarpininkaujame, kad visur esame su nukentėjusia, lydime ją. Į ekspertizę palydime, ekspertizės metu dalyvauja pati, bet bent jau kad būtų vengiama to papildomo traumavimo. Ta pati apklausa ikiteisminio tyrimo metu, taipogi kartu einame. Nukentėjusios merginos saugiau jaučiasi. Ikiteisminio tyrimo metu yra buvę atvejų, kai po apklausos įtariamieji laukia merginų prie policijos,

kad jai darytų poveikį. Na, kad pasakytų jai kažko nesakyt, galbūt paklaustų, ką ji pasakė, kad savo gynybą užtikrintų. Taipogi gali sulaukti grasinimų. Tai mes dėl viso šito lydime merginas, konsultuojame ir telefonu, jeigu sulaukia poveikio iš įtariamųjų, mes iš karto reaguojame, pranešame, galbūt reikia užtikrinti saugų būstą. Visa tai yra teisių užtikrinimas ikiteisminio tyrimo metu. Dar prieš ikiteisminį tyrimą, užbėgau už akių truputį.. Mes turime tokį kontaktą policijoje su tyrėjais, kurie yra jau specializuoti, arba yra ne vieną bylą išdirbę ir jau turi patirties. Taipogi, įsivaizduojat, ką tik patyrus seksualinę prievartą arba ją patyrus neseniai, ateiti į policijos nuovadą, tą bendrą skyrių ir tenais rašyti pareiškimą, po to dar gali iš karto pakviesti apklausą padaryti, tai irgi traumuojanti patirtis. Jeigu kreipiasi į mus anksčiau nei parašė pareiškimą, mes skambiname jau žinomiems tyrėjams ir prašome, kad būtų praeinamas visas tas koridorius ir tiesiai į tyrėjo kabinetą ir ten jau yra rašomas pareiškimas ir iš karto apklausos metu, kad nebūtų papildomų procedūrų ir apklausų. Ir teisme.. Ne visuose teismo posėdžiuose reikia dalyvauti nukentėjusiems ir ne visi advokatai tai pasako ir ne visi nukentėjusieji tai žino. Taipogi ir į teismo posėdžius kai kada kartu vykstame, tik ne visada mus į juos įleidžia. Bet bent jau iki durų palydime. Ir dar svarbus dalykas, kad mergina būtų apklausama kitoje salėje. Vienas įtariamasis, arba grupė, jeigu būna grupinis išprievartavimas, tai ta grupė įtariamųjų ir jie visi sėdi su advokatais ir viena mergina ateina su savo advokate, tai toks, na, irgi sudėtingas dalykas sėdėti toje pačioje salėje. Turint omenyje, kad, kai ji yra teisme apklausama, tai irgi būna replikos ir pasijuokavimai iš įtariamųjų pusės. Bando stabdyti juos, bet mergina jau būna išmušta iš vėžių. Todėl geriausia ją apklausti kitoje patalpoje. Ne visi teismai turi tokias patalpas ir ne visi sutinka apklausti, bet kiek galima, tai čia tikrai į naudą būna. Ir dar vienas dalykas, kad advokatė būtų moteris. Čia toks dalykas, kur šiaip nepagalvotum, kad svarbu, bet taipogi esame prašę, keitę valstybės garantuotus advokatus. Esam prašę pakeisti iš vyro į moterį, nes mergina, eidama į jo kontorą, visa dreba, tiesiog bijo kalbėti, ypač jei jis griežčiau kalba, stipresnio balso arba kažką jai primena. Pavyzdžiui, gali priminti kvapą. Kvepalai kokie, tai iš karto trauminė patirtis, jai lyg atgyja, iš karto dreba, nieko negali šnekėti, atsisako advokato ir nebenori su juo bendrauti, nes jai kažką primena.

T: Atrodo, kad jau gavau labai daug informacijos, tai gal norėčiau pereiti prie prevencijos klausimų. 2016 m. buvo padarytas Eurobarometro tyrimas ir jis parodė, kad lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Tai man būtų įdomu sužinoti, kokia, jūsų nuomone, yra tokių rezultatų priežastis? Kodėl pas mus taip pateisinamas seksualinis smurtas?

I: Tai kaip įvardijau anksčiau, manau, čia tas sovietinis palikimas. Merginos, kurios patyrė seksualinę prievartą, dažnai yra laikomos laisvo elgesio. Atrodo, kad, imant paprasčiausią tą atvejį, nekalbant apie grupinius išprievartavimus, tarkim vaikas ir mergina, jeigu buvo kažkokia draugystė

arba vakarėlio metu.. Pats paprasčiausias pavyzdys. Tai visuomenės nuomonė yra ta, kad vaikinai gulėjo lovoj, ji pati ant jo lipo, paskui supyko ir parašė pareiškimą. Tai su ta visuomenės nuomone, lengviausia ją pamatyti po straipsniais komentaruose. Buvo pas mus pasisakymų ir iš teisėsaugos atstovų čia, Vilniuje. Jie sakė, kad, kai mergina patyrė seksualinę prievartą naktiniame klube, tai pareigūnas pavadino ją pasileidusia. Tiksliai nepamenu, ar ten pasileidusi, ar kad pati lipo, bet va iš serijos „Pati norėjo, pati ir gavo“. Čia ne vien to pareigūno nuomonė, daug kas susidaro tokį įspūdį ir pateisina tai, kad mergina išėjo su sijonu į naktinį klubą? Tai ko čia reikia stebėtis, kad vyras neatlaikė ir ją išprievartavo. Jie kažkur gulėjo lovoj? Ypatingai didelė problema Lietuvoje, kai seksualinis smurtas vyksta šeimoje. Tarp sutuoktinių, pavyzdžiui. Tai išvis čia ne nusikaltimas atrodo. Čia žmogus pareiga, moteris turi ją atlikti. Arba jeigu draugystė kažkokia buvo.. Skaičiau komentarą, įsiminė man labai, kad „Geriau jau namie tegul pasiima negu eiti į šoną“. Taipogi ir vaikinių pasisakymai: „Jinai mane provokavo“. Tai čia ne tik komentarai, taip ir teisme sakoma. Vyrai, suaugę vyrai sako: „Jinai mane išprovokavo“. Arba: „Jinai man atsiuntė nuotrauką su maudymuku“. Tai ko jinai tikėjosi, maždaug. Jiems susitikus jis ją prispaudė, smurtavo, o po to ir išprievartavo. Tai vat tas teisinimas ir yra toks, kad vyrai yra labai nekalti, o moterys pačios lipo, pačios užlipo, pačios gavo, ką norėjo. Yra keletas atvejų, kai apmeluoja, galima sakyti. Buvo seksualiniai santykiai abiejų sutikimu, bet mergina po to parašo pareiškimą. Po to paaiškėjo, kad buvo apmeluota. Vat irgi neseniai buvo, kad keturiolikos metų mergina su dvidešimt kažkelių metų vaikinu susitikinėjo ir lytinius santykius mašinoje kažkokioj aikštelėje turėjo. Ir ji po to parašė pareiškimą, kad jis ją išprievartavo, nes po lytinių santykių jis nebenorėjo toliau su ja bendrauti. Jinai parašė pareiškimą, policija pasiklausė ir pripažino, kad ji melavo, nes ji draugei pasakė: „Aš specialiai jam taip, kad vat jis vat dabar su manim bendraus“. Faktas, kad keturiolikos metų mergina, suvokimas toks. Bet buvo vis tiek žmonių, kurie teisė tą merginą, kad ji pati lipo, kad juo pasinaudojo ir jisai vis tiek.. Toliau mes nebesekėm, nebebuvo ji mūsų klientė, nebesekėm situacijos. Bet tuo metu, kiek domėjausi, kad jis vis tiek.. teismas jo laukė, nes iki šešiolikos metų nėra legalu turėti lytinių santykių su merginomis, nesvarbu ten, kieno noru. O šiaip dar turbūt čia patriarchalinis požiūris likęs Lietuvoje toks labai ryškus. Vyras šeimos galva, kaip vyras pasakė, tiek su fiziniu smurtu, tiek psichologiniu, ekonominiu, seksualiniu... kad vyras šeimos galva, o moteris, boba, turi sėdėti namuose ir daryt valgyt, skalbti. Tai ta nuomonė ji visur vyrauja. Iš šeimos pereinama į bet kokius kitus santykius, apskritai žmonių santykius.

T: Bet jei tai sovietinis palikimas, tai jauni žmonės gal kitaip žiūri į šią problemą, mažiau nusikalsta šitoj vietoj. Ar pastebėjot tokią tendenciją?

I: Norėčiau pasakyt ką nors gero, bet sudėtinga [Šypsosi]. Nes labai greitai perimamas šitas.. Jauni

vaikiniai atlieka prievartinius veiksmus ir ginasi, kad „Mane išprovokavo“. Tokie vat nekaltučiai, geručiai. Kitas dalykas, kad taipogi seksualinė prievarta dažnai naudojama prieš socialinių problemų turinčius asmenis, tai taipogi būna visuomenės požiūris, kad ten vos ne už butelį vergavo. Nežinau net iš tikrųjų, ko reikėtų, kad ta nuomonė pasikeistų. Ir kiek metų tam reiktų. Būna, yra atvejų.. Vykstam, pavyzdžiui, į mokyklas ir būna labai kietų vaikinių, mėgstami merginų, vyresnių klasių, bet jie jau patys sako, kad mergina turi sutikti lytiniam santykiams. Čia turbūt jau ir auklėjimas svarbus. Kaip tėvai auklėja. Ar jie yra tas posovietinis palikimas ir dar pas juos liko protuose, ar jau yra švietimas, savišvieta. Šiaip labai neigiamas dalykas, kad labai mažai apie tai kalbama mokyklose. Ne tik apie lytinį švietimą, nes pas mus jo labai mažai, bet ir šiaip apie seksualinę prievartą, apie tai, kiek galima leisti liesti, kada jau yra negerai. Nes dauguma žmonių, merginų, nežino, kad iki šešiolikos metų neturi būti lytinių santykių, nes nu: „Kada noriu, tada darau, aš pati pasirinkau“. Taipogi nėra švietimo programos, kad būtų šviečiama, kur kreiptis, kad būtų kažkokie vat pagalbos telefonai, kad po prievartos ne tik į policiją skambint, bet galbūt pasikonsultuot su kažkuo. Niekas nepagalvoja apie ginekologinę pagalbą. Čia dar vienas dalykas, tai kad mergina, patyrusi seksualinę prievartą, bendra tvarka važiuoja į ligoninę ginekologinės pagalbos gauti. Pavyzdžiui, po išžaginimo važiuoja naktį į ligoninę ir budintis gydytojas yra vyras. Būna moteris, bet labai grubi. „Nu tai kas tau čia buvo, ko tu čia atėjai“. Esame girdėję tokių, net straipsnis buvo išėjęs, mūsų centras bendradarbiavo su žurnalistais, kad būtų apie tai rašoma. Tai va. Liūdna situacija tikrai.

T: Kaip tik kitas klausimas buvo, ką reikėtų visuomenei daryti, kad mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų. Tai, žodžiu, švietimas, auklėjimas, taip?

I: Prevencija turėtų būti. Nežinau, mes su savo centru taipogi savivaldybėse darome paskaitas apie seksualinį smurtą prieš vaikus ir nagrinėjame būtent pedofilinį sutrikimą turinčių asmenų elgesį ir tokius bendrus bruožus. Nes realiai jeigu nesuprasi, kokie žmonės renkasi tas aukas.. Mes manome, kad reikia ir tai suprasti, ne vien tik tais seksualinio smurto aukas, nes kaip tu aukas atpažinsi, jeigu nežinai, kas šalia jo stovi. Mes čia labiau lietėme šeimose patiriančius seksualinį smurtą vaikus. Tai skambiname tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriams, siūlome tokias paskaitas visiškai nemokamai, nuotoliniu būdu, specialistas, socialiniams darbuotojams, pedagogams, per visas savivaldybes skambiname ir net juokelį turime su komanda, kad visada paklausime: „Ar jūsų savivaldybei būtų aktualu?“ Žinokit, sulaukiame atsakymo, kad: „Ne, pas mus tai nėra tokių atvejų, mums nereikia, mums neaktualu“. Nors, pavyzdžiui, mes netgi turime klientų iš tų savivaldybių ir mes žinome, kad yra tų atvejų, bet jie sako, kad atvejų nėra. Kaip tai nėra? Tai jeigu toks yra požiūris, tai kokia gali būti prevencija, koks gali būti švietimas. Dar vienas dalykas, kad tų paskaitų metu.. Čia ne pirmas etapas. Pirmas etapas būtų supažindinimas apskritai, kokie žmonės nukenčia. Čia jau

vėlesnis etapas, kadangi specialistai, vis tiek nes mes manome, kad jie susiduria su nukentėjusiais, ir toks galbūt gilesnis nagrinėjimas, kad yra ne vien nukentėję, bet yra ir šalia tie žmonės, įtariamieji, kaltinamieji, kaip juos galima atpažinti, kokie yra bendri bruožai ar kažkas. Ir sulaukiam tokių kaltinimų, kad mes čia juos ginam, nes apie juos kalbam. Nes kam apie juos kalbėti, jeigu nenorim jų ginti? Arba irgi tokių būna.. Paskaita yra pusantros valandos, ji yra iš trijų valandų sutrumpinta iki pusantros valandos, tokios labai sukonzentruotos informacijos pateikiame, ir prašo: „O gal galima dar sutrumpinti? Nuobodu čia šiek tiek, kam čia tą informaciją klausytis..“ Toks vat „Atėjau, nes vertė“. Jeigu tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore nukreipė centro direktorei, tai ji perdavė centro darbuotojams, kad reikia dalyvauti, jie atsisėda ir tokie: [Imituoja nuobodulį] „Mes neturim atvejų, mums nereikia“. Arba klausimai prasideda apie apskritai seksualinę prievartą. „O tai kaip aukas atpažinti?“ Čia labai matome tokį.. ar tie darbuotojai negauna jokių mokymų, ar jie... vat neturi visiškai žinių. Toks jausmas, kad jeigu mergina patyrė seksualinę prievartą, ji ateina pas socialinę darbuotoją, tai ji turi tiesiai pasakyt. Man kyla abejonė, kad jei ji per aplinkui pasakos, tai tas darbuotojas net neatpažins, kad ji auka. Vat to atpažinimo nėra. Jeigu tiesiai nepasakys, reiškias nebuvo. Turi ne tik tiesiai pasakyt, bet dar ir įrodymus pateikt. Liūdna tokia situacija su seksualine prievarta yra pas mus Lietuvoje.

T: Čia jau visai į pabaigą, gal net paskutinis klausimas. O gal kažką gali pačios moterys daryt, kad mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

I: [Pauzė] Čia yra klaidingas požiūris. Nes mergina gali nieko nedaryti ir vis tiek gali patirti seksualinį smurtą. Seksualinį smurtą patiria moterys nuo socialinių problemų turinčių asmenų iki labai turtingų asmenų. Mano klientų tarpe yra ir influencerė su daug sekėjų „Instagram“ ir ji irgi patyrė seksualinį smurtą. Tai gali būti nuo, nežinau, penkių metų vaiko iki.. mūsų vyriausiai klientei, kuri patyrė seksualinį smurtą, yra 86 metai. Tai vat tas, ką daryti moteriai.. Niekur neiti, sėdėt namuose? Vis tiek tada vyras gali, gali įsiveržti kas nors, ir vis tiek patirsi seksualinę prievartą. Parduotuvėj tave gali užpulti. Nors labai mažai yra tokių, kur ėjo gatve ir kažkas įvyko. Dažniausiai seksualinį smurtą patiria moterys iš pažįstamų vyrų, artimų vyrų, kuriems vat neužtenka. Tai čia gal labiau reikėtų vyrus edukuoti, vaikus, vėlgi švietimas. Berniukams nuo mažens turėtų būti diegiama, kad merginos „ne“ reiškia „ne“. Nes vėlgi susiduriame su pornografija, kur merginos.. Kai vyrai žiūri pornografiją, tai mato tokį aiškų dalyką, kad merginai trenki ir ji džiaugiasi. Naudoji smurtą, jinai džiaugiasi. Ją prievartauji, jinai džiaugiasi. Jinai nori dar ir dar. Ir jie nori tai išbandyti realybėje. O realybėje šiek tiek kitaip yra, nes ten yra suvaidinta, ir vat tas atskyrimas, kad ten yra suvaidinta, o čia yra realybė, jo trūksta. Tai čia turime dar vieną dalyką, prisklausomybę nuo pornografijos, apskritai pornografijos kultas, kuris irgi turi įtakos seksualinei prievartai šiame amžiuje.

T: Ačiū jums už interviu, daugiau klausimų neturiu.

4 priedas. Interviu su informantu nr. 4.

T: Kadangi jūsų centras tapo viena iš akredituotų pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims tarnybų, iš karto ir norėčiau paklausti, kokią pagalbą teikiate seksualinio smurto aukoms moterims?

I: Pagalbos tarnyboje iš tiesų dirba konsultantas, kuris surenka pirminę informaciją apie situaciją. Taip pat turime psichologą, jeigu asmeniui yra reikalinga psichologinė pagalba. Ir turime teisininką, kuris teikia teisinę visą informaciją, padeda rengiant dokumentus, jeigu asmeniui yra poreikis. Taip pat teikiame ir apgyvendinimo paslaugas, jeigu yra asmeniui reikalinga. Ir turbūt tiek. [Pauzė] Ko dar nepaminičiau, tai jei asmeniui dėl tos situacijos yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, tai teikiame ir tą palydėjimo pagalbą, kad tiesiog asmeniui visame tame teisiniame procese būtų saugiau, jis jaustųsi, kad kažkas jį palaiko ir jis ne vienas. Tai tam va turime palydėjimo pagalbą ar paslaugą, sakykim.

T: Supratau. Girdėjau iš kitų informantų, jog kartais aukoms iškyla nemažai problemų tiek jūsų minėtame teisiniame procese, tiek kreipiantis į pagalbos centrus. Galbūt iš savo patirties galėtumėte pasakyti, kokios yra pagrindinės problemos, kai seksualinio smurto aukos kreipiasi pagalbos į Lietuvoje veikiančias institucijas?

I: Tai tiesiog turbūt yra labai ilgas visas tas teisminis procesas, kuris labai išsiplečia, gali trukti turbūt ir metus, ir du metus, kol yra priimamas kažkoks tai procesinis sprendimas. Tai va čia tame labai didelė, sakykime, spraga. Kiek man yra tekę susidurti, asmeniui aspauga, sakykim, tos kardomosios priemonės po viso to įvykio, pritaikomos yra tik tam laikotarpiui, kol vyksta ikiteisminis tyrimas. Bet kai byla pasiekia, sakykim, teismą... Bijau pasakyti neteisingą informaciją, bet man atrodo, kad nebėra tada asmeniui tos apsaugos. Gal čia reikėtų patikslinti. Nežinau. Bet kada tas ikiteisminis tyrimas vyksta, tai tikrai yra ta apsauga suteikiama. Bet turbūt atskiru pareiškimu ar prašymu nukentėjęs asmuo turėtų kreiptis, kad jam būtų skirtos tos apsaugos priemonės, kad gautų tą apsaugą, sakykim, teisine prasme.

T: Pralkalbot apie apsaugos priemones. Man įdomu, kurios specialiosios apsaugos priemonės jums atrodo svarbiausios? Gal jūsų centras siekia kažkurių jų?

I: Iš tiesų iš tos, vadinkim, praktikos yra labai sunku kalbėti. Ta pagalba pagalbos tarnybų yra teikiama tikrai labai neseniai. Moterų ar asmenų, patyrusių seksualinę prievartą, besikreipusių asmenų, mūsų centras praėjusiais metais per keturis darbo mėnesius turėjo tik vieną atvejį, kai mergina buvo

nukentėjusi, patyrusi seksualinę prievartą nuo bendradarbio. Tai iš tikrųjų jos atveju nebuvo pritaikytos jokios apsaugos priemonės, nes ji gyveno viename mieste, įvykis įvyko kitame mieste, o be to tas ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas po įvykio praėjus, jei neklystu, trimis ar keturiems mėnesiams. Nes mergina bijojo kreiptis, bijojo.. tiesiog neturėjo to palaikymo. Nes kam ji sakė apie tai, ar ne, kas nutiko, tai tiesiog buvo labai nuvertinama jos situacija. Mama tai iš viso ten negalėjo patikėti, kad taip galėjo nutikti, tai ji neturėjo jokio palaikymo ir niekur nesikreipė pagalbos. Tik tai kai jau pati pradėjo jausti somatinius simptomus, nemigą, nerimą, negalėjimą susikaupti, ypač turint omenyje, kad ji buvo abiturientė, pati matydama, kad dėl savo sveikatos būklės negalės išlaikyti egzaminų, dėl tos patirtos traumos ji kreipėsi į policiją, priėmė tokį sprendimą. Galbūt išvis būtų likusi be jokios pagalbos, iš tikrųjų yra daug tų atvejų, kai niekas tiesiog niekam nepraneša, nes tai yra didžiulė gėda. Visgi moterims, patyrusioms seksualinę prievartą, būna tas „pati kalta“ jausmas, didžiulė kaltė, didžiulė gėda, kuri trukdo pranešti kitiems apie tai.

T: O jeigu nekalbant apie specifinę auką ir žiūrint į pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims apskritai, kokių specialiųjų apsaugos priemonių reikėtų siekti?

I: Tai turbūt čia teisine prasme.. Asmuo turėtų žinoti ir būti apsaugotas, ar ne. Kad būtų apribojama bendrauti, artintis.. Jeigu yra tam tikrų žinomų faktų, kad jis persekioja, ar kažkaip grasina, kad ta teisėsaugos sistema kažkaip paprasčiau galėtų priimti sprendimą ar dėl suėmimo, sakykim, to asmens, kuris nuolat pažeidinėja kardomąsias priemones. Kiek yra tekę bendrauti su teisėsaugos pareigūnais, tai tik kraštutiniais atvejais, jeigu asmeniui yra paskirta kardomoji priemonė ir jeigu jis ją pažeidžia, tai tik kraštutiniu atveju jam yra taikomas suėmimas. Tai čia iš teisinės pusės tokia spraga, kad nėra priemonių, kaip apsaugoti auką. Net nežinau. Įstatyminė bazė čia turbūt didžiausią vaidmenį vaidina šiuo atveju, kas leidžia pareigūnams, tyrėjams, prokurorams, teisėjams skirti tas kardomąsias priemones ir tam tikra prasme apsaugoti tas aukas. Galbūt tai galėtų būti ir kažkokie... kaip čia pasakyti... tam tikros institucijos ar įstaigos, kuriose aukos to proceso metu turėtų galimybę būti, gyventi, kiek joms reikės. Kad ten būtų suteikiama visokeriopa pagalba, ir medicininė, ir teisinė, ir socialinė, ir psichologinė. Kažkoks vat toks... nežinau... apsaugotas būstas, pavadinkim. Kad moterys ir merginos jaustųsi saugios ir turėtų tą pagalbą visą parą.

T: Mhm. Tai vat mes kalbam ir jūs minėjot tuos išgyvenimus, kuriuos patiria seksualinio smurto aukos moterys, atrodo tikrai sunkūs jie. Tai norėjau paklausti, kaip darbuotojui pasiruošti bendrauti su seksualinį smurtą patyrusia auka? Kokių žinių jam reikia turėti?

I: Tai iš tikrųjų pirmiausia asmuo turėtų būti kaip specialistas labai empatiškas. Priimti tą situaciją...

jis turėtų išklausti, neteisti, nesmerkti ir priimti tą situaciją tokią, kokia ji yra be jokių vertinimų. Ir iš tiesų specialistas turi turėti specialių žinių apie tas traumos pasekmes ir aukos psichologiją. Ir tą elgesį aukų, kurios patyrė tokią prievartą. Ir iš tikrųjų tas viso teisinio proceso išmanymas yra labai svarbus, nes jeigu yra ta lydėjimo paslauga, tai specialistas turi būti ir teisiškai, kaip čia pasakyt, pasiruošęs, turintis specialių žinių, kaip visur dalyvauti.

T: Ar manot, kad tų pačių žinių reikia ir pareigūnams, ar visgi yra kažkoks skirtumas tarp pagalbos tarnybų darbuotojų ir teisėsaugos darbuotojų?

I: Aš manau, kad tikrai tas žinių bagažas turėtų būti panašus ir turėtų būti specializuoti pareigūnai, kurie apklauskina aukas, patyrusias seksualinę prievartą. Ta prasme, turėtų būti kažkoks... specialus pasirengimas, taip, kaip turėjo būti specialiai paruošti dėl smurto artimoje aplinkoje policijos tyrėjai, taip ir seksualinio smurto aukų atveju, apklausų metu taip pat turėtų turėti specialių žinių, praėję tam tikrus mokymus, kaip elgtis, kaip kalbėti su auka, patyrusia seksualinę prievartą.

T: O šiuo metu trūksta pareigūnams tokių žinių? Ar visgi ši situacija Lietuvoje nėra tokia bloga?

I: Aš manyčiau, kad nėra tikrai ta situacija, kaip čia pasakyt, bloga. Ji tikrai yra geresnė negu kad buvo. Nes aš pati asmeniškai dirbu su smurtu artimoje aplinkoje, tai labai retai susiduriu su tokiais pareigūnais, kurie ten smerktų, teistų, sakytų, kad dėl tavo kažkokių ten dalykų tai nutiko, tai kažkaip situacija tikrai gerėja.

T: Gera girdėti, jog situacija gerėja. Galbūt tada norėčiau pereiti prie seksualinio smurto prevencijos klausimų. 2016 m. buvo atliktas tyrimas, kuris parodė, jog lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra labiausiai linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Įdomu, kaip jūs paaiškintumėte tokius rezultatus iš ekspertinės pusės?

I: Turbūt tai čia yra labai tas stereotipinis gajus požiūris mūsų visuomenės ir tam tikra stigmatizacija, kuri turi labai didelę įtaką. Tam tikri mitai, sakykim, kurie pateisina tą seksualinį smurtą prieš moteris. Per darbo praktiką su smurtu artimoje aplinkoje turbūt nesu turėjęs nė vieno atvejo... gal vienas atvejis ir buvo... kad moteris, sakykim, patyrė nuo vyro seksualinę prievartą.. Kur smurtas, ten tos seksualinės prievartos, kartu su fiziniu ir psichologiniu smurtu yra labai daug, bet niekas apie tai nekalba, ar ne. Iš tiesų vis dar labai gėda kalbėti apie tai ir kažkaip vis dar visuomenė vengia pripažinti, kad tai vyksta. Tai labai gaila, kad taip yra. Tai nežinau, turbūt tai ir pasakiau, kad vis dar vyrauja stereotipai, stigmatizacija, visuomenės požiūris ir tie vyraujantys mitai kelia tą tokią

statistiką, apie kurią jūs kalbat. Dėl to labai pateisinam tą seksualinį smurtą, yra ir tas vyrų galios ir kontrolės disbalansas, kuris sukelia nuostatą, kad tai yra moters pareiga, sakykim, tai daryti. Ir jeigu ten kažkur išėjo, sakykim, su trumpu sijonu, tai pati prisiprašė, sakykim, savo elgesiu ar panašiais veiksmais. Nežinau, čia dar turbūt labai daug metų reikia tokiam požiūriui pakeisti.

T: O kaip kovoti su tais jūsų minimais stereotipais ir mitais? Apskritai, ką reikėtų daryti, kad visuomenėje mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų prieš moteris?

I: Aš manau, kad pirmiausia turėtų būti švietimas mokyklose. Lytinis švietimas, aiškinimas vaikams, kas yra saugūs santykiai, normalūs, pagarbūs santykiai. Tai jau turėtų prasidėti mokykloj. Žinoma, čia yra valstybės politika ir valstybės reikalas įdiegti tai mokyklose, ar ne. Tik nuo mūsų vaikų susiformavusio požiūrio priklausys, po kiek metų ta Lietuvos situacija, požiūris bus pasikeitęs ar ne. Bet nu kol kas, kaip aš suprantu, nėra nei tos prevencijos mokyklose, ji labai vangiai ir turbūt net nevykdoma.

T: Tai užtektų švietimo įstatymų pakeitimų ar reikėtų kokių dar papildomų įstatymų situacijai keisti?

I: Aš manau, kad čia tiesiog turim šviesti savo vaikus ir tik tai tokiu būdu galime pakeisti tą Lietuvos situaciją. Kitaip nebus. Turi ateiti tokie žmonės, kurie turi kitokį požiūrį, kitokį mąstymą apie šeimą, apie santykį, suvokimą, kas iš tikrųjų yra saugu ir kas yra pagarbu vienas kito atžvilgiu.

T: O galbūt kažką gali daryti pačios moterys, kad mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

I: Hmm... [Pauzė] Net neįsivaizduoju, labai sunku atsakyti, ką jos galėtų padaryti, kad netaptų seksualinio smurto aukomis. Dabar labai sunku atsakyti.. Čia jūs turite omenyje iš nepažįstamo asmens ar iš esamo partnerio?

T: Abejais atvejais. Artimoje aplinkoje gal lengviau jo išvengti ar kaip tik atvirkščiai?

I: Aš manau, kad šeimoje nubrėžti tas ribas ir nepatirti seksualinės prievartos turėtų būti šiek tiek lengviau. Bet tai jau turi būti pradedama kurti.. tam tikri susitarimai, sakykim, turi būti brėžiami dar tik prasidėjus santykiams. Tas žmogus, su kuriuo tu kuri šeimą, turi žinoti, kokie yra tavo, sakykim... koks yra tavo mąstymas, kaip turėtų būti.. Ta prasme, jeigu tu šiuo metu nenori turėti lytinių santykių, jis turi tai priimti, jis neturi tavęs kaltinti, turi kažkaip pagarbiai ties tuo išbūti. Kad jokio smerkimo, kaltės, suvokimo, kad tai yra moters pareiga neturi būti. Tai aš manau, kad moteris jau eidama į

santykius turi nešti tokį požiūrį. Tai čia dar jauname amžiuje mergina, mergaitė turi ir šeimoje matyti tą tokį kitokį tėvų santykį ir pagarbų ryšį vienas kitam, kad paskui galėtų pasakyti „stop“, kad aš nenoriu ir neprivalau to daryti, jeigu aš nenoriu, nesvarbu, ar kitas asmuo yra mano vyras ar ne. Tai va čia ties tuo. O jeigu, sakykim, visuomenėje.. Gal, sakykim, tos prevencinės akcijos, kurios galėtų būti ir tam tikri plakatai, sakykim, publikuojami. Turbūt labai gerai veikia reklamos per televiziją, bet kiek teko susidurti, jos yra labai labai brangios. Bet tai yra labai paveiku iš tikrųjų. Ir kažkaip turėtų turbūt valstybės atžvilgiu būti skiriamas dėmesys tai prevencijai ir skiriamos lėšos, kad būtų transliuojama. Kad tai yra nusikaltimas, kad tai nėra normalu, kad vyksta tas seksualinis smurtas ir prievarta. Nes apie tai, atrodo, niekas nekalba. Atrodo, kad tokio reiškinio net nėra. Ta prasme nėra man tekę matyti reklamos. Na, apie smurtą artimoj aplinkoj yra tekę matyti, bet apie tą seksualinę prievartą, kad tai yra nusikalstama veika net šnekama nėra. Jeigu tu nedirbi toje srityje, tai niekas nekalba ir nesusiduria.

T: O tos reklamos, ar jos su kažkokiais pagalbos numeriais turėtų būti..

I: Socialinės, tiesiog socialinės reklamos, kad parodytų tą problemą, kad ji vis dėl to yra, atkreipkit, žmonės, dėmesį. Nes dabar tikrai atrodo, kad nėra tokios problemos. Dar kas svarbu, tai finansavimas tom pačiom pagalboms tarnybom. Tai tu tiesiog viešinimui gali išleisti, sakykim, popierinę spaudą, ten lankstinukai, dar kažkas. Bet nei reklamai per televiziją, nei kad ten būtų glaudus bendradarbiavimas su LRT televizija, kuri iš tiesų kartais dideles nuolaidas padaro toms transliacijoms. Bet tu tiesiog negali tam skirti lėšų, tiesiog neleidžia projektas tam skirti lėšų. Bet čia taip buvo praeitais metais. Kadangi šiais metais su tuo projektu nebedirbu, dirba mano kolegė, tai negaliu pasakyti, ar ir šiais metais yra tokia pati taisyklė, kaip čia pasakyt, pas juos, kad negali reklamai skirti pinigų.

T: Tai dar ir biurokratinės kliūtys yra, ar ne?

I: Jo, jo. Biurokratinės kliūtys apriboja nuo to viešinimo. Seime praeitais metais buvo konferencija ir tos pagalbos tarnybos išreiškė poziciją, kad čia ir valstybės mastu turi būti viešinama pagalbos tarnybų veikla. Tikrai čia dar tik keli mėnesiai, nėra nei metų, kai veikia tos pagalbos tarnybos. Sakykim, oficialiai, tos akredituotos jos jau tikrai senokai yra, bet darbą realiai pradėjom tik nuo praeitų metų rugsėjo. Tai to viešinimo iš tikrųjų labai trūksta ir dabar dar vyksta diskusijos apie tai, kad iš tiesų turėtų būti tam tikros specializacijos, kas dirba ten, sakykim, su prekyba žmonėmis, kas dirba su seksualinio smurto aukom, kas dirba su kitais nusikaltimais, ten, sakykim, vagystėmis, plėšimais, kitomis nusikalstamomis veikomis. Reikia identifikuoti, koks centras dirba su kokia ta, sakykim, nusikalstama veika. Dabar žmogus bet kur pasikreipęs, jis turi teisę bet kur kreiptis realiai

iš tų 26 organizacijų. Kaip ten bebūtų, bet kitos organizacijos, jūs jau pati turbūt domėjotės ir žinot, kad jų veikla yra keturi mėnesiai, nėra nei metų. Tai kokią tą kokybišką pagalbą žmogus gali gauti tame centre, aš sunkiai įsivaizduoju. Tai va. Tai tiek mano pamąstymų.

T: Ačiū jums labai už pateiktus atsakymus.

5 priedas. Interviu su informantais nr. 5 ir nr. 6.

T: Pirmiausia norėčiau paklausti, kaip jūs ar kiti darbuotojai jūsų skyriuje prisideda prie pagalbos nuo seksualinio smurto nukentėjusioms aukoms moterims. Kokią pagalbą šioms aukoms teikiate?

I5: Yra nusikalstama veika, nuo kurios, kaip minit, nukentėjo asmuo nuo smurtinio ar seksualinio pobūdžio nusikaltimo, tai pirmiausia, aišku, žiūrint koks asmuo jis yra. Ar mažametis, ar nepilnametis, ar moteris, sakykim, yra. Bet kuris asmuo nukentėjęs nuo tokio pobūdžio nusikaltimo... Kaip sakyti.. Pirmiausiai į jį žiūrim kaip į nukentėjusį ir pirmiausia žiūrim, ar jis šiuo metu gali, sakykim, bendrauti. Ar jam nereikalinga kažkokia tai skubi medicininė pagalba, ar ne. Kažkokia apžiūra bet kokių atveju. Tai pirmiausia, jeigu mes turim įvykį kažokį ar pareiškimas, gal prieš tai buvęs įvykis yra anksčiau, tai ar tas žmogus gali aplamai duoti paaiškinimus, sakykim. Aišku, procesas numato atskirai, kaip reikia elgtis su mažamečiais ir nepilnamečiais asmenimis ir, sakykim, jeigu asmuo suaugęs, jis pilnametis, jis pats gali paaiškinti detales ir visą kitą, tai tada.. Pirma, mes įvertinam tą situaciją, na, ir tada reikia jo pareiškimas kad būtų, galbūt jis jau yra užfiksuotas, gal jis prieš tai kreipėsi į policiją, ir tada jau reikalinga, kas liečia apklausą, pagal procesą. Tai ir žiūrime, ar jis galės va čia šiandien ir dabar, sakykim, duot tuos parodymus. Arba tariasi.. pirmiausia tada atlieki objekto tyrimą – t.y. kūno apžiūrą, kurią atlieka teismo medicinos tarnybos specialistai, tie vadinami ekspertai. Tada jau surašai užduotį objektų tyrimui vadinamam pagal procesą, tokie dokumentai yra, ir įteiki. Arba, tarkim, jei asmuo pats negali nuvykti, tada paregūnai mūsų palydi, nuveža, kad būtų galima asmenį apžiūrėti mediciniškai – kokie padaryti sužalojimai, kokio pobūdžio. Klausimai jau yra pagal specifinius, vat, sakykim, ką patyrė, pagal nusikaltimą. Ar tai išžaginimas, ar kitas seksualinio pobūdžio nusikaltimas. Arba jei tai smurtinis nusikaltimas, na, sužalojimai kažkokie ypatingi, tai tie klausimai atitinkami yra užduodami. Tai po to yra organizuojama asmens apklausa. Apklausos, jei asmuo ne nepilnametis, tai atliekam mes patys, nes su tokio pobūdžio bylom dirbame. Tikrai vėlgi.. Jei tai yra moteris, mergina, tai tada, kaip pasakyti.. Kad atliktų tos pačios lyties pareigūnas, asmuo, toks pagrindas yra. Na, jeigu asmuo nukentėjęs vyras.. žinot, irgi gali būti visokių tų patyrimų, nebūtinai tai turi būti mažametis, tai gali būti ir moteris. ir vyras, kaip sakant, šiais laikais ir kitas asmuo. Tai vėlgi žiūrime, kaip žmogus jaučiasi. Jeigu žmogus tikrai gali čia ir dabar duoti parodymus, tai vėlgi žiūrim. Jei tai moteris, tai gal tas ikiteisminis tyrimas yra paskirimas pareigūnei, vat moteriai, tos pačios lyties atstovui. Sudaroma, sakykim, aplinka. Kabinetas, sakykim, kad nebūtų daug asmenų tuo metu, gal jam nepatogu, nejauku ir panašiai. Kad kuo ramesnė būtų aplinka. Pirmiausia, irgi, apklausa.. Paklausi, gal žmogui čia ir dabar reikalinga dar kokia nors pagalba, ne tik tai atlikus kūno apžiūrą, bet ir apklausos metu. Gal psichologas reikalingas. Žinot, kaip žmogus pats jaučiasi. Jeigu jis gali duoti parodymus ir pasakoti apie įvykį, tai mes surašom jo apklausą. Jeigu

asmuo yra nepilnametis ar mažametis, tokias apklausas organizuoja tyrimą kontroliuojantis prokuroras. Tada jis kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją, rašo prašymą atitinkamą, kad būtų galima apklausti teisme pas ikiteisminio tyrimo teisėją. Tada jau reikalingas ir kitų atstovų dalyvavimas. Ir vaiko teisių apsaugos, ir psichologo būtinai, ir tuomet atstovo pagal įstatymą būtinai. Ir advokato. Tada kreipiamės dėl advokato skyrimo, kuris galėtų jo interesus atstovauti toliau byloje, teisminiuose procedūrose ir procesuose. Jeigu yra suaugęs asmuo šiuo atveju. Nežinau, kas jus čia labiau domina, kokie asmenys..

T: Tyrimas nagrinėja pagalbą moterims aukoms.

I5: Moterims, ane. Na, gerai. Jeigu ji gali duoti parodymus apie įvykį, tai mes, aišku, apsiklausiam, paklausiam, ką patyrė, kokius sužalojimus, dėl ko.. Byloje toksai, sakykim, paklausiam, ar pageidauja būti pripažintas nukentėjusiuoju. Žinot, gal jis tiesiog išsigando ir nebuvo padaryta jokia žala. Tai vėlgi čia.. Nebūtinai jis... Pirmiausia visą situaciją reikia išsiaiškinti. Kas ten iš tikrųjų yra. Ar prieš asmenį buvo panaudota kažkokia prievarta, smurtas, ar jisai tikrai patyrė, kad jis tikrai yra tos veikos.. kad patyrė tą žalą. Jį apsiklausi, pripažįsti nukentėjusiuoju, išsiaiškini nukentėjusiojo teises. Būna, kad kiti asmenys dar paprašo, kad įstotų jo kažkoks tai atstovas, teisininkas. Yra įstatymuose reglamentuota, kas gali būti atstovu. Bet dažniausiai, jei asmuo negali pats bylos tyrime, toliau teisminiuose procesuose save atstovėti, tai rekomenduojama dėl gynėjo dar tokiam asmeniui. Yra advokatai, advokatų kontora, kaip jie vadinami, valstybės, kurie tokius asmenius dažniausiai teisminiuose procesuose... Gali ir pats asmuo ir save, bet yra ir advokatai, kurie, sakykim, atstovauja toliau teisminiame tyrime. O byloje, bylos eigoj, pačioje byloje, na, tai, jeigu suaugęs asmuo gali pats savarankiškai, nuosekliai duoti parodymus, gali paaiškinti apie įvykio aplinkybes, na, tai taip. Tada žiūrime, nuo ko jis nukentėjo. Ar tai artimas žmogus, ar kažkoks tai atvejis, kur smurtautojas yra visiškai nepažįstamas, sakykim. Na, tai, tuomet, žiūrime pagal visą tą situaciją. Kiekviena ta situacija kitokia, tai ir vertinam ją. Ar reikia apsaugos kažkokios, nukreipti asmenį. Bet patys mes asmeniškai atliekam ikiteisminius tyrimus ir patys asmeniškai kad kažkur tai apsaugoti, tai tada turime kreiptis ir žiūrėti toliau, kokia apsauga žmogui yra reikalinga. Bet mes, vat, atliekantys patys, gilinauės į bylą, tuo nelabai užsiimam.

T: Atrodo labai individuali prieiga prie kiekvienos aukos.

I5: Taip, kiekvienam skirtingai labai reikia skirti dėmesį, nes kiekviena byla yra skirtinga iš tikrųjų. Tai vat nežinau, kas jus labiau domina.

T: Pavyzdžiui, įdomu jūsų nuomonė, kadangi tikrai daug patirties turit, bendraudama su seksualinio smurto aukomis. Kokios specialiosios apsaugos priemonės jums atrodo svarbiausios? Kadangi jau kelias minėjote..

I5: Nu, pirmiausia, dabar gi yra visokiausių psichologinių pagalbų. Žino, kad yra ir gali kreiptis. Yra ir tas... teisingumo ministerijos leidinys nukentėjusiems asmenims vėlgi yra parengtas, ką turi žinoti nukentėjęs asmuo. Aš tai manyčiau, kad kuo daugiau informuoti, kur jis galėtų kreiptis, arba kur jį nukreipti bendraujant su juo, galbūt teikti kuo daugiau žinių, duoti lankstinuką, kuriame yra nuoroda, ką mes ir praktiškai darydavom ir darom. Na, aišku, dabar viskas daugiau ta elektronine tvarka ir mažiau patiems reikia, bet reikia apšviesti asmenį, kur jam dabar kreiptis pagalbos. Psichologinė tarnyba ar tie patys gynėjai. Na, ką tas gynėjas, jis byloj tiktais stos pagal procesą. Jis gali tik tą asmenį atstovauti, bet kaip pasakyt.. Realiai, turim suteikti žinias, kad asmuo nebūtų vienas, kad galėtų rasti pagalbos ir kad galėtų rasti galbūt psichologą, su kuriuo galėtų pasidalinti, išsakyti, vėliau gal kartais kyla visokiausių asmeniui minčių, kad nukreipti tinkama linkme, kad neliktų vienas tas asmuo. O dokumentai tai ten procesiniai, jie užsipildo eigoje ir panašiai. Bet kiekvienas žmogus yra svarbus, nes vienas gali visiškai kitaip reaguoti, o kitas gali tikrai emocionaliai, gal jam reikalinga net medicininė pagalba. Kiekviena ta situacija iš tikrųjų skirtinga. Šiaip tai kuo daugiau, kuo didesnis švietimas.. Yra tų pristeigta... Nežinau, iki kokio jums čia..

T: Jūs čia labiau akcentuojate pagalbos priemones, mane dar domina specialiosios apsaugos priemonės. Minėjot, jog stengiatės, jog moterį apklaustų tos pačios lyties asmuo, gal dar kokios priemonės svarbios? Gal kokie įrašai daromi?

I5: Taip, galima asmenį ir nuotoliu apklausti. Pagal visą tvarką yra numatyta, kad jei asmuo.. jei jis čia ir dabar dėl kokių priežasčių ar trukdžių, pavyzdžiui, asmuo negali atvykti, tai yra nustatyta, kad tu gali nuotoliu tokį asmenį apsiklausti. Ir ta pati tvarka, tu vėl jį pripažįsti nukentėjusiuoju, susiunti procesinius dokumentus, išaiškini jo teises, ką jis turi žinoti. Viskas tas pats, kas kontaktu, tai tu ir internetu tą patį darai. Tada vaizdo įrašai. Jeigu teisme.. Daugiau kas liečia nepilnaamčius, yra vat procesas, kad nukentėjusysis yra visiškai atskiroj patalpoj, sėdi ten, o teisme kiti proceso dalyviai, teisėjas atlieka apklausą, dalyvauja prokuroras, kuris kontroliuoja ikiteisminį. Kitoj pusėj advokatas, sakykim, nukentėjusio asmens arba atstovas pagal įstatymą gali dalyvauti, po to ten, sakykim, psichologas, vaiko teisės būna prie nukentėjusio asmens tame kabinete. Ir ten vaizdo įrašas, ta prasme, konferencinis ryšys ir klausia, pasakoja. Bet sudaromos sąlygos, kad asmuo negalėtų, kad jam netrukdytų, kad galėtų ramiai jaustis, tokia aplinka sudaryta, kad jis vos ne atskirtas. Nenoriu pasakyt, kad izoliuotas, bet paprasčiausiai, kad būtų atsipalaidavęs ir nesutelkęs dėmesio.. Netgi

rekomenduojama tarkim, kad tuo metu.. Kaip pasakyt, jeigu čia ir dabar yra įtariamasis ir jam pareikštas įtarimas, tai jis irgi turi teisę dalyvauti procese ir uždavinėti klausimus, tik tokie klausimai yra užduodami per teisėją, atliekantį apklausą ikiteisminio tyrimo. Bet netiesiogiai, sakykim. Na, o jeigu suaugęs nukentėjęs asmuo.. Faktiškai irgi gali būti apklaustas pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, kad nereikėtų to asmens dar papildomai apklausinėti. Rekomenduojama kartą apklausti, bet jeigu yra, sakykim, kažkokios aplinkybės, kurias jis atskleidžia apklausoje, kurias galbūt reikėtų patikslinti, tai gali būti rengiama papildoma apklausa.

T: Turbūt realiai neįmanoma per vieną apklausą viską išgauti.

I5: Ne visą laiką, jo, iš tikrųjų. Būna kartais, kad asmuo atsiskleidžia.. Tarkim, jeigu būna reikalinga psichologų ekspertizė, ji skiriama įvertinti, dažniausiai tai būna dėl nepilnamečių nukentėjusiųjų arba jei žmogus turi specialių poreikių, tai vėlgi reikia atsižvelgti į medicininius ir spręsti, galbūt reikalinga ten, sakykim, psichologų pagalba kažkokia, gal.. Dažniausiai tai būna, kas liečia nepilnamečius, mažamečius, tai psichiatrų, psichologų ekspertizė yra skiriama ir asmuo yra patalpinamas į „Užuovėją“ ir yra, kaip sakyti... Nors čia labiau apie nepilnamečius, jus, atrodo, moterų problematika labiau domina.

T: Taip, tikrai moterų problematika labiau domina. O tai, pavyzdžiui, suaugusieji turi tą galimybę būti apklausti kitoj patalpoj su konferenciniu ryšiu?

I5: Žinokit, asmeniškai, pagal bylas, tai, ko gero, turbūt va tiem nukentėjusiems, kiek teko susidurti, tai labiausiai kontaktiniu būdu atliekami. Taip, buvo atvejų, kai buvo patyrę tam tikrus sužalojimus.. Matot, vėlgi, klausiat, kokios priemonės gali būti taikomos, tai jeigu buvo smurtas artimoj aplinkoj, tai, ko gero, būna, kad paskiriama įtariamajam nesiartinti, negyventi, vengti ryšių ir panašiai. Išaiškinama, kad pažeidus ar nevykdant paskirtas kardomąsias priemones jam gali būti skirta griežtesnė. Jeigu tai, sakykim, seksualinio pobūdžio nusikaltimas ir tikrai matosi, kad tikrai patyrė ir kad buvo požymių nurodančių, kad tiek sveikata sutrikdyta, kad jis psichologiškai palaužtas, vėlgi, pagal tą pačią bylą. Ir tu matai iš situacijos kiekvienos skirtingai, tada tu kreipiesi ir sprendi ir kad prokuroras kreiptųsi į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl griežtesnės kardomosios priemonės tokiam įtariamajam, suėmimo skyrimo. Kad jis būtų, kaip pasakyt, izoliuotas, paskirta kardomoji priemonė ir toliau jau teismas sprendžia, ar tęsti tą kardomąją priemonę suėmimą ar netęsti. Nes vėlgi, kol visa ta situacija paaiškėja, o kiekviena situacija skirtinga ir byla yra skirtinga, tai nežinau, ar jums čia išvis aktualu, ką aš pasakoju.

T: Labai aktualu, žinokit, būtent tokią informaciją ir noriu išgirsti. Nes iš to, ką girdėjau, ir ką jūs pasakojat, tai atrodo, kad mažamečius daug labiau siekiama apsaugoti.

I5: Ir kitom, žinokit, aukom. Yra ir moterų krizių centrai, mes tikrai gaunam daug visokių, kas padėt nori. Ir psichologinių ten tų visokių informacinių, sakykim, lankstinukų. Būna informaciją gaunam pasidalinti, išplatinti, panašiai. Kaip ten Teisingumo ministerijos nuorodos. Mes netgi patys savo ikiteisminiuose tyrimuose tokius pranešimus irgi surašom teises, terminus, pavyzdžiui, kas yra smurtinis nusikaltimas, tokio va bendro pobūdžio. Kas yra nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjęs asmuo, kad žmogus bent pasiskaitytų ir suprastų, kas tai yra pagal visą tą teisinę kalbą ir literatūrą. Už žalą atsakingas asmuo, kas yra žalos kompensavimas, va tokius netgi duodam, kaip žala kompensuojama, čia yra grynai Teisingumo ministerijos nuoroda, el. paštas. Tai čia faktiškai, jeigu asmuo yra patyręs ir pripažintas nukentėjusiuoju nuo smurtinio nusikaltimo, tai jam visada tokie išaiškinimai yra įteikiami, su nuorodom. Tada jam paaiškinama, kad asmuo turi teisę kreiptis į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, advokatą, už kurį nereikia mokėti, įteikiam galbūt nutarimą pripažinti asmenį nukentėjusiuoju, vat, pavyzdžiui, nurodom, ką, kaip ir kur kreiptis, ir jis su tuo prašymu gauna advokatą ir tada jis gali bendrauti per gynėją, nes ne visi gali suprasti, ką man čia dabar reikia daryti, ko man reikia, kur man geriau kreiptis, tai teisininkas, kuris tikrai padės ir nukreips. O tų, visokiausių kitų tarnybų, na, jie gal, nežinau.. Gal jie gali kažką laikiną.. Sakykim, jeigu yra smurtas, jeigu asmuo neturi kur eit, gyvena vienoj ir toj pačioj šeimoj ir kol bus priimtas sprendimas, tai galbūt tikrai, gal tos tarnybos padeda.. Bet reikia informacijos išsamesnės, kur asmuo gali kreiptis, sakykim, kad yra kažkokie tai namai, kad aš galiu gauti. Yra, berods, tokių nuorodų krizių centruose, kad galėtų asmuo kažkur prisiglausti išėjęs, kad neliktų vienas visiškai, kad galėtų kreiptis pagalbos, kol visi šitie teisiniai, procesiniai dalykai derinasi, yra atliekami ir daromi. Nes pareigūnas taip, jisai apklausia, pripažįsta, dėl apžiūros asmenį nukreipia, su tuo įtariamuoju toj pačioj byloj dirba, tarkim, kardomąsias priemones išsprendžia, su prokuroru toliau aptaria, toliau, kokie duomenys, dėl pačios krypties. O tada, kad tas asmuo nepaliktas būtų vienas ir nežinotų, ką jam toliau daryti. Tai jeigu mažametis, jis turi atstovą pagal įstatymą, vaikų teises, kurios taip pat gali padėti ir, sakykim, psichologas tik padeda apklausti, bet jis jokios ten.. Gali gal pasakyt, kad yra kažkokios nuorodos, kur gali kreiptis, arba aš tau galiu ten kažkiek padėt. O nukentėjęs suaugęs asmuo, tai jam tada ta informacinio pobūdžio duomenis suteikt, kad jis galėtų realiai, sakykim, kreiptis, kad galėtų jam būti suteikta pagalba turbūt..

T: Atrodo, kad jūs visai bendradarbiaujat su pagalbos tarnybom. Būna, kad nukreipiat.

I5: Taip, taip, taip. Mes anksčiau turėjom netgi daugiau ten visokių lankstinukų ar kažko tais. Nes

tikrai visą laiką nurodom, kur asmuo su pranešimu gali dar atitinkamai dėl smurtinių nusikaltimų padarytoms aukoms, nuo tų užpildymų, berods trys metai po nusikaltimo, gali asmuo kreiptis su prašymu... [Pauzė]

T: Aišku, supratau. O iš savo patirties, kiek esate susidūrusi. Su kokiom problemom dažniausiai susiduria seksualinio smurto aukos moterys, kai kreipiasi į Lietuvoje veikiančias pirmojo kontakto institucijas ar pagalbos tarnybas?

I5: [Pauzė] Reikia žiūrėti, ko žmogui reikia iš tikrųjų. Ten žiūrint, ką asmuo patyrė. Pas mus daugiau seksualinio pobūdžio, smurtiniai, dėl asmens sveikatos, visa kita.. Žiūrim, kas pati ta veikia. Gal jam pastoviai grasinama, gal šantažuojamas, reikia žiūrėt pagal atskirą, kas atstaitikę ir kas yra. Ką jis patiria. Koks patiriamas tas smurtas ir panašiai. Gal jis bijo, gal jam reikalinga apsauga. Reikia spręsti ir žiūrėti, kokias taikyti apsaugos priemones.. Šiaip, sakau, daug yra.. tas paskutinis lankstinukas, jis iš tikrųjų informatyvus, reikia tik jį gerai.. [Duoda lankstinuką]

T: Ačiū, peržiūrėsiu.

I5: Va čia apie apsaugos priemones nukentėjusiesiems. Kaip tik yra netgi pažymėta, kad gavus patikrintų duomenų, kad dėl bendradarbiavimo su teisėsauga nukentėjusio gyvybei ar turtui yra iškilęs pavojus, nukentėjusiojo prašymu gali būti taikomos tokios apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės: fizinio asmens ir turto apsauga – mes atliekam ikiteisminius tyrimus, bet tada reikia žiūrėt procesą, arba laikinas asmens perkėlimas į saugią vietą, realiai tai susidūrę galbūt buvom minimaliai, bet realiai tai taip yra. Asmens darbo, gyvenamosios vietos pakeitimas, tapatybės duomenų pakeitimas.. Aišku, dažniausiai tai būna fizinio asmens apsauga, tai gal čia reikėtų, net nežinau, gal į kažkokias garsesnes bylas pasižiūrėti. Reikėtų pasieškoti, kaip ta pati priemonė veikia, kaip atrodo ta apsauga. Nes yra liudytojų, nukentėjusiųjų apsaugos, galvoju dabar, tarnyba, kuri vykdo tai ir ko reikia ir kad asmenį nukreiptų.. Mes nelabai to esam darę, reikėtų geriau pasižiūrėti. Bet kiekviena situacija yra individuali. Jeigu tau pasakys asmuo, kad bijau, nenoriu grįžti, tai šitą spręsti reikia čia ir dabar. To klausimo tu nebegali atidėlioti ir jei tu matai, kad žmogus kviečia, prašo pagalbos, jis išsigandęs, tai čia nėra taip, kad tau procesinius popieriukus reikia supildyt ir atsėdus pasižiūrėt formaliai, bet reikia į problemą pasižiūrėt nukentėjusiojo akimis ir kad tu čia spręstum, nes jisai prašo pagalbos iš tavęs. Realiai, tada reikia visas pastangas dėti, kad būtų ir apsaugotas tas asmuo, kad antrą kartą nepapultų ten pat. Nes tikrai yra tokių atvejų buvę, reikėtų tik pasieškot. Žinot, mes čia galim lankstinukais apsidėliot [Juokiasi] ir pasakyt, kad kreiptis ten, bet čia kiekvienas labai individualus atvejis yra ir reikia žiūrėti, ar reikia psichologinės, ar medicininės, ar kokios fizinės apsaugos, ar

vėlgi.. Kaip jisai, ir koks tas įtariamasis, gal ten tik konfliktas buvo, nesutarimai kažkokie, kurie išaugo iki ten kibirkščių labai didelių, o gal iš tikrųjų reikalingi.. Čia tokia linija, žinot.. [Pauzė]

T: Skamba, lyg ir darbuotojui tenka daug atsakomybės pastebėti tam tikrus požymius, klausti. Tai kitas mano klausimas būtų, kokių žinių turi turėti darbuotojas, bendraujantis su išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusia moterimi?

I5: Kaip pasakyt.. Dabar yra specializuoti tie mūsų padaliniai. Sunkių nusikaltimų tyrimų valdyba, ekonominių yra, sakykim, nusikaltimų tyrimų valdyba, pagal tą pobūdį atskirai. Anksčiau buvo viena, kad tu gali dirbti ir bylų įvairiausių turi, gali tirti finansinių ten, sakykim, sukčiavimai, mokesčiai, narkotinės ir visi kiti. Dabar yra tos specializacijos, atskirtos, ta prasme, kad daugiau tai yra įdirbis to pareigūno ir pagal patį nusikaltimą atliekami tyrimai. Tai pas mus yra paskirstyta pagal patį, kaip pasakyt... Pagal kompetencijas tirama, yra nurodyta, paskirstyta, ką mes specializuojamės savo byloje tiriamose. Tie patys nužudymai, išžaginimai, kitokie seksualinio pobūdžio nusikaltimai. Aišku, gali pasitaikyti sunkūs, nesunkūs tie sveikatos sutrikdymai, vėliau paaiškėjus ikiteisminis gali būti pradėtas pagal labai sunkų, pagal nesunkų, vėliau jis ten pasikeičia į... žodžiu veikos kvalifikacija eigoje. Tai matosi nuo specialisto išvadų, nuo ekspertų pateiktų duomenų. Jeigu, aišku, tirsi ekonominio pobūdžio nusikalstamas veikas, tai neturėsi žinių, kaip apklausinėti asmenį, patyrusį ar kokį sužalojimą ar seksualinio pobūdžio ten tą nusikaltimą. Aišku, organizuojami kursai, mums kaip pareigūnams, tiek psichologų, tiek darbo su nepilnamečiais, darbo su nukentėjusiais, būna nuotoliniai, kontaktiniai. Vienu žodžiu, yra organizuojama ir mes dalyvaujame, kad įgyti kuo daugiau kompetencijų ir visa kita.

T: Ar būtų galima teigti, jog specializuotas pareigūnas ties seksualinio pobūdžio nusikaltimais turi specialias žinias?

I5: Na, teisinis žinių bagažas yra įgyjamas per laiką kažkokį. Jeigu pasigilinsit į struktūrą, tai yra organizuotų nusikaltimų, narkotikų, grupuotės, ginklai, šaudmenys.. Turtiniai, plėšimai, vagystės, automobilių.. Kelių policija turi savo funkcijas, tada finansinė tarnyba.. O mes, kadangi pagal sunkius ir labai sunkius, tai mes labiau specializuojamės šito pobūdžio. Ir savo tas žinias bandom gilintis, kai matom, kad kursai atitinka. Ne visada gal, bet daugiau mažiau taip.

T: O kokių kitų įgūdžių reikia, norint dirbti su seksualinio smurto aukomis?

I5: Ką turite omeny? Kompiuterinius įgūdžius? [Juokiasi]

T: Nežinau, galbūt kažkokios asmeninės savybės turi būti ugdomos?

I5: Kad kažkokių išskirtinių, tai nėra. Ko gero, visų mūsų žinių plėtimas ir akiračio plėtimas, tai priklauso nuo asmens, kiek tu nori žinoti ir nori tobulėti. Kaip minėjau, tų kursų įvairių yra, bet kad būtų konkrečiai seksualiniam smurtui, tai vat atšakai, tai galbūt ir nėra. Yra vat pagal visą paskirstymą, grynai tos valdybos, tie skyriai. Tai daugiau mūsų pagal pobūdį, kompetencijas, kas priklauso pagal tuos straipsnius, tai taip ir vykdomi tie tyrimai.

T: Aišku, supratau. Tuomet gal norėčiau apie prevenciją trumpai pašnekėti. 2016 m. Eurobarometras atliko tyrimą, kurio rezultatai rodo, jog lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra labiausiai linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Kaip manote, kodėl?

I5: Eurobarometras, kas čia?

T: Čia Europos Sąjungos užsakyti tyrimai.

I5: Įdomu, kokio lygio čia ta apklausa, kiek asmenų apklausė, kokie klausimai.

T: Tiksliai dabar nepasakysiu, bet buvo prašoma žmonių įvertinti tam tikrus teiginius, žiūrint, ar jie laiko tam tikrus veiksmus nusikalstamais ir panašiai.

I5: Gal žinių mažai yra, iš tikrųjų, gal švietimo tokio trūksta. Moterys gal nežino, kaip sakyti, nėra ištransliuota, kur tos moterys galėtų kreiptis...

I6: Čia klausimas, kodėl toleruojamas seksualinis smurtas pas mus?

T: Taip, seksualinis smurtas prieš moteris.

I6: Todėl, kad pas mus yra požiūris toks, pakankamai senas, jis yra paveldėtas. Dažniausiai susiformuoja pas žmones nuomonė, kad moteris pati kalta turi būti. Kodėl jinai išėjo vėlai, ane? Kodėl prisigėrė iki tiek, kad nieko neatsimena, ane? Dar apsirengė kaip nors trumpai, neduok Dieve..

I5: Iššaukiančiai. Iššaukiančiai apsirengė.

I6: Pati, ale, provokavo. Iš tikrųjų labai atsižvelgiama, ar pati kažkiek neprisidėjo. Nėra taip, kad pateisinamas elgesys, bet tokiais atvejais labai lengva kaltininkui pasakyti: „Aš pagalvojau, kad ji pati nori“. Gal ranką kur uždėjo, gal dar pabučiavo, apkabino, *nu* tai viskas.

I5: Taip, toks požiūris, kad pati kalta, gal dėl to. Mąstymas sakyčiau dar, kaip tu sakei, vat toks senas.

I6: Taip, mes turim požiūrį, kad vyrams daugiau leidžiama. Vyras jei eina į šoną, tai jis yra Don Žuanas, o jei moteris, tai jau paleistuvė ir visa kita. Yra dar tas nelygus standartas, kad moteris turi žiūrėt šeimą, rūpintis, nelakstyt ir tada viskas su ja gerai. Tai va šitas požiūris dar keisis negreitai, man atrodo. Moteris nemoka dar savęs apsiginti, nemano, kad ji tam turi teisę. Negali pareikšti, kad su manim taip negalima elgtis.

I5: Ir, matot, žiūrint, ką tas žmogus iš savo šeimos atsineša..

I6: Kiek yra šeimoje dalykų, labai skirtingas dalykas, kas yra normalu ir kas yra normalūs santykiai. Pavyzdžiui, vieniem yra normalu miegoti su savo vaikais, kitiems yra nenormalu, nes ne toks auklėjimas.

I5: Taip, tai va čia švietimas.

I6: Ir švietimas, bet man atrodo čia dar giliau yra.. Va dabar moterys išdrįsta save pateikti kaip asmenybę, reikalauti, kaip su ja būtų elgiamasi ir nebūtų dvigubų standartų. Bet jie dar gyvuoja, tokie dvigubi. Gerai, kad yra kažkaip kovojama. Bet negreitai tokie dalykai keičiasi. Ir žinių trūksta, ir reikia įrodinėti teisiškai, įrodinėti tokius dalykus, niuansus, tą asmeninį lytinį gyvenimą, kartais net iki tokių dalykų kartais pereinam. Kantrybės, nusiteikimo, greitai tokie dalykai nesprendžiami. Kartais ir dėl to sako: „Nepradėsiu, nes man gėda. Kamantinės mane ten dešimt kartų.“ Bet iš kitos pusės, kas mus liečia, tai kad nuteisti žmogų už nusikaltimą, tai turi įrodyti, kad jis tikrai padarė kažką šimtu procentu, neabejotinai. Bet jeigu kažkur klaustukai, tai ir turi išsigryninti, išsiaiškinti tą situaciją. Kiti gal bijo, sako: „O, mane tampo policija.“ Čia, *ale*, manim netiki, aš pasakiau, o jie toliau tampo. Bet mūsų darbas yra ištirti, tai negalim stot į vieną pusę ir tikėti. Mes turim objektyviai šitą spręsti, surinkti ir kaltinančius, ir teisinančius duomenis. Ir niekada nepriimam, kad va, nukentėjęs pasakė ir tai yra šimtu procentų tiesa. Tikrai yra jo parodymai vertinami, peržiūrimi, lyginami bylos kontekste, kiek atitinka bylos aplinkybes ir jeigu tai, kaip pati suprantat, patikrintina, tai tada juos galima priimti, teismas jau tada jais tiki. Bet iš savo praktikos turiu pasakyti, kad tikrai nebūna taip, kad šimtu procentų nukentėjęs būna papasakoja viską.

T: Atrodo, kad jūsų darbas yra tam tikra prasme abejoti.

I6: Mes kartais to neparodom taktiškai dėl to, kad žmogus nesuprastų, kad netikim ir savanoriškai pasakytų tiesą ir visą kitą. Kartais kitokias taktikas taikom ir tą patikrinam kitaip. Kartais tiesiai šviesiai pasakom, na taip, čia daug tų elgesio taktikų yra. Bet taip, mes visada turim kelti klausimą, ar taip yra, kaip tau pasako. Ar taip yra, ar tuo galima tikėti.

I5: Labai įvairių, žinokit, būna aplinkybių. Mes netgi pateikiam, tarkim, duomenis surinktus prokurorui, kontroliuojančiam ikiteisminį tyrimą, o jis vėlgi žiūri kitom akim ir vertina, ar pakaks tų duomenų teisme, kad jis galėtų atstovauti ir atstovėti tai, kas yra surinkta. Gal netgi tame tyrime dar reikės kažkur įdėti darbo, kad būtų galima pripažinti asmenį kaltinamuoju ir, sakykim, būtų pakankamai duomenų jį nuteisti. Nes kitą kartą sakys, kad tikrai aš nematau.

I6: Aš neturiu tokios ilgos patirties kaip mano kolegė, kas liečia tuos seksualinius nusikaltimus, pas mane yra mažesnė. Bet kiek aš esu susidūrusi, tai dabar tie, jei taip galima sakyti, tie prievartavimai ir išžaginimai yra ne tokie brutalūs kaip anksčiau būdavo, kad ten akivaizdūs smurto požymiai. Jie dabar yra tokie.. Tarp dviejų žmonių santykiai, kaip tai daugiau nesusikalbėjimas.. Vienas sakė taip, bet davė suprast kitaip, ir toksai va be žodžių veiksmas įvykęs lyg „Aš nenorėjau, bet aš nieko nepasakiau, nes jis kaip ir turėjo suprast, kad aš nenoriu.“ Arba kad ten nebuvo pernelyg aktyviai... Žinot, dažniausiai ten, kur labai brutalu, kur jėga, pėdsakai, mums patiems yra daug lengviau, nes mes tikrai matom faktą, mes jų neignoruojam. Bet kur yra tokios situacijos, kur vienas vieną, tai įsivaizduokit, kaip sunku surinkti įrodymus, kai liudytojų nėra, prievartos požymių nėra, aplinkybes pateikia kiekvienas savo linkme, o dažniausiai jas pateikia ne visiškai teisingai, nes visada yra tam priežasčių. Ir mes matom, kad ir tas biškį meluoja, ir kitas biškį meluoja, tai va kaip sunku išspręsti tą situaciją.

T: Bet gal tai geras dalykas? Gal tai reiškia, kad moterys dažniau identifikuoja atvejus, kada buvo viktimizuotos?

I5: Tai vat matot, apie tą patį ir šnekam, kad kuo daugiau tu skleisi, duosi galimybių žmogui kreiptis kažkur, kuo daugiau jis žinos informacijos, tuo lengviau bus aukai apsispręst, ar jinais kreipsis, ar jinais gaus kažkokias priemones ten tas apsaugos.

I6: Ir gal ji savo veiksmuose bus tvirtesnė, kai žinos, kad su manim taip elgtis negalima, aš galėsiu,

pavyzdžiui, kreiptis pagalbos ir už tai bus kažkas nubaustas. Jeigu toj pačioj situacijoj bandys prieš ją naudot prievartą, sakys: „Stop, su manim taip elgtis negalima.“ Jinai bus pati tvirtesnė psichologiškai, aš taip manau. Jeigu bus viešinama švietėjiškai. Pats turi priimti tą informaciją ir suvirškint, kad aš esu asmenybė, man tai nepriimtina. Intymūs santykiai daugeliui dabar yra išlaisvėję, aš įsivaizduoju, ir tai yra dviejų žmonių susitarimas. Vienam prievarta yra vos ne pasiūlymas kažko jam neįprasto, jam tai yra įžeidimas ir prievarta, nors buvo tik siūlymas. Kitam yra viskas toleruotina. Ir tu surask vat ribas, jeigu žmonės leidžiasi į tokius plačius santykius. Kadangi leidžiama yra daug ir yra žmonių susitarimas, tai paskui identifikuoti, kur yra prievarta, kokie tie prievartos požymiai buvo, yra labai sunku. Tie santykiai nėra labai paprasti, tarkim, kur yra susitarimo reikalas.. Čiagi ne raštiška sutartis, bet, tarkim, buvo bendravimo subtilumai, flirtavimas galų gale, dabar tokių daugiausiai tiriam. Kur buvo kažkoks bendravimas, buvo kažkoks susipažinimas, tik baigėsi ne taip, kaip viena pusė pageidavo arba įsivaizdavo jinai norinti. Ir dar blogiau, jei ji neatsimena nuo alkoholio, ko ji norėjo ir ką jinai pasakė. Bet sako, kad negalėjo norėti, įsivaizduoji?

T: Atrodo, kad ateityje tuomet dar daugiau seksualinio smurto formų atsiras?

I5: Taip, tos formos nebus taip, kaip buvo kažkada senovėj.

I6: Pavyzdžiui, viešint pornografinio tipo vaizdus negalima. Platinimas yra uždrausta, ypač, kas liečia nepilnamečius. Net šiaip gaminti ir platinti negalima. Bet jeigu tu su savo vaikinu nusprendi taip save pamaloninti, tai čia jūsų abiejų reikalas yra. O kada tai peržengia ribas, tai greičiausiai tada, kada jis jūsų kažkokį susitarimą pažeis, ten, pavyzdžiui, manipuliuos ar dar kažkas. Tada įsivelia policija ir aiškinasi. Ir atrodo lyg aiškios tos ribos, galbūt tų bendravimų kažkokių daugės, bet ribos, ko gero, liks tokios pat. Ir mes kapstysim. Imsim atskaitos tašką kažkokį ir žiūrėsime. Tai vat pornografijos gaminimas ir platinimas draudžiamas, bet jeigu va tau priimtina ir jūs keičiatės, tai čia yra jūsų asmeninis reikalas, kaip ir viskas gerai, įstatymas kol kas nesikiša, nes nieko nežino.

T: Grįžtant prie tos prevencijos, tai įdomu, ką tada visuomenei daryti, kad mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų prieš moteris?

I6: Be abejo, tai yra švietėjiška veikla, žmogaus teisės.. Tu suprasi, kas yra priimtina, normas turi žmonės žinoti visi. Turi žinoti, kas yra teisinga, kaip turi būti, kokios yra tavo teisės, ir tada tu pats būsi suinteresuotas, kad tavo teisių nepažeistų. Kai tu žinosi, tu galėsi jomis naudotis. O kaip kitaip? Aišku, auklėjimas, kad turi būti pagarba, kad nebūtų taip, kad žmona, tai turi tenkinti tokiais dalykais, kurie jai galbūt nėra priimtini. Per auklėjimą ir švietimą ji žinos, kad jinai vertybė, yra žmogus,

nepaisant to, kad sudarė su tavim santuoką, ji turi teises. Bet žinot, visuomenė taip eina.. Jaunesnė apsiveda už vyresnio ir pateisina, kad jis iš manęs reikalauja, bet va, jis geras, duoda man laisvę.. Lyg kompromisas čia eina.

I5: Aš manyčiau, kad kaip mokyklose, sakykim. Galbūt tas lytinis švietimas. Vaikams turėtų būti ar pamokėlės, ar kažkas.

I6: Kaip kad vaikučiams buvo kursai, dalyvavom, psichologai veda. Tavo kūnas yra tavo šventovė. Tau kitas žmogus negali uždėti rankos ant kažkokios tavo kūnos vietos, nes taip yra negerai. Ir jie žino. Ir vaikai dalyvavę tuose kursuose jau žino, kad tai yra negerai. Kad tavęs negali liesti ir vaikai jau girdi.

I5: Dabar jau daug diskusijų visokių būna, tos diskusijos mokyklose. Nereikia pamiršti, kas liečia apie šitus reikalus, nes tai tikrai reikalinga, tas priminimas, kas liečia smurtus. Tai buvo anksčiau, bet mažai ir buvo pamiršta. Dabar, ko gero, bus šiek tiek grįžtama.

T: O gal kažką moteris gali padaryti, kad netaptų seksualinio smurto nusikaltimo auka?

I5: Nežinau, gal čia reikėtų pačių paklausti. [Juokiasi]

I6: Aš manyčiau, kad jos irgi turėtų daryti tam tikrus pasirinkimus. [Pauzė] Jeigu tu per daug atsipalaiduoji, per daug apsvaigsti, ateini iki tokios būsenos, kur pati nesiorientuoji, tai tu turi suprasti, kad tu gali ne tik seksualinio smurto nusikaltimo auka tapti, bet apskritai auka tapti. Tu pagalvok, kaip tu grįši namo, turi prisiimt kažkokią tai atsakomybę.

I5: Taip, teisingai, turbūt kiekvienam asmeniui, tiek vyrui, tiek moteriai, tiek vaikui, tiek belemekam. Ne tik, kad pareigos, teisės.. Reikia galvot, kad netaptum eigoje..

I6: Mes esam sveiki, protaujantys, normalūs žmonės ir patys suvokiame tas rizikas galimas, kad taip būtų. Gi nereikia sakyti „Neprišigerk tiek, kad paskui griuvinėsi“, gi suprantama yra. Bet vėlgi, kad ta tokia rizika gali būti, kad tapsi potenciali auka.. Dažniausiai gi nusikaltėliai ir renkasi aukas pažeidžiamesnėj būsenoj, kad galėtų pasinaudoti, išnaudoti tą asmenį. Žmonių prekyba kaip vyksta, pavyzdžiui. Taigi retai taikosi į tvirtai stovinčius, turinčius darbą, turinčius savo numatytus planus, kuris iš karto kritiškai mažo. Pasirenka tas, kurios arba be darbo, arba gyvena kitom sudėtingom sąlygom, kurios yra pažeidžiamesnės.

I5: Taip, taip. Bet čia vėlgi priklauso nuo visuomenės švietimo.

I6: Taip, bet ir žmogus turi kritiškai vertinti, atsakyti už savo sprendimus lygiai taip pat. Tarkim, matai, du keliai, vienas labai rizikingas, o kitas toksai ramesnis. Ir tu vat turi sprendimą, kuriuo taku tau eiti. Gali pasirinkti sau saugesnį variantą. Tas išėjimas iš komforto zonos kartais gali baigtis labai liūdnai. Čia kaip ir visur. Mes visad reikalaujam iš kitų, kad su mumis kažkaip tais elgtųsi. Reikia neužmiršti, kad tu pats elgiesi ir renkiesi, ir paskui neverk, nes tu pats tuos sprendimus priiminėjai.

I5: Čia kaip su darbais. Niekas tavęs čia negina ir tu gali pasirinkti, kokį darbą tau atlikti ir dirbti. Kitas eina vairuot troleibusą ir nesupras, kaip tu čia prie kompiuterio visą dieną popierius sklaidai. Tai tavo sprendimas irgi yra svarbus.

I6: Net apklauso nukentėjusio žmogaus. Mes turim ruošti apklausai, numatyti, kokius klausimus reikės įtraukti, užduoti, numatyti netgi perspektyvą, ką galėtų pasakyti kita pusė, ir atlikti apklausą. Detalai: kaip prasidėjo, kaip vyko, kokie požymiai, kaip jautėsi ir t.t. Įsivaizduok, apklausa gali trukti tris valandas, dvi, keturias ar daugiau. Ir čia tik vienas veiksmas. Tai įsivaizduok, pasakai žmogui, kad keturias valandas apklausi. Tai reakcija iš karto: „Tai ką ten tiek kalbėt, gi viskas aišku“.

I5: Yra bylų, kad ne auka, o įtariamasis pats pradeda kalbėti. Ir tiek, kad tyrėjui vat sėdinčiam prie monitoriaus tikrai.. Visko būna..

I6: Arba kartais atrodo, kad yra kažkokia aplinkybė visiškai nereikšminga, o paaiškėja vėliau, kad labai ji reikšminga. Ir jeigu nori tinkamai tą darbą atlikti, tai kaip ir visur, turi skirti pakankamai laiko. Gal dėl to ir išsitęsia tos apklausos, ilgos, sudėtingos ir kiti veiksmai nėra lengvi. Nėra taip, kad kažką gali per penkias minutes padaryti. Gali raštą parašyt, bet ir tai, jei tau reikia pasiruošti, informaciją perskaityti, išanalizuoti ir apibendrinti, tai tada sukurti raštą, kuris užima pusę puslapio, bet pasiruošimo kiek vyksta. Tai tie tyrimai ne dėl to, kad mums įdomu tas bylas kilnoti.. [Juokiasi]

I5: Arba, kaip žinot, ten sako „Iki apatinių marškinių nori žinoti, kas pas tave yra“. [Juokiasi] Tikrai, patikėkit, nėra to intereso ir tikrai ne iš gero norisi mums žiūrėti, kokie ten pas tave apatiniai. Bet tai reikalinga ir visada mes pasakom prieš pradedant apklausą, asmenį supažindini, pasakai, kad mes norėsim žinot, kad tokie klausimai, kad iš karto asmuo pradėtų mąstyti, kad aha, galbūt jie pasigilins tikrai iki mano asmenybės ir visų prieš tai buvusių santykių, kuriuos galbūt aš nelabai norėsiu atskleisti, bet ikiteisminiam tyrimui tai tikrai gali turėti labai daug reikšmės. Tai grįžtant prie aukos,

nebūtinai moters, gali būti ir vyras, ir tada tu gali netgi gilintis praeity, kas buvo, dėl ko jisai tapo ta auka iš tikrųjų ir kur jam gal reikėtų kreiptis. Tai čia įvairiausių tokių patirčių turim, tikrai. Tai vat.

T: Ačiū labai jums už pokalbį.

6 priedas. Interviu su informantu nr. 7.

T: Kokią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims teikiate jūs arba jūsų atstovaujama pirmojo kontakto institucija?

I: Esu ikiteisminio tyrimo pareigūnė ir mano kompetencija yra atlikti sunkių ir labai sunkių nusikaltimų ikiteisminius tyrimus. Tarp šių tyrimų atlieku tyrimus dėl seksualinių nusikaltimų, kuriuose nukentėjusios būna moterys. Ikiteisminio tyrimo veiksmai yra aprašyti LR BPK. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas atlieka ikiteisminį tyrimą, tol, kol tyrimą organizuojantis ir jam vadovaujantis prokuroras priima procesinį sprendimą. Procesiniai sprendimai gali būti (plačiaja prasme): 1) bylos perdavimas nagrinėti į teismą; 2) bylos nutraukimas; 3) bylos sustabdymas.

T: Kokios yra dažniausios problemos, su kuriomis susiduria seksualinio smurto aukos moterys, besikreipiančios į pirmojo kontakto institucijas ar pagalbos tarnybas Lietuvoje?

I: Pirmiausia, didžiausia problema yra tai, jog jos apskritai nukentėjo. O toliau pagrindinė problema yra tai, jog seksualinio smurto aukoms moterims tenka praeiti nemažai procedūrų, kurios yra nemalonios. Nėra malonu duoti parodymus, ypač nemaloni gali būti apžiūra pas teismo medicinos ekspertus. Taip pat moterys dažnai galvoja apie baimes, su kuriomis reikės susidurti pranešus apie įvykį policijai. Baisu sulaukti neigiamo visuomenės požiūrio, taip pat gali būti didelė baimė susitikti su įtariamuoju.

T: Aišku, supratau. O kokias žinias turi turėti darbuotojas, bendraujantis su išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusia moterimi?

I: Bendravimas bei pagalbos teikiamas asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamos veikos, yra pakankamai sudėtingas. Ypatingai bendravimas su seksualinio smurto aukomis moterimis. Mūsų visuomenė apskritai yra pakankamai drovi kalbėti apie seksualines temas bei lytinius santykius, todėl akivaizdu, jog moterims, kurios patyrė seksualinę prievartą, apie tai kalbėti dar sunkiau. Pakankamai dažnai praktikoje būna atvejų, kuomet tokios moterys jaučiasi užgautos, jaučia baimę bei bejėgiškumą. Todėl pareigūnui reikalingas geras teisinis bei psichologinis paruošimas. Pareigūnas turi būti išsilavinęs, nešališkas, objektyvus, žmogiškas, supratingas bei kantrus. Aš asmeniškai nuolat stengiuosi tobulinti kvalifikaciją, skaityti įvairius mokslinius straipsnius, klausyti konferencijas ir panašiai. Tokių apklausų metu naudoju studijų metu įgytomis psichologinėmis žiniomis, darbo bei asmenine (gyvenimiška) patirtimi. Žinoma, įvairių seminarų bei praktinių situacijų visuomet galėtų

būti daugiau.

T: O kokius įgūdžius turėtų turėti su šiomis aukomis bendraujantis pareigūnas?

I: Labai svarbus žmogiškumas, reikia neturėti išankstinių nusistatymų. Apklauskos su seksualinio smurto aukomis moterimis gali būti labai ilgos ir trukti iki trijų-keturių valandų, tad svarbu daryti pertraukas, pasiūlyti atsigerti vandens, leisti joms išsiverkti. Niekas nemoko tokių dalykų, juos reikia suprasti arba išsiugdyti pačiam.

T: Ar apklauskos seksualinio smurto aukoms moterims yra kuo nors išskirtinės kitų nusikaltimų kontekste?

I: Kaip pagrindinį tokių apklausų išskirtinumą galėčiau nurodyti itin kruopštų pasiruošimą joms. Dar prieš tokią apklausą yra būtina ne tik būti visiškai susipažinus su visa bylos medžiaga, bet ir numatyti tyrimo taktiką, kad apklauskos protokole būtų užfiksuoti kuo išsamesni duomenys. Taip yra daroma sąmoningai, kadangi suprantama, jog seksualinį smurtą patyrusioms aukoms nėra malonu apie tai kalbėti. Aš asmeniškai stengiuosi (kiek tai įmanoma), kad ikiteisminio tyrimo metu nukentėjusioji būtų apklausama tik vieną kartą. Žinoma, tokios apklauskos yra tikrai sudėtingos, ilgos, dažnai nukentėjusiosios verkia. Tačiau nepaisant to, mano asmenine nuomone, nukentėjusiajai yra geriau vieną kartą visiškai tai išsipasakoti ir tokiu būdu stengtis kuo greičiau tai pamiršti. Negu kas mėnesį po kelis kartus vykti į papildomas apklauskas ir vis prisiminti galimai baisiausią gyvenimo įvykį.

T: Galbūt išskirtumėt kokias kitas specialiąsias apsaugos priemones, kurios būtų svarbios seksualinio smurto aukoms moterims?

I: Yra apsaugos priemonių sąrašas nukentėjusiesiems. Visos tame sąrašė išvardintos apsaugos priemonės yra svarbios. Daugelis pasakytų, kad svarbu, jog apklausą atliktų tos pačios lyties pareigūnas, tačiau žinau, jog mano kolegos vyrai puikiai susitvarko apklaudami moteris, tad čia turbūt labai individualiai gali būti.

T: O kaip su specialiosiomis pagalbos priemonėmis? Kurios jų jums atrodo svarbiausios?

I: Tai, sakyčiau, psichologinė, teisinė pagalba. Taip pat laikinas apgyvendinimas. Pavyzdžiui, nepilnamečiams labai dažnai padeda „Užuovėja“. Turim mes nemažai lankstinukų, kur nurodytos įstaigos, į kurias aukos gali kreiptis.

T: Tai, kaip suprantu, stengiatės nukreipti aukas į pagalbos tarnybas, taip?

I: Taip, tačiau labai dažnai aukos pačios atsisako kreiptis į tas įstaigas. Kitaip tariant, mes galim visus kontaktus joms duoti, tačiau galiausiai nepriversim jų ten kreiptis. Matyt, dėl to, jog vis dar yra tabu apie tai kalbėti su kitais.

T: Supratau. Norėčiau šiek tiek pakalbėti apie prevenciją. 2016 m. Eurobarometro duomenis, lietuviai iš visų Europos Sąjungos valstybių yra labiausiai linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Kaip manote, kodėl?

I: Šis klausimas tikrai sudėtingas. Man nėra tekę susipažinti su 2016 m. Eurobarometro duomenimis. Tikslaus atsakymo tikrai nežinau. Galiu daryti prielaidą, kad galbūt toks pateisinantys požiūris yra dėl visos mūsų visuomenės požiūrio į moteris bei išankstinio nusistatymo turėjimo. Jeigu didžioji visuomenės dalis iš tikrųjų turi tokį požiūrį tikrai nebus nei labai lengva, nei labai greita tokį požiūrį pakeisti. Turėtų būti sukurta darbo grupė, kuri būtų sudaryta iš įvairių profesijų atstovų, ir kuri numatytų kompleksinių priemonių planą dėl požiūrio keitimo bei dėl prevencinių priemonių, kurios galėtų padėti sumažinti seksualinių nusikaltimų skaičių prieš moteris. Labai norėčiau, kad apskritai apie seksualinį teisinį švietimą būtų mokoma dar mokykloje, nuo kokios 8 klasės. Paaugliai jau turėtų žinoti, kokia atsakomybė kyla už, pavyzdžiui, lytinius santykius su nepilnamečiais, kaip jų veiksmai gali turėti įtakos tolimesniam jų gyvenimui. Tikslingai užsiimant švietimu kita karta jau turėtų kitokį požiūrį į seksualinį smurtą. Taip pat didelė problema visuomenėje yra alkoholis. Pas mus didžiausia dalis smurtinių nusikaltimų, žmogžudysčių įvyksta būtent dėl konfliktų, kurie kyla asmenims vartojant alkoholį. Todėl aš pasisakau už kuo griežtesnes alkoholio ribojimo priemones. Kuomet alkoholio pradėjo nebeparduoti po 20 valandos, o sekmadieniais po 15 valandos, sumažėjo policijos iškvietimų naktimis. Aš pati nereaguoju į skambučius, bet teko girdėti iš kolegų patrulių. Taip pat Lietuvoje galėtų veikti specializuotos alkoholio parduotuvės, kaip Skandinavijoje. Manau, tai irgi veiksmingai mažintų alkoholio prieinamumą.

T: O gal kažką galėtų daryti pačios moterys, jog mažėtų rizika tapti seksualinio smurto auka?

I: Mano nuomone, moterys niekada nėra kaltos dėl įvykdyto nusikaltimo. Griežtai. Žinau, jog ne visi kolegos mąsto taip pat. Aukos kaltinimas ypač dažnai gali būti pastebimas teisme. Buvo, skambina moteris, su kuria dirbau ikiteisminio tyrimo metu, viskas buvo labai gerai, įrodymai surinkti, susisteminti. Tačiau jau po pirmo teismo posėdžio moteris skambino verkdama, prašydama pagalbos

dėl labai neetiško teisėjos elgesio, kuomet auka buvo apkaltinta vartojusi alkoholį ir panašiai. Deja, jau tame etape aš jai niekuo negalėjau padėti, tad tiesiog pateikiau rekomendacijas, kaip pateikti prašymą bylą nagrinėti jai nedalyvaujant. Tai tokių senų pažiūrų teisininkų dar tikrai turim.

I: Dėkoju jums už laiką ir pateiktus atsakymus.

7 priedas. Interviu su informantu nr. 8.

T: Pagal Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymą, teismas atlieka pirmojo kontakto institucijos funkcijas. Ar galite pasakyti, kokią pagalbą seksualinio smurto aukoms moterims teikiate jūs arba teismas apskritai?

I: Aš kalbėsiu iš savo perspektyvos, ten, kur aš dirbu. Aš dirbu su baudžiamom ir administracinėm bylom. Tai reiškia, kad aš gaunu bylas su kaltinamuoju aktu, su baudžiamuoju įsakymu. Na, šitas ko gero neitų, nes ten yra ne ta kategorija bylų. Ir dar viena kategorija yra pagreitintas procesas, kada per 10 dienų nuo veikos padarymo, kada yra aiškios aplinkybės, liudininkai, viskas uždokumentuota, tai prokuroras gali tiesiai su pareiškimu ateiti į teismą ir teismas iš karto, tą pačią dieną išnagrinėja bylą be ikiteisminio tyrimo. Bet vėlgi, čia ta specifika išžaginimų ir seksualinių nusikaltimų dažniausiai yra tokia, kad pagreitinti neina. Tad tai, ką aš jau gaunu, nebūna tas, kaip aš įsivaizduoju, tas pirmas kontaktas. Tai jau būna byla po ikiteisminio tyrimo su kaltinamuoju aktu ir ateina iki manęs, geriausiai atveju, po mėnesio po veikos padarymo, po dviejų mėnesių, trijų. Nes tas tyrimas vis tiek užtrunka, kartais ir ilgiau, kartais ir visus metus, kol nuo nusikaltimo padarymo ateina pas teisėją ant stalo. Tai tokiom aplinkybėm ir sąlygom aš susiduriu su tais seksualiniais nusikaltimais ir jų aukom. O vienintelis tas pirmas kontaktas, aš įsivaizduoju, yra ikiteisminio tyrimo teisėjas, nes jis atlieka kai kuriuos ikiteisminio tyrimo veiksmus ikiteisminio tyrimo metu. Tai iškart po nusikaltimo padarymo gali būti poreikis uždokumentuoti tuos parodymus nukentėjusiojo, kad pavyzdžiui, jie nepasikeistų eigoje, tai padaro apklausą pas ikiteisminio tyrimo teisėją. Ypač, jei nepilnametis nukentėjęs, tai juo labiau. Šiaip yra principinė nuostata, kad kuo mažiau žmogų klausinėti tam procese. Nes kuo tu daugiau klausinėji, tuo daugiau streso jam, klaidinasi ir tie parodymai gaunasi apvelti. Ir ypatingai tuose smurtiniuose nusikaltimuose ir seksualinio smurto nusikaltimuose, tai ypatingai svarbu, kad žmogus būtų vieną kartą ir labai gerai apklaustas, nes tai yra traumavimas. Tai vat šituose nusikaltimuose labai svarbu yra ikiteisminio tyrimo teisėjo vaidmuo ir jisai gali būti tas pirmo kontakto asmuo, institucijos pareigūnas, kuris būtent kontaktuoja su šito nusikaltimo, šito smurto auka. O aš pati taip tiesiogiai neturiu tokio kontakto, bet yra tekę nagrinėti bylas, kur nusikaltimas yra išžaginimas, seksualinis prievartavimas, išžaginimas nepilnamečio, irgi labai ilgai nagrinėjau bylą, bet ten baigėsi išteisinimu ta byla, bet ji buvo labai sudėtinga, labai labai. Labai daug veiksmų ten buvo atlikta, labai daug apklausų, daug visko padaryta, bet rezultatas vis tiek gavosi toksai. Tai yra tekę matyti ir tų aukų, ir jas apklausinėti.

T: Tuomet galbūt galėsite atsakyti, kokios yra dažniausios problemos, su kuriomis susiduria seksualinio smurto aukos moterys, besikreipiančios į pirmojo kontakto institucijas ar dalyvaujančios

teisminiame procese?

I: Ta, kur labai didelė byla buvo, ten buvo nepilnametis nukentėjęs. Aš jos neapklausinėjau, nes ji buvo apklausta ikiteisminio tyrimo teisėjo. Nors buvo prašoma apklausti, bet visa ta situacija rodė, kad negalima žmogaus dar kartą apklausinėti. Nes ten psichologiškai pažeidžiamas žmogus buvo ir buvo neįmanoma to padaryti. Būtų daugiau žalos nei naudos duotų procesui. Tokio gryno išžaginimo dvi bylos buvo. Iš tikrųjų labai sunku dirbti su tokiu žmogumi. Nes jis pirmiausia yra pažemintas, jis yra traumuotas psichologiškai. Procese susiduria du priešingi interesai, ar ne. Gali būti ir daugiau tų interesų. Bet yra taip, kad vienas teigia taip, kitas teigia ne, ir kiekvienas įrodinėja savo poziciją ir dažnai būna taip, kad jie nesirenka tų priemonių. Ir žmonės turi tokios patirties, kad kai tu negali tiesiogiai išreikšti agresijos, tu gali ją išreikšti netiesiogiai. Tai vat ta agresija, jinai procese irgi vyksta, iš vienos pusės į kitą. Tai klausimai kokie tai, o juos atlaikyti yra sunku. Kadangi aš žinau, kas čia vyksta, kodėl čia taip yra, kad tiesiog įrodinėja savo poziciją, grindžia tą savo poziciją ir nori išmušti auką iš pusiausvyros, tai užduoda aukai aštrų klausimą, kuris aukai yra iš esmės žeidžiantis. Tai šitą dalyką teisėjas gali kažkiek sukontroliuoti. Bet žmogus turi ateiti sąmoningas, pasiruošęs ir tvirtas. O tokio nusikaltimo auka yra žiauriai pažeidžiama. Jinai labai pažeidžiama. Pavyzdžiui, mano viena nukentėjusi, kurią aš apklausinėjau. Jinai apskritai negalėjo žiūrėti į kaltinamuosius. Aš ją apklausinėjau atskiram kambary. Ne kambary, bet tokioj salėj, kur kaltinamieji sėdėdavo taip, kad jie būtų už jos, kad jinai gali neatsisukti ir nežiūrėti į juos, bet jai vis tiek buvo labai sunku. Dar vienas toks momentas, kad reikalingas kažkoks psichologinis palaikymas, bet teisėjas turi būti neutralus. Tu negali nei rodyti, nei demonstruoti. Tu tiesiog gali tuos klausimus suformuluoti kaip įmanoma neutraliau, kad nežeistų, kad neatrodytų, kad tai žeminantis ar įžeidus ir kandus tas klausimas, kad kuo dalykiškiau tai būtų. Bet daugiau tu praktiškai nieko negali padaryti. Tu gali, sakysim, nuimti kažkokį klausimą nuo anos pusės, jeigu jis jau visiškai neetiškas, bet jeigu jis toksai dar [Gestikuliuoja abejonę], tai irgi negali, nes turi suteikti galimybę užduoti klausimus, teikti įrodymus į bylą. Nes per klausimus yra įrodinėjamos aplinkybės procese. Tai vėlgi, labai daug laviravimo. Ir pasaugoti tą auką, jos emocinę būseną yra be galo sudėtinga teisėjui. Tai labai gerai yra tas lydintis asmuo, bet ne visi jį turi. Buvo taip, kad tiesiog aš ją įkalbėjau, kad ji nueitų į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ir jai advokatą paskyrė. Tai buvo labai gerai, nes advokatas buvo vyresnio amžiaus, ta prasme, subrendęs žmogus, suprantantis, kas čia vyksta ir kodėl, toks labai taktiškas, labai supratingas žmogus. Jis tikrai tam procese labai gražiai stovėjo savo nukentėjusiosios pusėje. Tai vat tas irgi labai gerai, bet vėlgi, aš negaliu paskirti jam advokato. Aš galiu tik pasiūlyti nueiti, jeigu jinai turi teisę į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, jinai gaus tą advokatą. Tai su ta nukentėjusia taip buvo. Dar vienas momentas, kuris man labai užstrigo, tai kad tu klausinėji apie tuos vadinamus intymius dalykus, tuos žalojančius, tu lendi į tą esmę, tu draskai tenais viską, ar ne. O paskui išklausinėji ir

palieki ir ją paleidi. Ta prasme mes padarėm tai, ką mums reikėjo, išoperavom ir paleidom. Ir kaip jau jinai tenais tvarkysis... Šiaip iš tikrųjų šitas procesas, tas, kas vyksta čionais, tai yra antrinė viktimizacija. Mes dar kartą ją, taip sakant, išžaginom, tiktai padarom tai viešai. Aš galbūt per grubiai sakau, bet tai yra taip. Ir paskui mes ją paleidžiam. Ir eik tu kur nori. Ir tai jau priklauso nuo kiekvieno žmogaus psichologinės tvirtybės, kaip jis sususitvarkys su visu šituo. Nuo jo sąmoningumo, nuo visko. Čia viena tokia byla. O kita byla buvo.. Pati pirmoji byla išžaginimo. Aplamai, ta mano patirtis buvo labai nauja, va čia ko gero irgi tas procesas, kai žmogus jau turi patirties ir žinių, ką auka jaučia tame procese, ir kai nelabai. Tai ta mano pati pirmoji byla, kur buvo, tai ten kažkiek tu žinai, kad ten blogai, kad jam tikrai čia nesmagu ir kad niekas nenorėtų būti jos situacijoje, bet nelabai supranti. Tai jinai buvo viena, absoliučiai absoliučiai viena, kaltinamasis turėjo advokatą, teismas jam paskyrė advokatą, aš skyriau, nes jis tuomet lygtais jau atlikinėjo bausmę, jam buvo privaloma paskirti advokatą. Jam gynėjo dalyvavimas būtinas, jai kaip ir nieko nepasiūliau, dabar galvoju, kad galbūt galėjau pasiūlyti. Gal ir siūliau, gal ji pati tiesiog nenuėjo iki tos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos. Bet jinai sėdėjo pačiam pačiam gale pačiam pačiam kampe ir kai ją apklausinėji, absoliučiai nesigirdėjo, ką jinai kalba. Ant tiek užspaustas žmogus. Ką jinai kalba, beveik negirdėjai, turėjai viską įtempti, kad išgirstum. Kažkiek paprasai, kad garsiau šnekėtų, taip atsargiai, delikačiai, bet jai pačiai gintis buvo tikrai labai sunku, nes jinai... tiesiog sunku buvo jai. Ir vat tam procese, kas buvo gerai, vėlgi nuo pareigūno labai daug kas priklauso. Pavyzdžiui, prokuroras šitoj vietoj pastovėt už nukentėjusįjį gali. Tai vat toj byloj ta nukentėjusi buvo tokia tyli, bet prokuroras atstovėjo jos poziciją. Kiti būna tokie pasyvesni, bet šitas prokuroras buvo aktyvus, dalykiškas ir jis tikrai gynė nukentėjusio interesą. Dabar galvoju.. Aš buvau priėmusi apkaltinamąjį nuosprendį, apygarda man panaikino jį, o po to Aukščiausiasis paliko mano nuosprendį, tai va. Ir tai prokuroro skundo dėka. Tame procese kiek tu gali pasaugoti auką, yra labai mažai tų galimybių, kiek teisėjas gali. Pavyzdžiui, prokuroras tai jis tikrai dalykiškai gali ginti tą nukentėjusįjį, jo galimybės šiek tiek kitokios, nes jie skirtingose pozicijose. O mano pozicija yra išlaikyti neutralumą. Tai man reikia labai laviruoti, kad užtikrinti visų interesus, kad čia nė vienas nebūtų nuskriaustas, bet ta auka jau ateina sužalota. Ir dar vienas, čia iš psichologijos. Vėlgi, galbūt čia irgi toks sąmoningas, visgi lengva mums sakyti, kai mes to niekada nepatyrėm. Bet aš esu skaičiusi tokią knygą, kur irgi psichoterapeutė rašo apie aukas ir kai kyla klausimas, kelti smurtautojui kaltinimus, ar nekelti, nes juos iškelti yra labai sudėtinga ir labai dažnai auka ir pralaimi ir kitą kartą ta pati situacija būna tokia, kad ji aukai labai nepalanki, nes jinai kažkur tai ėjo, kažkur važiavo, girta buvo ar dar kažką. Bet jos pozicija yra tokia, kad, žodžiu, jeigu yra klausimas, kelti kaltinimus ar ne, tai aš visada patariu, kad kelti, nes pasipriešinusi auka, net jeigu ji ir nelaimės, jinai atgauna savo orumą. Tai vat su šita intencija jeigu dalyvautų seksualinio smurto auka procese, tai jinai galbūt tvirčiau jaustųsi. Jai skaudėtų, bet jinai žinotų, kodėl tai daro, kokias yra prasmė viso to. Kad tu pasipriešinai, kad atgautum savo orumą. Tu duodi kažkokį tai atkirtį.

Nesvarbu, kad ir pralaimėsi, nes laimėti tokioj, sakykim, mašinoj yra sudėtinga, ypač jeigu ta situacija nėra visiškai aiški, ne viską galima uždokumentuoti, ne viską pavyko uždokumentuoti, bet pasipriešinusi ji atgauna savo orumą. Kad aš galiu nuspręsti nebūti auka. Tai vat ta mintis man patinka.

T: Tai jums atrodo, kad verta aukoms kreiptis į policiją ir verta tą procesą pereiti, nepaisant visko?

I: Taip, taip. Bet su ta mintim, su ta tokia intencija, kad bus sunku, bet kodėl aš tai darau, su tuo suvokimu, kokia prasmė viso šito man.

T: Aha, supratau. Šiek tiek norėčiau grįžti prie specialiųjų apsaugos priemonių, nes apie kelias jau užsiminėt. Kurios dar jums atrodo labai svarbios, kalbant apie seksualinio smurto aukų moterų apsaugą?

I: Aš esu dariusi.. Bet ten buvo telefoninis sukčiavimas. Labai moteris bijojo, jinai kažkokį sutrikimą turėjo, neįgalumą, sutrikimą, buvo toks emociškai pažeidžiamas asmuo, tai aš dariau apklausą, kad ją apklausintų psichologas. Suaugusijj. Aš manau, kad net ir tokiu atveju psichologas jisai galėtų apklausti. Todėl, kad taip, kaip kokį balso tembrą nustatysi, kaip tu užmegsi kontaktą, kaip suformuluosi klausimus.. Psichologas jisai turi daugiau šitoj vietoj ir žinių, ir patirties, ir įgūdžių negu teisėjas. Tau atrodo gal viskas ok, bet tu pasakei ir tu suvokei, kad tu negalėjai šito sakyti ir viską sugriovei vienu kažkokiu žodžiu, viena fraze ar sakiniu. Tiesiog pasakei ir tik tada suvokei, kad šitas negerai. O psichologas jisai apsaugo nuo tokių, sakysim, netyčinių teisėjo klaidų, padarytų iš nepatyrimo ir nesuvokimo tos situacijos. Ne visiems duota tą suprasti, čia normalu. Tai tą aš esu dariusi ir manau, kad jei būtų daugiau bylų, tai tikrai būtų galima. Tos mano bylos.. Tie išžaginimai buvo vienos iš pirmųjų bylų, dabar, kai aš turiu tos patirties, tai aš apklausinėčiau kitaip. Kitaip matyčiau tą procesą ir tą žmogų tame, kad jam būtų geriau. Čia toks nukrypimas, bet visą laiką galvojau: „O kodėl nepilnamečiai, jeigu viskas tvarkoj su tuo nepilnamečiu, kodėl jį reikia apklausti psichologui?“ Ir vieną kartą, kai... mes atsiklausėm globėjo, ar galim apklausti, ten administracinė byla, nesudėtinga ir pažeidėją gynė advokatas. Ir kai advokatas uždavė porą klausimų, tai jinai apsiverkė. Ta prasme, atrodė tarsi normalūs klausimai, bet tai buvo spaudimas. O advokatas tai moka. Jie procesuose dalyvauja, jie žino, tai pora klausimų ir viskas, jinai verkia. Ir aš tada supratau, kad už tai ir negalima leisti, kad jie susidurtų vienoj salėj ir leisti jiems užduoti klausimus, tai turi būti daroma arba per teisėją, arba per psichologą. Paprasčiausias elementarus pavyzdys, kuris labai greitai parodė, kad nesvarbu, koks stiprus tas vaikas atrodo ir kad ten advokatas tokioj byloj nieko blogo negali padaryti, bet kiekvienas gina savo interesą. Aišku, tas advokatas po to atsiprašė, bet aš nežinau, ar jis

nuoširdžiai apgailestavo. [Juokiasi] Bet atsiprašė.

T: Bet vaikams psichologo dalyvavimas apklausoje yra privalomas. Tuo tarpu suaugusieji turėtų patys prašytis?

I: Pagal situaciją. Jeigu matai, kad sunku labai dėl emocinės būsenos užmegzti kontaktą, tai geriau prašyti.

T: Tai ir jūs galite prašyti, taip?

I: Taip, galiu prašyti. Prašytis patys nelabai prašosi, nes turi žinoti apie tokią galimybę. Dažnai nežino žmonės. Bet jeigu žmogui sunku ateiti į procesą, tai dažnai būna prieš posėdį jau skambina, panika, žodžiu. Tai mes bandom tą situaciją kažkaip švelninti, kaip čia padaryti, kad būtų lengviau. Ir tada ieškom tų variantų. Tai kai tada moteris man skambino, tai aš jai advokato paprašiau. Sakiau, kad jai bus lengviau, jis viską padarys, jums nereikės sukti galvos ir turėsit kažką, kas stovės už jus. Ji nuėjo, gavo advokatą, tai jos atveju viskas jai buvo lengviau. Ta moteris, kur telefoniniam sukčiavime, tai irgi man skambina ir verkia: „Aš negaliu“, tai tada aš jau ją įkalbinau, kad atvažiuokit, jūs nematysit jų, jūs atskirai per ekraną, jie užduos klausimus tik per teisėją ir jūs bendrausit tik su psichologu. Tai ji tokiom sąlygom sutiko būti apklausta. Nes jai yra saugiau. Ta akistata yra sunki, tai tokiu atveju padaryti nuotolinę akistatą yra lengviau.

T: O kaip su specialiosiomis pagalbos priemonėmis? Ar apskritai bendradarbiaujate su pagalbos tarnybomis?

I: Ne. Ir vėlgi gali būti, kad mes nežinom, kad tai yra, kad tai galima padaryti. Aš, pavyzdžiui, niekada.. Ta prasme, man kyla mintis, kad labai sunku tą žmogų paleisti, nes jam tikrai būtų sunku ir jam tikrai turbūt.. Nes aš atsimenu, kad klausiau, gal yra kas iš artimųjų, kuriems galėtųm paskambinti ir kad kartu išeitumėt, kad galėtųm su kažkuo susitikt ir pasikalbėt, kad kažkas palaikytų po to. Nes jiems iš tikrųjų reikalinga tai. Aš, pavyzdžiui, net nežinau, ar aš galėčiau kur nors kam nors paskambinti, paprašyti, kažkokiai nevyriausybinei.. Nes būtų labai gerai, kad būtų kažkokia nevyriausybinė organizacija, kažkokia ten moterų organizacija, kad ateitų kažkas, ar tai po apklausos, ar kažkaip taip.. Nepaliktų to žmogaus vieno, leistų jam nurimti.

T: Tai nėra tokios praktikos, ar ne?

I: Ne, ne. Bet sakau, gali būti, kad mes tiesiog net nežinome, kad tai galim. Matyt lydintis asmuo ir būna iš tokių institucijų, ar ne?

T: Taip, kai kurios jų teikia šią paslaugą. Ir kitas paslaugas teikia. Tik dažnai moterys irgi nežino, kad gali ten kreiptis.

I: Taip, taip, informacijos trūkumas tikrai yra.

T: Tuomet gal būtų galima pereiti prie kito klausimo. Kaip jūs manote, kokias žinias turi turėti pareigūnas ar kitas darbuotojas, bendraujantis su išžaginimą ar seksualinį prievartavimą patyrusiomis moterimis?

I: Sunku pasakyti. kažką tai vis tiek turėtų žinoti. Na, ta prasme, kuo daugiau apklausų esi praėjęs, tuo labiau jauti žmogų, ar yra kontaktas su juo, ar ne, vienas dalykas. Kartais būna labai priešiški. Nors aš žinau, kad net ir patys geriausi psichologai kartais nesugeba užmegzti kontakto, tiesiog, ne tie žmonės. Ko gero, tas taktiškumas didesnis tikrai reikalingas, pagarba. Ir tas noras neįžeisti, nepažeminti. Labai tas didelis dalykiškumas. Nes, pavyzdžiui, advokatas kartais gali leisti sau kažką pakomentuoti: „Tu čia tokia moteris“ ir taip toliau, užduoti klausimą apie jos gyvenimo būdą ir panašiai, tai vėlgi čia kažkaip reikia išlaviruoti, kad neleistum, kad žmogus teisme jaustų, kad iš jos pusės viskas yra blogai blogai ir nėra to tokio, kas leistų jam pasisakyti, kad mano situacija tai yra tokia. Kad jis jaustųsi išgirstas. Sunku pasakyti. Empatija, ko gero, ypatingai turėtų būti svarbi. Ta pagarba tokia. Bet pagarba.. Žinokit, net jei su kaliniais bendrauju ir jie jaučia, kad tu juos gerbi, jie gali ten elgtis bet kaip, tu gali juos bausti, ta prasme ribos turi būti, bet jeigu jie jaučia, kad tu gerbi jo interesą, neperžengi jo ribų, jie visai kitaip su tavim elgiasi. Nes jie ateina pačioj pradžioj pas tave į posėdį, jie bando išbandyti ribas. Mato, kad jei viskas tvarkoj, tai jie nurimsta. Tai su auka yra lygiai tas pats. Tu turi.. Sunku pasakyti. Empatija, pagarba, dalykiškumas, jokių ten asmeniškumų, kalbėti tikrai apie.. Sakysim, jeigu užduodi klausimą, tai paaiškinti, kodėl aš užduodu šitą klausimą. Jisai gali būti.. Sakysim, man reikia sužinoti tokį ir tokį dalyką, todėl aš noriu paklausti. Kad žmogus neprisigalvotų, kad už to klausimo... Kad apie mane galvoja tą ir tą. Ne. Pas mane yra toks kaltinimas, man reikia patikrinti šitą faktą, todėl aš turiu užduoti tokį klausimą. Ta prasme paaiškinti procesiškai, kiek tik yra įmanoma, kodėl tu užduodi tokį klausimą. Tai aš sakyčiau taip.

T: Oho, net klausimus užduodant galima auką bandyti apsaugoti.

I: Šiaip turėtų taip būti, turėtų taip būti. Aišku, visi mes žmonės, visai būna. Kitą kartą skubi, tau ta

rutina atrodo kaip įprastas dalykas ir ko tu čia nesupranti, bet žmogui iš anos pusės gali atrodyti visai kitaip. Tai čia tą tokį suprasti.. Netgi paprasčiausias anketinių duomenų nustatymas. Kiti pyksta, kodėl tu čia klausinėji, bet jis irgi turi prasmę tam tikrą. Ten net jei paprastų dalykų procese žmogus nesupranta, tai ir atrodo, kam čia ta procedūra, tai turi paaiškinti, kam čia to reikia, kam aš tai darau ir kas iš to gausis. Ką aš čia noriu padaryti, koks čia mano tikslas šito klausimo ar šitos procedūros, šito veiksmo. Kodėl aš prašau, kam man to reikia. Tada jam būna aiškiau, jisai supranta, kas čia vyksta ir kam to reikia. Nes būna dažnai sako: „Tai kiek čia galit klausinėt, taigi viskas jau yra.“ Bet kai paaiškini, kodėl aš turiu dar kartą tai padaryti, nes procese galioja betarpiško įrodymų ištyrimo principas, nepaisant to, kad jūs jau esate apklausta, aš turiu dar kartą apklausti, dar kartą pasiaiškinti tas aplinkybes, todėl, kad čia dalyvauja prokuroras, kuris taip pat turi teisę pasitikslinti tas aplinkybes, ir kaltinamasis, ir jie irgi turi teisę užduoti klausimus ir toks procesas ir aš atsiprašau, bet nieko negaliu padaryti.

T: Tuomet ar realiai įmanoma auką apklausti tik vieną kartą?

I: Įmanoma, įmanoma. Būna, kad apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas, bet yra tenais procesinių niuansų. Ar toje apklausoje galėjo dalyvauti, pavyzdžiui, įtariamasis tuo metu. Nes jei jis neturėjo įtariamojo statuso, tai jis greičiausiai ten nedalyvavo. Tada jis sako: „Aš neturėjau galimybės užduoti klausimų, o jų aš turiu“. Tada jis turi tokį procesinę teisę, turi tokią. Tai tada turi spręsti klausimą, ar leisti, ar neleisti. Mano vienoj byloj, tai buvo.. Ten pagal visą situaciją dar kartą apklausti žmogų teisme būtų buvę per daug žalojantis dalykas ir mano sprendimas buvo neapklausti. Ten nukentėjusi nepilnametė dar tada buvo, tai ji buvo apklausta tik vieną kartą ir tik pas ikiteisminio tyrimo teisėją, nepaisant to, kad proceso metu buvo ne vieną kartą reiškiama prašymai apklausti ją dar kartą teisme. Bet kokių atveju žiūri byloj į situaciją. Ten nepilnametis žmogus, tai jam.. Ir prokuroras nesutiko, ten tik kaltinamasis norėjo tos apklausos. Tai tu bet kokių atveju turi įvertinti tą situaciją. Įmanoma, bet pas mus dažniausiai būna taip, kad apklausos ant apklausos. Jeigu atsiverčiu bylą ir pamatau, kad ten penkios apklausos, tai man net negera darosi. [Juokiasi] Bet elementarioj byloj, ne tai, kad išžaginimo. Tai kas čia yra? [Juokiasi]

T: Teko ir man girdėti iš kitų informantų, kad labai stengiamasi laikytis to aukštinio standarto, bet kartais tiesiog neišeina. Tai tiesiog buvo įdomu sužinoti, kaip pas jus praktikoj tai vyksta.

I: Ir paskui, įsivaizduokit, ten yra trys apklausos ikiteisminio tyrimo metu ir dar aš teisme turiu ją apklausti. Nes jeigu nėra jokių tenais, sakysim, pagrindų neapklausti antrą kartą, tai aš ir turėsiu apklausti, nes jei kaltinamasis nedalyvavo apklausoj, tai jis gi turi teisę užduoti tuos klausimus. Tai

tada taip. Ir pasakoji tą pačią istoriją per tą patį.

T: Dabar norėčiau pakalbėti apie pačią prevenciją. 2016 m. Eurobarometro tyrimas parodė, kad lietuviai iš visų Europos Sąjungos gyventojų yra labiausiai linkę pateisinti seksualinį smurtą prieš moteris. Kaip jūs manote, kodėl Lietuvoje vyrauja toks požiūris?

I: Ko gero, mes labai konservatyvūs esame. Ta prasme, kaip čia pasakyti, pas mus yra labai gajos išankstinės nuostatos. Tos vadinamos tradicinės šeimos, to modelio. Smurtas pas mus... Smurtas artimoj aplinkoj, smurtas prieš moteris remiasi tom iš senų laikų atėjusiom išankstinėm nuostatom. Tai aš sakyčiau, kad šitas dalykas. Kad moteris apleičiamai yra truputėli, na, aš taip pasakysiu, žemesnio lygio, jinais kvailesnė, jos padėtis.. Ta prasme, kokie yra vaidmenys vyro ir moters šeimoje ar bet kur. Pas mus labai tas toks patriarchalinis modelis, sakyčiau, ar ne, kur vyras dominuojantis yra, o moteris turi nusileisti. Vyras yra tas, kuris turi savo hobius, savo darbą, savo poreikius, o moteris yra ta, kuri jam sudaro sąlygas viso to siekti. Ir seksualinius poreikius irgi ji turi tenkinti. Tai yra iš tų patriarchalinių, senų tradicijų atėjusi nuostata, kad moters vieta yra tokia. Aš taip galvoju. Ir už tai yra tas toks didelis nesiskaitymas su moterim kaip tokia, nes žiūrima į ją kaip į daiktą. Čia aš, čia mano, aš nusprendžiau, o moteris privalo prisitaikyti. Ir tos išankstinės nuostatos jos yra labai gajos, mano galva. Nes jeigu vyras turi tokias nuostatas šeimoje ir jis yra dominuojantis, tai moteris, aišku, ji neišauklės vaiko, sūnaus su kitokiom nuostatom, nes jis tiesiog taip gyvena. Bet, sakysim, tarp tų jaunesnių žmonių yra ir tokių, kurie turi kitas nuostatas, aš bent taip galvoju ir taip matau kartais. Kad tie jaunesni jie yra įdomesni kaip vyrai, kaip vaikinai negu ten mano kartos ar vyresni vyrai. Jie kitokioj aplinkoj užaugę, kitaip mąsto ir kitaip supranta. Ir, pavyzdžiui, žodis „feminizmas“ jisai kažkodėl visiems atrodo keiksmazodis, man atrodo visiškai ne. Aš niekada nelaikiau savęs feministe, bet pagal savo požiūrius, tai aš esu feministė, aš esu užkietėjus feministė. [Juokiasi] Tai vat. Tai aš pagal tai aiškinčiau. Kiek esu skaičiusi apie smurtą artimoj aplinkoj, tai jis ateina būtent iš šitų. Pavyzdžiui seksualinis smurtas. Artimoj aplinkoj yra ne tik psichologinis, emocinis ir fizinis smurtas, ten yra ir seksualinis smurtas, tik apie jį niekas nekalba. Ten tikrai yra jo labai daug. Bet ateina moteris prismaugta, ji negali šnekėti, bet procese ji gina vyrą. „Ėjau ir užkritau ant turėklo.“ Ir šaukia: „Kodėl jūs mums sugadinot Naujuosius metus, nes mes gavom šaukimus ir turėjom laukti per Naujuosius metus posėdžio.“ Teismo posėdyje šaukė taip. Moteris gina vyrą. Tiesiog toks yra suvokimas, nesvarbu, kad tave prismaugė vos ne iki gyvybės netekimo. Matot, čia labai sudėtingi psichologiniai dalykai. Jeigu ji gyvena smurtiniuose santykiuose, iš jų ištrūkti reikia pirmiausia labai daug laiko susivokti, ir po to, kad kažkaip iš jų išėiti. Yra tokia knyga, kaip ji ten vadinasi.. Neatsimenu. Neseniai visai skaičiau, ten irgi apie smurtą artimoj aplinkoj, tai irgi buvo momentas, jeigu iš tikrųjų yra smurtinė aplinka, tai tuo momentu, kada moteris bando iš jos išėiti arba jai yra teikiama pagalba, tai

yra pats pavojingiausias momentas. Tai yra jos gyvybės klausimas, nes kai ji bando ištrūkti, ji yra nužudoma. Taigi taip ir yra. Pas mane irgi buvo byla, ten smurtas artimoj aplinkoj. Ne sutuoktiniai, ne sugyventiniai, bet sūnus ir motina. Tai labai sunki byla, jis nepripažino, moteris sudaužyta visa buvo. Mano galva, tiek, kiek aš įsivaizduoju ir suprantu, tai vyras yra grynai narcisistinė asmenybė su narcisistinio smurto priepuoliais, kas būna labai pavojinga. Tokio priepuolio metu jis ją sumušė ir aš turiu bylą. Moteris gina iki begalybės, jai ir advokatas buvo paskirtas. Advokatas, žinokit, net balsu dūsavo. Nu žinokit net atsidūsėjo balsu, jam taip sunku buvo, nes jis niekuo jai negalėjo padėti.

T: Turbūt ir sistema niekuo tokiam žmogui padėti negali.

I: Taip, niekuo negali padėti. Ir aš viskas, ką galėjau padaryt posėdyje, nes jie buvo rusiakalbiai, tai tarp jų pasodinti vertėją. Nes jis pasisodindavo ją šalia ir aš tarp jų įsprausdavau vertėją, kad bent koks tarpelis būtų, kad bent kiek toliau nuo jo. Ir paskui, kai aš klausiau baigiamųjų kalbų, aš galvojau, kad jam bus labai sunku laukti nuosprendžio. Ir tą dieną, kai mes turėjom skelbti nuosprendį, aš nespėjau parašyti ir atidėjau pirmadieniui ir sekretorė skambina, niekas neatsiliepia. Parvažiuoju namo, žiūriu „Delfi“, kad nužudyta moteris. Ir ten buvo tik adresas, aš sakau sekretorei, kad pasižiūrėtų tarnybinį pranešimą, ar tik adresas ne tas pats. Taip, jis ją užmušė. Tą dieną, kai aš turėjau skelbti nuosprendį, jis ją užmušė. Septyniasdešimt kažkiek smūgių. Tai va. Tai ten tikrai pavojingas žmogus buvo. Ir niekuo negali padėti, tu matai, bet nieko negali padaryti. Nes nu kažkaip turėtų kitaip veikti sistema, ta vat smurto artimoj aplinkoj prevencijos, užkardymo, apskritai pagalbos sistema turėtų kažkaip kitaip veikti. Bet kaip ta knyga.. Ruda tokia.. Neseniai kaip tik skaičiau, vat sakau, tenais grynai tie psichologiniai modeliai, tos priežastys, tai aš toj byloj visa tai mačiau. Tai va.

T: Jau šiek tiek užsiminėt, kad reikėtų sistemą keisti, bet ką dar visuomenė galėtų padaryti, kad apskritai mažėtų seksualinio smurto nusikaltimų prieš moteris?

I: Reikėtų kažkaip galbūt daugiau informacijos, daugiau kalbėjimo, bet tas vėlgi sukelia labai daug pasipriešinimo, kaip ta Stambulo konvencija. Visi šaukia, rėkia, nors nė vienas nebuvo atsivertęs tos Stambulo konvencijos. Ir svarbiausia išsilavinę žmonės. Aš, kadangi ta viešąja erdve domiuosi, ten „Facebook“ daug žmonių seku, nes man patinka, įdomus tas turinys, kuriuo dalinasi išsilavinę žmonės. Ir jie rašo: „Aš nemušu, aš savo aplinkoj tokių nežinau, vadinasi, problema išpūsta ir jinai neegzistuoja. Nereikia mums Stambulo konvencijos.“ Ot vat taip.

T: Tai gal valstybės atsakomybė turėtų būti siekti pokyčių?

I: Čia turėtų būti bendras darbas, aš taip galvoju. Kitaip neįmanoma. Nes, pavyzdžiui, socializacija, kur jinais vyksta. Šeimose, ar ne, pirmiausia. Bet tada vaikas išeina į darželį, ten jis gali pamatyti kitaip, kad kažkas gyvenime vyksta ne taip kaip pas mane tam mažam mažam pasaulėlyje. Jisai išėjo į mokyklą, jis dar kitaip mato. Tai vėl ką mokykla, darželis kokias vertybes puoselėja, apie ką kalba, kas yra, sakysim, skatinama, kas yra smerkiama. Nuo šitų dalykų reikėtų pradėti. Ir, aišku, labai didelis pasipriešinimas. Aš atsimenu, aš vaikams skaitydavau knygas. Atsimenu, ten buvo tokia, tai labai juokiasi, bet ten pro ašaras turbūt juokinga. Ten buvo, žodžiu, apie tokią mergaitę, nežinau, kas ten atsitiko, kad ji persikraustė iš vienos vietos į kitą ir turėjo eit į naują mokyklą. Ir jinais nuėjo ten apsirengusi, nežinau, tiesiog tokiais unisex drabužiais, nuėjo į mokyklą ir paklausė jos, koks vardas. Ten vokiečių, man rodos, Roberta. Tai turbūt pasakė Robert. Ir visi ją laikė kaip naujokę, kad ji berniukas. Jinais, kadangi buvo be nuotaikos, tai ji ir nepasakė, kad ji mergaitė. Tai ji ir praleido kurį laiką būdama berniuku. Ir suprato, kad būti berniuku yra daug lengviau. Reikalavimų tau daug mažiau. Tai kažkas ten paskaitė tą vietą ir piktinasi: „Kaip čia drįso mūsų vaikams į vadovėlius tokius dalykus rašyti, kad kažkokia mergaitė apsirengė berniukiškais drabužiais ir vaikščiojo po mokyklą.“ Aš galvoju, Dieve mano, žmogau, visai ne tai buvo norėta pasakyti. Norėta pasakyti, kad mes berniukus ir mergaites visiškai skirtingai traktuojam. Mes berniukams vienokius reikalavimus keliam, o mergaitėms visai kitokius. Berniukas gali nesimokinti, gali nesisveikinti, gali, žinai, grubiai elgtis, gali kalbėti, gali nekalbėti, jis ta prasme daug laisvesnis yra. O mergaitė turi būti kitokia. Tai ką aš noriu pasakyti, kad tie standartai ir mokykloje gali keistis ir tai gali sulaukti labai daug pasipriešinimo, nes net toks epizodas vadovėlyje iššaukia didelį pasipriešinimą. Tai jei tu kalbėsi apie kokias nors vertybes, kad moters vieta yra kitokia, kad ji yra lygiai tokia pat vyras. Ir net šeimose, kažkur skaičiau, kad kai pas mus šeima suvokiama.. „Nepramintuoju taku“, Skotas toksai yra parašęs knygą įdomią, psichologinę. Jinais yra tokia sunkoka, bet įdomi. Tai tokia mintis, kaip atrodo vyro ir moters bendras gyvenimas. Tai yra dalykai, kuriuos galima vadinti, kad reikia rūpintis laūžavieta ir yra dalykai, kuriuos gali pavadinti, kad laipiojimas po kalnus. Tai vyrai laipioja po kalnus, o moterys rūpinasi laūžavieta. Bet kas, jei aš esu moteris, bet irgi noriu laipti po kalnus? Kas tada? Tai yra idealiausia, kada abu laipioja po kalnus ir rūpinasi laūžavieta. Tai vėl čia yra idealiausias šeimos modelis ir toks jis ir turėtų būti. Tai vėl tada yra daugiau pagarbos ir daugiau suvokimo, kad moteris turi daugiau poreikių negu kad patenkinti vyro poreikius, užtikrinti viską, kad jam būtų patogiu, jaukumu ir šiluma ir visa kita, nes visa tai ant moters pečių. O jūs, įsivaizduokit, moteris dar ir dirba, ir vaikus, ir vyrą prižiūri ir dar visą tą jaukumą sukurti, taigi neįmanoma. Ir tada atsiranda reikalavimai, reikalavimų nevykdymas, tada priekaištai, smurtas ir taip toliau. Iš viso šito. Tai vėl, sakau, tas turi ateiti nuo, ko gero, darželio, mokyklos, kokį tą modelį mes vaikams diegiam, kokias vertybes diegiam. Turi būti bendras darbas, aš galvoju. Ar tai yra įmanoma, tai jau kitas klausimas. [Juokiasi]

T: O gal kažką pačios moterys galėtų daryti, kad mažėtų rizika tapti seksualinio smurto aukomis?

I: Čia toks labai tradicinis.. Apsirengti, nevaikščioti vienai. Tai, ką mes pripratę daryti. Aš mėgstu bėgioti ar važinėti dviračiu ir aš tai darau viena, miškuose ir nuošalioj vietoj. Dviračiu dar man kažkaip lengviau, nes žinau, kad galiu greitai pabėgti, nuvažiuoti, tai to užpuolimo tikimybė nėra tokia didelė. Bet, pavyzdžiui, bėgioti miške tai neįauku. Kita vertus, o kodėl aš turėčiau to atsisakyti? Bet tai ką moteris galėtų padaryti.. Aš galvoju, kad sąmoningumas. Vienas iš dalykų, kuri tu gali padaryti, tai didinti savo sąmoningumą. Žinojimas, kad, sakysim, tavo kūnas yra neliečiamas, kad juokeliai nėra dėmesys, kad yra pagarba, asmeninių ribų nustatymas ir suvokimas. Nes labai daug.. Čia, kai praleidi tokioj kitokioj aplinkoj, tu nesupranti, kas vyksta toj žemesnėj aplinkoj, pavyzdžiui, policijoj. Aš atsimenu, kad pagrabinėti, pačiupinėti, kai aš dirbau policijoj, čia buvo dar 90-tieji, tai buvo absoliuti norma. Bet tai yra priekabiavimas. Tada anksčiau buvo norma, supranti. Ir jeigu tavęs negrabinėja, tai yra kažkas negerai. [Juokiasi] Žinot, kas yra tuose, sakysim, seksualiniuose visokiuose priekabiavimuose ir visa kita? Disproporcijos. Kai vienas yra silpnėsnis, o kitas turi daug galių. Viskas, atsiranda piktnaudžiavimas. O, pavyzdžiui, čia pabandykit mane pagrabinėti, tai kai žiebsiu į ausį, tai maža nepasirodys. [Juokiasi] Nes nu, supranti, tu esi lygiai toks pat, mes esam lygiai tokioj pačioj pozicijoj, nėra kaip piktnaudžiauti, nes tu neturi tų galių. Paprasčiausiai. O kai tu esi viršininkas ir yra tavo pavaldinys, kažkas nuo tavęs priklauso, tu turi galimybę piktnaudžiauti. Moteris irgi turi, kažkaip šitoj vietoj reikėtų tą sąmoningumą.. Na, kad aš turiu savo orumą ir kiti žmonės privalo jį gerbti ir kad kai kuris dėmesys nėra dėmesys. Tai aplamai žema ir viskas. Tai tokių dalykų reikėtų. Nes aš, pavyzdžiui, kiek matau ir viešose diskusijose, tai tokią seksistinę nesąmonę užvemiam ir ten moterys.. Pavyzdžiui, kovo 8-oji. Aš visiem visada sakau, kad nešvenčiu kovo 8-osios, nebent jeigu kažkur paprotėtuoti, tai aš galiu nuvaryti. [Juokiasi] Bet nu daugumai moterų tai visiškai normali šventė, jos nesuvokia, kas yra tas solidarumas ir kokia tos šventės esmė. Tai va čia nėra to sąmoningumo. Kam ta diena skirta? Kad gėlytę? Vienas rašytojas pasveikino savo.. Marius.. neatsimenu.. Jis yra gavęs ir apdovanojimą. Žodžiu, savo „Facebook“ įmetė paveiksluką, kaip vyras oraliai tenkina moterį ir „Su kovo 8-ąja“. Tai visos moterys ten širdutės, „Ačiū“, „Kaip miela“. Man buvo taip šlykštu, norėjau parašyti, bet aš tiesiog pradėjau nebesėkti jo ir viskas. Man tai yra šlykštu. Tai yra žema, tai yra nesuvokiama, kad žmogus, gavęs nacionalinę premiją, rašo tokius. Aš nesuprantu. Nei čia man humoras, nei čia dar kažkas. Vat šitas dalykas ir rodo, kad tu neturi ribų. Arba tie tokie seksistiniai juokeliai, aš kartais įlendu ten pasiginčyti, gal geriau to nedaryti. [Juokiasi] Kartais gaunu ten atgal, bet jau tiek to. [Juokiasi]

T: Kartais sunku nutylėt, ar ne? [Juokiasi]

I: „Gyvenimas yra futbolas“, ten tokie puslapiai ir panašiai. Jie tokius juokelius meta, bet vieną kartą

įdeda nuotrauką, žodžiu, vyresnio amžiaus moteris ir jaunesnio, bet abi tokios labai seksualios, labai gražios, ir maždaug: „Dukra ir sesuo, nežinau, kurią pasirinkti“. Kažką tokio parašė. Tai aš ir parašiau, kad kai renkiesi kaip daiktą, tai žinoma, kad sunku pasirinkti. Bet kad mes taip ir žiūrim į moterį, kaip į daiktą. Sudaiktinam ją. Ir tada mes turim tai, ką turim. Kad to seksualinio smurto pas mus yra daug. Nes tai yra daiktas, kurį reikia naudoti pagal paskirtį ir viskas.

T: Manau, šitoje vietoje galime užbaigti. Ačiū jums labai už laiką.